II,
C,32523
d

3.

JOSIP JURČIČ

32523, II, l, d.

K. K. STAATS
BIBLIOTHEK
LAIBACH

JOSIPA JURČIČA

ZBRANI SPISI.

ZALOŽIL IN NA SVETLO DAL

„ODBOR ZA JURČIČEV SPOMENIK“.

UREDIL

FR. LEVEC.

III. ZVEZEK:

PRIPOVEDNI SPISI.

V LJUBLJANI, 1884.

NATISNILA „NARODNA TISKARNA“.

JURČIČEVIH

ZBRANIH SPISOV III. ZVEZEK

PRIPOVEDNI SPISI.

VSEBINA: DOMEN. — JURIJ KOBILA. — DVA PRIJATELJA. — VRBAN SMUKOVA ŽENITEV. — GOLIDA. — KOZLOVSKA SODBA V VIŠNJI GORI.

V LJUBLJANI, 1884.

ZALOŽIL „ODBOR ZA JURČIČEV SPOMENIK“. — NATISNILA „NARODNA TISKARNA“.

Inw. A. 030018752

KAZALO.

I. **Domen.** Povest. („Slovenski Glasnik“, 1864) . 9

II. **Jurij Kobila.** Izvirna povest iz časov lutrovske reformacije. („Slovenska Vila“, 1865) . . 117

III. **Dva prijatelja.** („Slovenska Vila“, 1865) . . 179

IV. **Vrban Smukova ženitev.** Humoristična povest iz narodnega življenja. („Slovenski Glasnik“, 1865) 209

V. **Golida.** Povest po resnični dogodbi. („Slovenski Glasnik“, 1866) 243

VI. **Kozlóvska sodba v Višnji Gori.** Lepa povest iz stare zgodovine. („Slovenski Glasnik“, 1867) 265

I.

Domen.

Povest.

(„Slovenski Glasnik," 1864.)

1. Hlapec in gospodar.

Ako si vprašal starega Oralka: „Kedaj so bili Turki poslednjič v deželi,“ odgovoril ti je: „Tačas, ko jih je bil privédel tisti Domen — Bog mu odpústi grehe!“ In če si mu bil siten in si povpraševal dalje: „Vi, oče Oralkov, kedaj pa je bilo to“, odgovoril je stari zgubani in skljućeni možiček vselej: „I, kaj meniš, to je uže davno. Ko sem jaz pastirčeval in še bos hodil — tega je uže obilo dve menj kot sedemdeset — tačas se je bil rajnki Habjan, starega oče, drugoč oženil. Domen pa je bil prignal Turke, ko je Habjan ravno v zibeli ležal; le seštej, koliko let je uže tega.“ Pri taki priliki je imel Oralek navado pipico sneti iz ust, iztrkati jo ob nohet pri palci, stisniti jo mej koleni in počasi ter na dolgo praviti o Domnu — ali, kakor se to ime v litanijah bere o „Damijanu“. Ko bi imel táko pamet, da bi si bil mogel Oralkovo povest zapomniti do besede, rad bi jo bil čestitim bralcem povedal po starčevem jeziku; a ker sem si jo v spominu ohranil le po vsebini, hočem jo priobčiti s svojo besedo.

Neka deklica v vasi * (ime nič ne dé) bila je tako srečna, da je v deveto vas zaslúla zavoljo svoje brdkosti. Ali ni je sreče brez nesreče, tako je tudi ona imela svoje križe in težave: manjkalo jej je posvetnega imetja. Ta napaka je edino kazila, da je niso šteli za najlepšo in da se snubač le ni hotel ter ni hotel prikazati. Kjer pa je uže jedna nesreča, vgnezdi se le prerada še druga, časih sedemkrat hujša od prve. Tako se je pripetilo tudi naši ubogi deklici, da jej je uže, ko je mladostna lepota jemala slovó, splavala deviška nedolžnost po vodi in prišel na svet posiljenček, katerega so krstili Domna, ker je ravno na sv. Kozma in Damijana dan zagledal beli svet. Mlada mati, preganjana in psovana, ni vedela kam z drobnim črvičem, ki se ni bil druzega zadolžil, kakor da se je predrznil poroditi in katerega vender nihče ni hotel pod streho.

V tej revi se je usmili Jurec, nič napečen mož, in vzame dete za rejenca. Imel je potem dečka skôraj kakor svojega. Ko je dorastel, bil mu je hlapec in na pol gospodar. Tudi materi njegovi je dal kočo na konci vasi, ko se je postarala, da jej ni bilo več delati kakor dekli.

Domen je bil čvrst mladenič, za moč vsakemu v okolici kos. Imel je bojè posebno lepe črne očí, sicer pa ničesa druzega, česar iščejo ljudjé, zlasti dekliči na človeku, da rekajo potem: lep je. Vender svet je poreden, odkar je Adam odkrhnil jábolka. Tako so

tudi nekateri govorili, da ni nihče tako svetlega pogleda, kakor Domen, ako ga kdo ujezí. Tega pa ni vsakdo trdil, ker ni bilo lehko videti ga v jezi. Bil je tiha dobra duša, malo besedij je šlo njemu čez zobe, nikoli nobena nepotrebna. Edni — sósebno stari ljudjé, hvalili so ga, da je moder, edni pak so odkimovali rekši: „Jaz ne zaupam mnogo temu človeku; tiha voda podira jezove, pravi star prigovor.“ Zopet drugi so dejali: „Taki ljudjé so najboljši, ako se obrnejo k dobremu; največji hudodejci pak, ako se nagnó hudobi.“

Jurec je imel tudi osemnajst let staro hčer Anko. Oralek je trdil, da ni bilo otovré dekleta v fari, nì ne poprej, nì ga ne bode pozneje, kakor je bila Jurčeva Anka. Jurcu se je v srce dobro zdelo, da bode lehko dobil zeta, kakeršnega nihče v vasi. „Čedna deklica,“ mislil je časih na samem, „in pa če še ni čisto gola in brez petic, taka se uže z lepo odpravi od hiše, ali pa kaj čednega dobí k hiši.“ Minuli predpust je uže menil, da dobode zeta, kajti povprašal je mladenič, bogat in malo in dosti ne grd za deklico. Gospodar bi se ga ne bil branil, a hči je imela nekove muhe; précej pri prvi besedi si je odpodila snubca rekši: ne morem. Jurcu odpóved ni bila po godi, tem menj, ker mu ni vedela povedati uzroka. „Zakaj ga nečeš,“ godrnjal je, „bogat je, lep je, premlad ni ne on nì ti; jaz torej ne vém in ne vidim, zakaj bi se odganjal takšen ženin. Pa delaj, kakor hočeš, to ti povém, če boš imela trmo, dobila boš trmo v zakon.“ Za tem se je Jurec

jezno držal nekatere dni. Znotraj pak ga je grizlo: „Kaj, ko bi se jej kaj mlelo v glavici, kar ne gré v mojo vrečo!“

Ljudjé so si šepetali skrivaj uzrok, zakaj Anka ni marala ženina. Vsi so bili skôraj ednih mislij, da ravná nespametno; gotovega pa ni nihče nič vedel, zakaj ako so tovarišice Anke samé povpraševale: je li res ali ne, kar se govorí, bila je vselej huda in je odgovorila: „Jaz ne vém, kaj sem komu storila, da ravno mene ne pusté jeziki pri miru.“

Zunaj je tema ležala vrhu gostega snega. Mraz je bilo, da se je vse umikalo v gorke izbe. Živega človeka ni bilo na vasi; le tam pa tam je rojil in lajal kakšen pes z ogla na ogel, zvest varuh gospodarjevega domovja in svoje pasje lôpe za hlevom. Tú in tam so bile ženske uže sedle za brenčeči kolóvrat, stare matere za peč. Na konci vasi v Jurčevi hiši so tudi sedeli vsa družina, od gospodarja do pastirja, okrog velikega omizja pri kmetski večerji. Gospodar je bil danes slabe volje. Z jezo je rezal krub, nikogar nič vprašal, nič odgovarjal; čelo pak se mu je vedno grbančilo in obrvi so mu lezle vkupe. Ko so hlapci in dekle videli, da mu nekaj ni po všeči, molčali so vsi, celó hči ni zinila besede. „Kaj mu je neki?“ ugibala sta hlapca, „v koprivah se menda ni opekel, saj je sneg.“

Po večerji pa reče Jurec družini: „Nocoj ne boste predle, dekle vé! nì ne bomo vkupe molili, le

pojdite spat; ti pa, Domen, ostani malo tukaj, da ti nekaj povém.“

Vsi se izmuzajo vèn, toda neradi, ker je vsakega mikalo, kako bode gospodar govoril Domnu. Kaj mu bode povedal, to se jim je dozdevalo. „A kdo mu je jezik iztegnil,“ govorile so dekle mej seboj, „res, nekateri ljudjé morajo klopotati! Meni se Anka smili.“ Hlapci pak so se pomuzovali Domnu, kakor bi mu hoteli reči: „Šent, za božji svet ne bi bil zdaj-le rad v tvoji koži!“

Zdajci je sedel Domen sam Jurcu nasproti za hrastovo mizo. Anka, kateri je bil oče tudi namignil, naj počaka, sedla je bila v bolj temen kraj za vrata in plaho gledala očeta. Očetov obraz in morda njena vest jej nista prerokovala ničesa dobrega. Nekoliko časa molčé sloní stari Jurec na oglu in gleda po mizi. Napósled jame z ostro besedo:

„Domen! mater tvojo je vse preganjalo, nihče je ni maral. Morala bi te bila poroditi v rési, kakor divja neumna žival, in vihar bi ti bil boter in sova bi ti bila pela pesen v zibeli na dežji! A jaz sem bil tisti, ki se je usmilil, da je tebe in njo vzprejel pod streho.“

„Uže dostikrat ste mi pravili o tem vi in mati moja“, odgovorí hlapec.

„Res sem ti jaz nekaterikrat pravil, pa vender si nisi vtisnil v glavo. Kajti sicer ne bi se bilo dogodilo, kar slišim, da se je, ko ne bi bil pozabil, da si

prišel brez očeta in brez pomoči v mojo hišo. Jaz sem ti iz usmiljenja dajal streho, ko si se še hoditi učil; pri moji skledi si zajemal pozneje, od mojega hleba si rezal, ničesa nisem zapiral pred teboj."

„To vém! zakaj mi pa pravite to?" odgovorí hlapec Domen nejevoljen.

„Ako si kedaj šel z mojega doma, vedel si, da te čaka gotova večerja. Ako si česa potreboval, vse sem ti kupil, kakor svojemu sinu, ki mi ga je Bog vzel, — da bi ga ne bil! In ko mati tvoja ni mogla več služiti, dal sem jej svojo kočo, da osebénkuje v njej. In od tebe nisem upal druzega, samó da mi bodeš hvaležen."

„Kdo li se je predrznil reči, da nisem hvaležen?"

„Sedem cerkvá govorí o nehvaležnosti tvoji — in ti si upaš vprašati me, kdo je rekel! Zares motil si me, a ne boš me dlje, vse vezí mej nama so pretrgane; poišči si druzega, da te bo tako imel in da mu boš takisto povračal."

Čudno je bilo, kako je hlapec Domen sedel s prekrižanima komolcema na mizo uprt in srpo gledal starega gospodarja, ki mu je jeza rudila upadeno lice.

„Katera je tista nehvaležnost moja, ki sedem cerkvá govori o njej? Jaz ne vem nobene," reče hlapec.

„To je res! tebi se ne zdi to nič, ako se hoče zapeljati hči tistega moža, ki ti je nameščeval očeta, katerega naj bi bil blisek zadel, kajti hudoben človek je moral biti, da se ni izdal in da si ga še mati tvoja

ni upala imenovati, reva! — Zakaj se jokaš, deklina!“ obrne se oče k hčeri. — „Zdaj še le vém in razumevam, zakaj ti ni bilo na volji možiti se po mojem izbiranji; hčerka bi rada izbirala po svojem, rada précej prvega moža, bodi takšen ali takšen, pošten ali berač; to se vé, stari godrnjaj in govôri, kar hočeš, misli in méri, kakor uže bodi! Ali ne bo veljala tako, kakor se bo zgódilo v tvoji glavi; ne, dokler bo mezinec gibal na roki moji, le dobro me poslušaj!“

„Jaz nisem nikdar zinil nespodobne besede vaši hčeri,“ reče hlapec Domen. „Da sem jo pa rajši videl od vsakega človeka na tem svetu, to je bilo zato, ker sem menil, da ni tako nemogoče, česar jaz želim in — če se ne motim — tudi ona. Jaz sem vam delal pridno, kakor bi bili oče moj, celó še bolj. Ne vém, kakóv sin bi se bil bolj trudil množiti vaše bogastvo kot jaz. Poznate me dobro; je li potem tako nemogoče, da dovolite, in jaz in Anka bodeva srečna.“

„Kaj ti ne trešči v glavo, hlapče!“ zagrmí stari. „Kaj še; jaz bi ti dajal hčer! Uže res, ako psu ponudiš grizo kruha, šavsne te za roko. Kam zaide človek!“ Rekši vstane stari mož izza mize in čudé se in godrnjaje gré dva pota od mize do vrat.

„Domen! da ti naravnost povém, imel sem te rad, rajši kakor vsakega hlapca, dokler si bil pameten, do nocojšnega večera, ko mi je gospod Sova povedal, kako ljudjé govoré o hiši moji. Imel sem

zmerom namen, da ti dam v last kolibo, kjer mati tvoja osebénkuje, tako bi bil imel na stare dni kam zahajati. Da bi te pa vzel za zeta, tega nisem nikdar mislil in nisem mogel misliti, da bi se v tebi kaj tako abotnega ugrelo. Kako bi se čul oklic z lece, ko bi oznanjevali: Domen, nezakonski sin očeta Nevemokaterega, jemlje poštenega moža pošteno hčer. — Ne, kratko nì malo ne; to je neumno!“

„Torej jaz nisem pošten, kakor vi in vaša hči?“ vpraša hlapec tako, da je Jurec jel govoriti za dve stopinji prijazneje.

„Tega nisem dejal, Domen! A tvoj oče ni bil pošten, to sem uže rekel. Ko bi imel poštenega, svetu znanega očeta, ne bi rekel; zdaj pa ne vém, kdo si, da-si vém, kakóv si. Žal mi je, pa to ti nikdar več v misel ne pridi, da bi vzel Anko mojo.“

Deklica, ki je doslé tiho jokala v kotu, jame na glas ihteti.

„Zato boš pa pobral svoje rečí,“ govorí dalje gospodar, „in pojdeš, kamor te sreča žene, poišči si druzega gospodarja. To lehko uvidiš, da v hiši moji ne moreš dlje živeti zavoljo Anke ne, če uže zavoljo jezikov.“

„Grém še nocoj!“ odgovorí hlapec. „Bog me varuj, da bi vam bil za nadlego, rajši nečem živeti pri ljudéh, kakor po sili; in verjemite mi, za zdaj-le bi bili vi meni večjo dobroto storili, ko bi me bili pustili, naj bi se bil porodil v rési sredi gozda in tam umrl.“

Jurcu, ki ni bil napečen mož prav za prav, segle so te besede v srce. „No, Domen," rekel je, „sreče je mnogo po širokem svetu, jaz ti nisem nevoščljiv, Bog vé, da ne, dal ti bom uže nekaj, da boš živel, in delo boš imel še kedaj pri moji hiši; tega pak ne morem dovoliti, vse drugo —"

„Ne maram — Bog vam povrni, kar ste mi dali dalje nečem delati dolga. — Gospod Sova mi je torej tudi to srečo naklonil, da me izganjate na zimo in na mraz iz hiše, po noči, ko še psu ljudjé pod klopjo privoščijo gorko mestece! Gospod Sova me ni mogel videti pri vas, uže kar sem vzrastel iz otročjih hlač, tega sem se sam prepričal. Dobro vém, kako je pazil náme, ko sem bil še pastir; tudi znam, da je lansko leto pregovarjal župana, naj mene uloví in dá gosposki za vojaka. In zdaj je menil, da me vam mora zopet on prvi tožiti! Zakaj? vrag vedi, jaz sem ga pustil pri míru. Kaj mi mari? A gleda naj, kod bom zdaj hodil, ker ne pozna me še, poslednjo mi je naredil. O naj odgovarja, kjer hoče, ako bom napravil edno, ki si je ni v svesti."

„Saj mi ni Sova povedal, ali sem imenoval njega?" reče stari gospodar, ki mu je z laj na misel prišlo, kako nespameten je bil, da je povedal tožníka.

„Imenovali ste ga, morda se vam je zareklo; toda tudi ko bi ga ne bili povedali, jaz bi ga bil ugenil, kdo me je tožil. Le pustite, bodeva se uže midva pomenila pri priliki!"

Domen pobere po teh besedah kučmo svojo z zamizja in vstane. Deklico prime za roko in jej reče: „Nič ne jokaj, Anka! Tvoj oče so me sicer imenovali nehvaležnega, pa videli bodo, da nisem takšen, kakor jim je govoril Sova in kakor govoré ljudjé. Prosto ti je od mene, môži se in srečna bodi; jaz ne bom vprašal več po tebi, pa tudi po kaki drugi ne, kajti ko bi bil kedaj ljubil katero, bil bi samó tebe. Slišala si, da so me oče izpodili z grdo.“

Stisne jej roko in odide. Anka pa, ki ni mogla izpregovoriti besedice, pokrije si z obema rokama obraz in joka, da se je očetu jela smiliti.

„Jaz res ne vém, kako moreš biti tako nespametna! Le ne misli, da je sam ta na svetu. Ne manjka se jih, ki bodo boljši záte in za svet,“ rekel je oče hčeri.

„Saj ni storil ničesa, in izpodili ste ga z grdo! Oh, záme ne boste dobili nobenega in ko bi ga tudi, jaz ga ne maram. Oče, to je preveč!“

„Jaz bi ti povedal, kako se govorí z menoj — pa bodi za drugo pot. Idi zdaj spat! naj se ti ne sanja o njem, moraš ga iz némar pustiti. Če ti je še kaj nezblójenega razuma v glavi, moraš uvideti, da ne smé dlje spati pod mojo streho, saj si ga še dozdaj v očí bodla in on tebe.“

Gospodar sname kožuh s pečí, ogrne ga in še edenkrat opominjaje hčer, naj se odpravi spat, odide za hlapcem. Nekaj je moža priganjalo, da bi pogledal,

kam je šel hlapec. Zakaj? sam ni vedel. Poslednje besede Domnove, ko je rekel: „pomenila se bova s Sovo," niso mu dale mirú. Moral si je pritrditi, da se je tudi njemu uže od nekdaj hlapec Domen zdel grozno čuden človek; ni ga mogel po polnem spoznati in razumeti. Zavoljo te prikritosti ravno ga ni mogel nikdar ljubiti prav, kakor bi ga bil sicer ljubil, in iz tistega razloga ga je nejevolja prijela in nekak strah ga prešinil, ko je slišal, da Domen rad vidi hčer njegovo. Zaletelo se je bilo možu, ko je povedal, kdo mu je pravil prvi to reč, in videl je, da je bil hlapec besedo pobral tako naglo, kakor jo je on brez premisleka izustil. „Ko bi se hotel maščevati nad njim?" mislil je stari gospodar in pót ga oblije po čelu.

Najprej stopi v konjski hlev, kjer so spali hlapci. Drugi so še svetili, Domna pak ni bilo mej njimi. Rekó gospodarju, da ga niso videli, kar so odšli iz hiše. Opominjajo hlapce, naj varujejo ognja zatrositi v slamo, zapustí mož hlev, korači čez dvorišče in po gázi proti tako imenovanemu grádu, kjer je bil gospod Sova. Gredoč se domisli, da bi bil lehko šel hlapec k sosedu. Zavije torej po stráni; zmrzli skorjasti sneg mu je olajšal pot naravnost z gazí. Kmalu pride pod sosedovo okno. Prešteje vse ljudí, sosede, ki so veseli sedeli okolo pečí in okolo mize in si pravili izmišljene pripovedke in dogodbe iz svojega življenja; vender mej njimi Domna ni bilo.

Zdaj jo vreže čez travnik vse vprek proti grádu. Ko bi bil kdo videl, kako je starček brzo prestopal v temni noči na pol s snegom zasute razóre in kotanje po njivah, menil bi, da ta človek nikdar ni še blizu sedemdesetih let. Zdajci pa se ustavi. Na travniku je videl človeka stati pri miru, kakor bi bil iz lesá. Ko se približa, spozna Domna. Držal je kol v roki, čelo naslanjal nánj in jokal na glas. Gospodarja je bilo skôraj strah. Tega človeka še ni videl jokati, kar je odrastel otročjim letom; čuden in tožen glas na samini in mrazu, v takem času, vse to mu je čudno délo. Uže bi bil rajši šel svojo pot mimo hlapca, a škripajoči sneg ga predrami, da naglo vzdigne glavo. Hlapčeva roka stisne kôlec; toda spoznavši gospodarja se povesi. Vsakemu drugemu, ki bi ga bil zalotil tako, morda ne bi bil prizanesel.

„Kaj pa delaš tukaj, Domen?“ vpraša ga stari z mnogo prijaznejšim glasom, kakor je poprej govoril ž njim.

„Kaj me zalezavate?“ reče hlapec z zamolklim glasom. „Kaj vam mari jaz in pota moja? Če ste me redili, zato sem vam delal kot črna živina; zdaj ste me izgnali po pasje! Povém vam, ako boste gledali za menoj, pozabim, kdo ste mi bili. Mačka smé gledati hčeri vaši v očesce, jaz ne smém.“

„Domen! imej pamet, jaz te ne zalezavam,“ odgovarja stari.

„Ne? čemú li ste prišli semkaj!“ Da-si je bilo tema, videl je Jurec, kako se svetijo Domnu očí, in rad bi bil doma ali v grádu in ne na samem s tem človekom.

„Jaz sem hotel h gospodu Sovi, pa sem tebe naletel tukaj. Prosim te, pojdi spat; prehladil se boš, ves razgaljen si. Saj te nisem gonil še nocoj iz hiše; tudi sem ti rekel, da ti bom uže toliko dal, da boš živel brez skrbi. Pojdi nazaj v konjski hlev pa lézi!“

„Torej k Sovi gréste?“ reče hlapec. „To se vé, povedat, da ste me izpodili, kakor je on svetoval. Le pojdite le, pa mu povédite, da sem bil jaz ravno na poti k njemu, zahvalit se mu. Zdaj pa ne grém z vami, pridem drugo pot — Kôla ne potrebujem torej!“ Rekši vrže drog po snegu in odide.

Gospodar gleda za njim. Ko vidi, da se je obrnil proti hosti, kjer je v samotni koči stanovala njegova stara mati, ne pa proti njegovi domačiji, gré tudi on dalje svojo pot. Kmalu je mogel razločiti temno poslopje „grajsko“ in odsev luči, ki je brlela v gospodovi izbi.

2. Gospod Sova.

Samôtno je stalo pri cesti staro zidano poslopje, katero je vender, da-si ravno ne grádu podobno, nosilo ono ime.

Gospod Sova je sedel v grádu v svoji izbi v prvem nadstropji. Bil je mož dolg, močne postave. Trhlo lice in upale drobne očí so kazale, da so ga v prejšnjih letih razjedale strasti. Vsa okolica je vedela, da gospod Sova rad spravlja, nerad pak daje iz rok. Uže to svojstvo bi utegnilo komu vzbujati misel, da je bil gospod bogat, ko bi tudi ne bil vedel, da je uže po očetu podedoval mnogo novcev. Celó v burni mladosti, ko mu je kipela kri in ni krotil strastij, ampak ugajal jim — celó tačas ga je neka urojena varčljivost vodila, da ni raztroševal imetja. Edni so celó trdili, da sta vselej premagali lakomnost in skopost, kadar so se razbrzdane strasti v njem spopadle iz óči v očí. Sicer so kmetje, tlačani njegovi, sodili, da gospod Sova še ne bi bil prenapečen mož, ko ne bi bil tako neznano skop in tako malo z ljudmí. Pečal se namreč ni z nikomer, razven s sosedom Jurcem. Ta mu je bil skôraj edini izmej kmetov (gospôde tako ni bilo blizu),

da se je pomenkoval ž njim še o kaki drugi reči, ki ni bila ravno potrebna. Celó z ženo svojo in s sinom je govoril malo; le posamezne besede, kakor po sili izgolčene, izrekel je sem ter tjà velevaje ali prepovedovaje. Tólikanj čudneje je bilo videti, ker je Jurec toliko veljal pri tem moži, da je sedel skôraj vsak večer po letu in po zimi v njegovi izbi pogovarjaje se ž njim.

Predniki gospoda Sove, ki, bodi si tudi plemenitaž, ni Bog vedi za koliko stopinj presezal svojih tlačanov z razumom in izobraženjem, bili so, kakor je pravila govorica mej ljudstvom, iz navadne domače krvi, kakeršna teče po žilah katerega si bodi kramarčka, da-si ravno bi se bil vsak mož prav zeló zameril gospodu Sovi, ko bi bil kako táko pravljico ponovil v pričo njega. Nosil je namreč še stari prapraded našega plemenitega gospoda préprosto krošnjo na svojem hrbtišči od hiše do hiše, ponujal in prodajal šivanke, igle, nožíče in drugo takšno drobnjávo. Ker je tudi on bil tistega svojstva, katero smo hvalili uže na vnuku, svojem gospodu, pridobil si je bil počasi imetje, katero se je še mnogo bolj narastlo, ko se je njegov sin preselil v tuje in tam kupčeval zmerom z večjo srečo. Na starost si je bil kupil zopet v prejšnji kranjski domovini omenjeno graščino in pridevek plemenitega imena. Ker pa kmetje v okolici niso mogli izgovarjati dolzega nemškega imena s svojimi mehkejšimi slovanskimi jeziki, prekrstili so novega gospoda po svoje in ga mej

seboj jeli imenovati Sovo, bojè zato, ker je imel navado za vsako tretjo besedo klicati: „uj! uj!“ kakor znana ponočna ptica. To ime, kratko in lehko izgovorljivo, prijelo se je rodovine, in kmetje napósled niso vedeli, ali ima še kakóvo ime. Končno so bili tako bogati, da so se bali tatov in v gnoj pred svinjskim hlevom zakopavali denar v mehovih. Toda le slabo so s tem skrili svoje bogastvo, kajti prasice so kmalu izrile težek meh novcev na dan; ljudjé so leteli vkupe in razgnali še veliko večji hrup o grozovitem bogastvu gospodovem. Tako se je razvedelo, da je gospod Sova silno denaren.

Sedel je torej Sova pri luči v gorki izbi svoji in brezmišljeno pred-se gledé vlekel in kadil iz velike pipe počasi tobak.

Zdajci zasliši, da nekdo trka na vélika vrata. Hlapci in dekle v prostorni hišterni (družinski izbi) uganjali so burke; glasen krik in smeh se je razlegal od tamkaj. Niso mogli torej tako lehko slišati družina, da bi se nekdo rad glasil v grad. Zato prime sam gospodar svečo in gré gledat. Navada ni bila, da bi bil kdo tako pozno zahajal v grad; Jurec je uže edenkrat bil nocoj pri njem, torej gospodar ni hotel kar odpreti, ampak vprašal je ne z najprijaznejšim glasom: „Kdo je?“

„Jaz sem, gospod, jaz“, oglasi se Jurec od zunaj. „Odprite mi za nekoliko časa, nekaj bi vam rad popovedal, predno grém spat.“

Sova odrine temu znanemu glásu težki pah z vrat.

Jurec stopi v vežo in gospod zapahne vrata.

„Pojdi gori z menoj," reče graščák.

„Ves trd sem od zime; tukaj je tudi malo mrzlo, le pojdiva," pravi stari mož.

Prišedši v zgornjo gospodovo izbo séde Jurec, kakor domač, blizu peči, sname pipico in napravi tobaka, ki se je bil tačas uže obilo raztrosil mej kmete.

„Mrzlo je, da bi skôraj človek najrajši zlezel sam v sé," izpregovorí Jurec, ko je po dolzem predévanji in presédanji pri peči izbral dobro mesto. „Ptiči bodo padali z drevja, ako tri nočí tako drží; gori sem šel po travniku in ivje se dela po vrbovji, kakor bi bil posul sneženo sipo. Huda zima, dobra létina."

„Čez travnik si šel? Zakaj ne po gazi naravnost?"

„Res, to sem vam ravno hotel povedati. — Précej, ko sem prišel domóv, odpravil sem fanta od hiše, kakor ste mi svétovali."

„Vender uže; to si storil prav! Poprej bi ga bil uže moral."

„Ne vém," odmaje Jurec, „žal bi mi kmalu bilo za njim; otovré delavnega človeka ne bom dobil za plužne. — Pa še nekaj nerodnega sem naredil, ko sem mu ukazal, naj popustí hišo mojo — nekaj napečnega, česar ne bi bil smel storiti."

„Kaj si storil? Če si ga izpehal, kaj za to!"

„Ne, suval ga nisem; tudi se ne bi bil dal, zakaj ne doboste ga človeka v našem kraji, da bi se upal Domnu za vrat. Pa vas sem imenoval — ne vém, kako sem se zagovoril — povedal sem mu, da sem pri vas zvedel, da gleda po hčeri moji. To ga je pa tako raztogotilo, da se bojim, da ne bi nameraval kaj hudega.“

„Meni?“ povzame naglo Sova in vstane s stola. Lice se mu čudno spači. „On bi meni kaj prizadel?“

„No, jaz menim, da sile ravno ne bode; Domnu se jézica kmalu poleže, jutri pozabi, kar je danes govoril. Vender nocoj se je tako čudno grozil, da me je izpreletel mraz in kar si nisem mogel druzega, nego li naravnost semkaj sem moral iti. Bog varuj, da bi se prestrašili, samó ogibajte se ga malo. Tudi si je v glavo vtepel, da ga vi sovražite in mu povsod nagajate in stave stavite. To se vé, da sem mu jaz izbijal te misli iz glave, pa on je trmast in svojeglav, ne dá si dopovedati.“

„Torej pravi, da sem mu jaz za nagajivost in me hoče odpraviti? Hù, hù! ko bi ga pa jaz prehitel. Župan je ravno dobil ukaz, naj vaša soseska dá dva vojaka. Zdaj bode lovil in lovil, da ujame ptiča, ki ga bom jaz zaznamenoval. Nobeden pa ni goden bolj, kakor dozdanji hlapec tvoj.“

„Ne, tega mu pa ne privoščim, da bi moral v

vojaščino," pravi Jnrec, „nazaj ga ne bo več, ako gré na vójsko."

„Ni ga treba," odgovorí Sova.

„Jaz ga bom pogovoril, porednega srca ni! Rajši uže lovite pretepilnike in druge takšne negodéte, kakeršnih se nam ne manjka v vasi. V vojno pa Domna ne — Domna! Če sem ga ravno iz hiše izpodil, lovit ga ne grém nikoli, rajši mu povém, naj se skriva."

„Jaz pa hočem ravno tega z glave; le pojdi mimo župana na vas in rêci mu, naj še nocoj pride k meni ali pa jutri zgodaj in pôtlej se bova uže zmenila. Ti pa ne zini besede nì o tem, da zdaj koga lovite, nì ne, da imamo ravno tega človeka na mislih. Če edno besedo komu povéš, kar si slišal zdaj-le iz mojih ust, potem je konec najinemu prijateljstvu. Županu rêci samó, naj pride k meni."

Jurec je kmalu potem počasno korakal od grada po razgaženem zmrzlem snegu in kimaje z glavo rekel sam v sebi: „Lej ga šenta, res ga sovraži Sova uže od svojih dnij, kar se je izlegel in zgódil. Nekaj mu je fant uže naredil, da še sam ne vé kaj. Čudno je to, čudno!" Rekši stisne stari mož roki v kožuhova žepa in jame nagleje in gosteje stopati proti vasi.

Gospoda Sovo pak so še dolgo čutili tisto noč, kako je trdo stopaje hodil po svoji sobi gori in doli. Stara hišna se ni mogla načuditi, da so čmerikavi gospod tako spočiti ter se jim ljubi še čez polunoč hoditi brez dela in potrebe od stene do stene. Ko bi

bil pa kdo šel na mačje mesto, na hlevno streho, ki je bila gospodovemu oknu nasproti, videl bi bil, kako je Sova s strašno zmršenim obrazom sam sebi govoré tekal sem ter tjà po izbi. Zakaj ni šel spat, kakor vsi drugi ljudjé, njegovi tlačani v vasi, njegova družina, njegova sinova in žena? Ali mu mari vest ni dala zlekniti se po mehkih blazinah? Ali kaj bi bil storil, saj se uže dvajset let ni pečal z ljudmí in tudi v mlajših letih le po malo!

3. Stara Meta.

Na hribci četrt ure od vasí je stala lesena koča. Okrog nje je bil vrtič nasajen; a sicer ni bilo nobenega poslopja, nì kozolca, nì hleva pri kolibi. Kak dober strelják daleč proti severju pa se je začela gošča, vaška hosta.

Prebivala je v tej koči stara žena, osebénica Meta, mati Domnova. Sedé na starem, polomljenem stolu, imela je pred seboj ukajen kolóvrat in počasno goné brenčeče vretêno je vlekla predívo s kodelje. Razven stare predíce ni bilo ničesa znamenitega v mali koči. Nad črvivo mizico je visela brleča svetílka, ki pa je bila brljavi predíci čisto brez potrebe. Vender se jej ni nitka nì edenkrat utrgala, da-si tudi so jej služili prsti záse in namesto očíj. Ob steni je stala slaba postelja in pred njo velika skrinja iz hrastovega lesa. Sicer je bilo vse prazno.

Da-si je starka vedno stanovala sama, v vas pa ni več mogla ali hotela, imela je vender le žensko slabost, da je rada govoriła in tudi na samem ni mogla molčati. Zató je mej svojim delom vèn in vèn go-

drnjala v predívo. Največ rečij človek ne bi bil mogel razumeti, kajti starka je časih le mrmrala, časih celó samó migala s suho brado. Le kadar je prišlo kaj posebno važnega iz spominov njene stare glave, kaj takega, kar jej je razvnelo máterino srce, tačas je tudi ježiček jel živeje opletati in mleti po brezzobih čeljustih, tačas je nabrana roka hitreje pulila laneno predívo s kodelje in tudi kolésce je oživelo v svojem ednomernem teku.

„Bo! bo!“ — tako se je jezila starka — „zadosti! Imel bo zadosti; več kot gospodar bo imel! — Kadar bom jaz pete iztegnila, Bog mi odpusti grehe in kri Kriščeva me omij, pôtlej naj bo dobil pismo in naj mu bo plačal nánje oče, kar je obljubil meni. In ti, Meta, déla si je v skrinjo in še le po smrti je smeš pokazati — uj, še le po smrti, ko uže ne boš videla, kako je uživa tvoj sin.“

Zdajci šepetá starka zopet nekaj časa nerazločljivo v kolóvrat. Videti je bilo, kakor bi molila ali Boga prosila odpuščanja grehov, ker obračala je očí na steno, kjer je visel sv. križ.

„Ljubiti bi ga imel in ne pozná ga!“ govorila je dalje, „svet ga ne vé, celó v krstnih bukvah ga ni, le v glavi moji je; odkar je še Plevnik šel pod zemljo, ki mi je prebral pismo, pôtlej je le v glavi moji!“

„Kaj je le v vaši glavi?“ vpraša je sin Domen, ki je stopivši v hišo čul zadnje besede.

Mati se zgane. Ni bila navada, da bi sin hodil

k njej, najmenj pa še tako pozno po noči. Tudi ga ni videla, kedaj je prišel v hišo; skrbelo je je, ni li slišal česa, kar je govorila sama sebi.

„Kaj je vam v glavi?“ reče sin drugoč. „Morda so se vam vneli stari možgani?“

„Kaj si prišel?“ vpraša nasproti starka sina.

„Stráni!“ odgovorí sin ter séde za črvivo mizico na klop in postavi veliko culo préd-se. Ko bi starka ne bila brljava od dela, skrbíj in trpljenja prejšnjih let, videla bi bila, kako je sinu lice zatemnelo, kako je nejevolja, nesreča in srd bralo se mu z očesa.

„Za božji čas! vender se nisi sprl z Jurcem, da bi bil pustil službo pri njem? Ne, tega nisi storil, tega! On je bil mož; ko bi njega ne bilo, tebe bi ne bilo morda zdaj, ker umrl bi bil in Bog vé, kaj bi bilo z materjo tvojo.“

„Za plot bi me bili vrgli précej po porodu, bolje bi bilo,“ odgovorí sin z nekakim čudnim glasom ter zakrije obraz v prgišče.

„Za božji čas! kaj ti je? Ne govôri tako, to je greh pred Bogom!“ svarila je stara žena sina svojega in počasi izvlekla povpraševaje iz njega, kaj in kako je, da ga je Jurec izpodil iz hiše zavoljo hčere, mlade Anke. Ko je slišala, da gospodar zlasti zato neče in ne bi hotel dati hčere svoje njenemu sinu, ker je nezakonsk in oče njegov svetu neznan, vzdihnila je globoko, rekla pa ni ničesa.

Vedela je vender, koliko je sinu težko pri srci, kako ga mora to peči, in v srce se jej je mislil.

„Nič ne maraj, ljubi Domen moj!“ tako je milo začela tolažiti ga, „nič ne maraj, jutri ko se bode solnce vzdignilo, vzamem jaz palico in grém doli v dolino k Jurcu, in vse bodem poravnala ž njim in pogovorila ga, da te zopet vzame. Zavoljo Anke ti pa skrivaj povém toliko, da jo boš lehko dobil po smrti moji; dote boš uže imel toliko, kolikor vsak ženin v naši fari, če ne več, pa tiho bodi in sam vedi! Jaz bom Boga prosila in Mater božjo in svetega Damijana, patrona tvojega, da bi mene kmalu vzel, zavoljo tebe in sreče tvoje; zakaj veliko veliko slabega sem jaz preživela in prebila na svetu, Domen!“ Rekši se jej uderó debele solze po velem, nagrbančenem lici.

Sin je tiho strmel préd-se. „Nič ne bo, mati, nič,“ reče potem, „nazaj ne grém. Jaz si ne bom prosil, nihče ne bo záme prosil, tudi vi ne. Ne vzame me, niti ne grém!“

„Ako te jaz prosim, pojdi, menda mi boš vender storil to, saj dolgo me ne bodeš imel; ne bodem več dolgo drugemu svetu za nadloge in spotiko. Nikoli te niso ljudjé tožili — —“

„Zmerom me je tožil eden,“ seže jej Domen v besedo, „in taisti me je tožil tudi nocoj, in morda še kaj misli storiti z menoj; po sili hoče, da bi me obesili; pa na živo dušo mojo“, udari strahovito ob mizo, „jaz mu jo bom naložil, da mu ne bo potreba nobe-

nega posla oskrbovati več, nì tožiti, nì opravljati. Sova me je zatožil, sovraži me, pa ne vém, kaj ga bôdem, do zdaj mu nisem storil ničesa, hočem pa razmeriti vse, kadar se snideva!“

Ko je stara mati slišala ime Sova, prestrašila se je. Précej jame sinu to misel izpodbijati. „Kako ti na misel pride, Domen! da bi se graščák Sova pečal záte? Če te je zatožil, kaj mu hočeš, Bog te obvaruj hudega, greha ne delaj, Bog ga bo uže sam kazníl.“

„Mati, vi ne veste nič!“ odgovorí sin kratko in zamolklo. Vse poskušnje stare žene, utolažiti njegovo vrelo kri, bile so zastonj, on je ni poslušal; le sem ter tjà se je odrezal: „To jaz sam vém, jaz bom sodil!“

Žena odstavi kolóvrat, jame prositi in tarnati, ker vedela je, če ta pripomoček ne pride do živca, potem je vse brez vspeha. „Pod zemljo me boš spravil s svojo trmo in svojeglavnostjo. Le zakaj si ne bi dal dopovedati in zakaj bi ne poslušal modrejših ljudíj? Pomisli, kaj bo pôtlej, pôtlej, če narediš kaj nespametnega.“ Tako in drugače mu je skušala priti do srca, a srce je bilo v skorjati lupini, tudi take in ednake strele se ga niso prijele.

„Mati, kdo je bil oče moj?“ vpraša mater po dolzem molku.

„Zakaj to vprašaš? Tega ti zdaj še ne povém, ne morem, niti ne smém,“ odgovorí stara mati in solze se jej ustavijo, kakor bi trenil. Vprašanje jej je bilo zastavljeno nenadoma.

„In zakaj mi ne morete? Ali nisem zadosti star? Ali me imate mari še vedno za otroka?“

„Ne, nimam te za otroka, a nikar tega ne vprašuj svoje matere, njen jezik bo poprej otrpnil, kakor povedal ti očetovo ime; zvedel je boš pa.“

„Morate mi je povedati, ali svet bo videl, da tudi sin brez očeta še kaj storí, kar se ne zgodí vsak petek. Nocoj so mi očitali, da nimam znanega očeta. Povedite, kdo je oče moj? vprašam vas poslednjič, če ne poveste, kesali se boste.“

Starka ni mogla odgovoriti, le odmajala je z glavo.

Domen pokrije kučmo, stori dve dolgi stopinji po mali koči, pritisne leseno kljuko na durih in uže ga ni bilo.

„Domen! Domen,“ kliče stara žena sina nazaj, pa zastonj; Domen se je uže izgubil v temni noči, kam? ni mogla stara vedeti, nì misliti. Prezebujé na vežnem pragu je točila solze, ki so jej zmrzovale na trhlem lici, klicala zastonj v temo in sneg ime edinega svojega sina, obetaje, da mu hoče vse povedati.

Burovž na zvezdatem nebu je kazal uže blizu jutra, ko je starka vzdihovaje: „Oh, jaz revica! revica! na svetu. Bog, ti mene potolaži za pet ran krvavih!“ zapahnila vrata in se odpravila v kočo na posteljo. Prav do jutra so rožljale róženkrančeve jagode skozi njene prste. Molila je za sina, za upornega in nepokornega sina. Vso noč niso mirovala ustna.

Ko zjutraj prisije onemoglo pozimsko solnce, leze

starka s svojega samošnega selíšča v vas k Jurcu. Stari gospodar je bil sicer čez noč omeščán, tolažil je ženo, zagotavljal jej, da hoče njej in sinu pomagati, a ni ga bilo preprositi, da bi vzel Domna nazaj.

Ko je stara povpraševala, ali so ga videli kaj kje od sinoči, ni jej vedel nihče povedati ničesa o njem.

Ko je mati žalostna šla zopet proti domu, videla je od daleč gospoda Sovo, kako se je izprehajal po cesti ob vrbovji. Postala je na gazi, obrnila se proti onemu kraju, zapretila s palico in rekla: „Ti krokar! ti živina živinska!“ Vender pomisli se hitro, plaho se ozre okolo, ako jo je kdo videl, in prepričana, da je sama daleč okrog, šetala je ob palici dalje domóv.

4. Berač Ureh s Kostêla.

Minilo je teden dnij. Domna ni bilo nič videti. Edni so govorili, da se je kje obesil, ker mu Jurec ni hotel dati Anke; edni pak so zopet trdili, da je skočil najbrž v vodo in v jezi utonil. „Zakaj,“ tako so dokazovali, „ko bi si bil takšen močen korenjak vrat zadrhnil in dušo svojo po tem takem dal hudiču naravnost v pest, gotovo bi bila taka sapa vstala, da bi se devetdeset let stare bukve prekopicevale: saj je bila še óno leto, ko je ranjka Njivčeva Jerica otroka skrila v pepel in se pôtlej sama na hišno kljuko obesila, taka grozovita burja, da je bilo poštenegá človeka kmalu strah. Če pa uže hudímer napravi za tako poredno bábišče toliko hrupa in hruma, kaj bi še le v resnici počel, ko bi takega mladega, do zdaj zmerom pridnega človeka dobil v pekel. Hem! to ni kar tako ne, obesil se uže ni!“

Vender le stari, modri so znali táko logiko. Znano je pak, da ženske — zlasti staríkave — niso vedno modre. Tudi zdaj niso bile, ampak pobrale so vse novice za dognane in gotove in jih nosile stari materi revici na uho, ki ni vedela, ali živí ali ne. Da-si ni

verjela, kar so jej pravile vse máčice iz vasí, vender jej je bilo neznano hudo pri srci.

Neka tetka je celó razpovedala od veže do veže, da je na svoje očí videla starega graščáka gospoda Sovo, kako je prišel iz koče na hribci, kamor je bil šel starko, ubogo mater tolažit. Tudi je pravila, da je précej za gospodom pritaval iz koče v okolici dobro znani berač Ureh s Kostêla; da je pôtlej ona omenjenemu beraču nalašč in še posebe darú dala dober kos klobase mestníce (a Bog vedi, da ne iz radovednosti); da jej je Ureh sicer povedal, kje je bil skrit in kako je poslušal, kako je govoril gospod Sova stari osebénici; da pa nikakor ni hotel povedati jej, kako je govoril graščák in kaj. Ta novica bi bila gotovo storila pomenka za dva zimska večera dovolj, ko ne bi bila omenjena tetka na glásu, da rada nareja iz muhe konja. Tako pa jej torej največ vaščánov ni hotelo verjeti. „Še z možmí ne govorí, pa bode šel kilave babe gledat! Da bi jej kaj dal in pomagal, za to je preskop in pretrd. To ni nič!“ Tako so ugenili kmetje.

Ko so pa edni vprašali špehomalha Urha s Kostêla samega, ta ni hotel reči nì bev, nì mev, samó nameżikal je in pritrkaval ob dlan in kazal dve redí belih zób iz gosto obrastenih ust. Zavoljo tega so edni menili, da je morda vender-le nekaj resnice v oni pravljici.

Bilo je lepega pozimskega dné. Solnce, da-si kesno in onemoglo, bilo je vender krasno in jasno vzšlo izza jutrovega nebeškega obzorja ter je stalo v

vsej svoji lepoti ravno sredi svoje poti. Po kosmatih smrekah, skrivenčanih bukvah in staríkavih javorjih, ki so rastli bolj velikemu grmičju, kakor gostemu gozdu podobni po strmi rébri pol ure od vasí, šumelo je ivje, ki se je tajalo od vejic in padalo na tla. Tú in tam se je oprostila kaka potlačena brinjeva veja sitnega svojega jarma, ledene skorje, in pogledala iz snega.

Za vse to pa se nista zmenila dva človeka, ki sta šla po strmi rébri po gázi navzdol.

Prvi, kmetski hlapčè, kakih osemnajst let star, ki je nesel oprtìv težko vrečo na hrbtu, ne posebno zanimiv za nas, ker nam naša pripóved tudi ne pové ničesa več o njem, samó da je ravno hodil z drugim nam važnejšim človekom: Urhom s Kostêla.

Ureh s Kostêla, po svojem značaji, rokodelstvu in obrtu pošten berač, bil bi težko s svojo zunanjo obliko koga mojih čestitih bralcev pridobil za svojo osobo in malho. Zakaj ne samó, da je nosil grdo zmršeno brado, v kateri je tičala tú pa tam kaka vdeta pleva ali osína, ki je pričala, da je Ureh poslednjo noč v svislih v slamo zarit prespal, bila mu je tudi obleka raztrgana, da je záplata krila záplato. Mnogo zakrpani in zvlečeni čevlji so bili zvezani z békovo trto, kar pa ni moglo braniti silnemu, plošnjatemu palcu na Urhovi levi nogi, da ne bi bil priril iz svojega skrivališča na zrak božji, na beli dan. Tudi drugod se je videlo, da Ureh skrbí za dobro ventilacijo. Tako je

tudi klobukovo oglavje imelo precejšnjo luknjo, iz katere je gledalo nekoliko dolgih črnih las. — Pa vender se je prikupil vsem ljudém, namreč po goslih ali citrah na dve struni, ki so zdaj visele beraču čez pleča, in pa po veselih pesnih, ki jih je peti znal in povsodi rad pel.

„Zakaj imaš pa prazno malho, Ureh?“ vpraša mladi človek tovariša berača. „Zakaj pa žita ne pobiraš vánjo, saj bi ga lehko prodal, ako ga nečeš hraniti!“

„Kdo bo to okopával!“ odgovorí berač. „Ali ne živim po božji volji in besedi? Kaj ne véš, da je pisano: Ne glejte nì ne skrbite za to, kaj boste jedli in pili in kako se boste oblačili, zakaj vse to vam bode privrženo. No, in jaz tudi ne skrbim za jutri, da mi Bog dá le za sproti.“

„Kaj bo pa, kadar umrješ?“

„Bav! tega pa ne vém!“

„Kaj pa, kadar ne boš mogel več hoditi od veže do veže, s čim se boš živil!“

„Hi! hi! za plot ležem v koprive, hobát in smetí, ter umrjem počasi.“

„Kje se boš drevi ustavil?“ vpraša mladič Urha.

„K Jurcu pojdem, tjakaj pridi, ako boš dal za kaj mokrega, ker žejen sem uže ves božji dan in kakove dobre kapljice tako potreben, kakor suha kepa na njivi mej mášami dežjà.“

„Če boš citral in pel, dam ti uže za žganje drevi!“

„Pel in pravil pripóvedi, in plesal, in vse!“

„Zapój no kakóvo, tukaj-le na počiválniku se jaz oddahnem.“

Rekši nasloní svojo vrečo na štrcelj, ki je molíl na stezo. „Katero?“ vpraša berač Ureh. „Tisto, ki pravi:

„Oj mati, stara mati ví,
Kdo neki v hlevu gor' leží?
Počéz leží, grdó smrčí,
Cepelji doli vam molí?“

„No, zakaj ne izpoješ do kraja? ta je lepa, zapój!“ reče fantè, ko je berač zdajci umolknil in gledal proti gostemu grmu, ki je rastel deset stopinj od steze. — „Kaj si videl? zajca?“

„Videl sem ga in volja me je počakati tú-le, da pride zopet nazaj v grm. Le pojdi ti svojo pot, málinski materi narôči, naj mi kaj prihranijo v skledi. Drevi pridi k Jurcu, pa ne pozabi mošnička s seboj, če je tudi suhoten,“ govorí berač.

„Kaj boš delal tukaj? Pojdi z menoj do málina in zapój mi tisto pesen.“

„Zdaj ne! Pojdi svojo pot! Ali si gluh ali ne slišiš? Ako me pograbi jeza, stolčem ti gosli na čeljustih in vržem tebe in vrečo tvojo v dolino.“

Na to fantin naglo oprtá svojo krošnjo in odide po gazi navzdol, ker bal se je jeziti Urha, o katerem je vedel, da mu ni vsaki kos v rokah.“

Ko berač Ureh s Kostêla vidi, da je tovariš njegov odšel in se skril v ovinku, zakliče: „Le sèmkaj pojdi, Domen! Kaj se boš skrival, videl sem te, videl.

Ureh s Kostêla ti bo edno tako povedal, da ti jo vsa vas ne vé otovré, čeravno ima raztrgano malho čez ramo obešeno in nič v nji.“

Zdajci stopi iz grmovja res nihče drugi, kakor Domen.

„Le sem!“ govorí dalje berač. „Rêci mi kdo, da nimam dobrih očij. Pol glave sem videl in précej sem vedel, da si ti. Uže tri dni te iščem in hodim povsod, koder te ni; napósled te pa tukaj vrag drží, kjer bi te nihče ne čakal.“

„Kaj mi boš povedal?“ vpraša Domen osorno.

„Véš kaj! le nekoliko lepše me gledaj, da me ne ujeziš in pôtlej bi bil trd in svojeglav in ni te toliko, da bi iz mene spravil, kar vém. Da pa nekaj vém, povém ti kar najprej, kaj tukaj delaš. Sova je zlezla iz svojega žlambóra in je šla svojega svaka Čuka obiskat čez to gorico. Krágulj je pa zadišal, da ni stare sovražnice botre Sove domá in je je šel čakat, in tukaj-le na mestu je čaka. Hi, hi! kaj ni res tako?“

„Kdo ti je povedal, da čakam graščáka?“

„Vse pride v modro glavo, Domen, vse! In še kaj druzega zvé, kdor ima dve ušesi, kakor Ureh s Kostêla, če sta ravno le beračevi. Pa kako je to, da te ni najti nikjer? Govoré, da si se obesil, utonil in vsega spaka, ker se ljudém ne pokažeš. Lej kleka! ko bi bil jaz s svojo malho dalje brnjal po vaséh, bil bi gotovo uže kakovo klobaso pogoltnil ta predpust in kakšen polovičar za žgano vince bi mi bil pal mej prste,

tako sem moral pa za teboj nositi te besede.“

„Katere besede?“

„Le potrpi! — Tam na Štajerskem sem bil do ónega tedna. Dejal sem pa: Šent, Ureh! uže od novine nisi pobiral po Kranjskem, kjer imajo še vender tebe in tvoje gosli najrajši. In tako sem jo ustrigel čez gore in vode; da-si ravno je ta-le moj palec na nogi, ki iz čevlja gleda, časih skomljal in tožil, da sem mu hišo slabo pokril na zimo, vender sem, tri dní in tri nočí je tega, srečno prišel v vaš kraj. Ravno sem šel gori mimo koče, kjer živí stara tvoja in spí — mislil sem iti doli v vás do Jurca ali župana, da bi bil čez noč — kar vidim, da mencá proti hišici — kaj misliš kdo?“

„Kdo? Povédi?“

„Sova!“

„Sova je šel k materi moji?“

„Le stoj, nisva še pri konci. — Jaz pravim: ne, tebe pa nečem srečati, volk kosmatin, morda bi se zmotil in bi te zakadil v sneg in ne smel pôtlej devet let več lês-kaj. Zakaj midva s Sovo si nisva nič kaj prijatelja uže iz starih časov ne. To je pa tako prišlo. Nekoč — —“

„Drugo pot boš pravil, zdaj povédi, ali je šel k materi moji in če véš, kaj jej je rekel!“ seže Domen beraču v besedo.

„To je res, da vém, kaj jej je pravil. A Domen ljubi moj, Zalêtel-pečpodrl, jaz sem takšen mož, kar

hodim po svetu: vse ali pa nič! vse ali pa nič! nepotrpežljivost nikjer ni prida. — Nekoč so tukaj v gradu mlatili oves — predlansko leto je bilo ne mara — ko jaz pridem pred pòd. Huj! précej me mlatiči naženó, da sem jim zagodel in zapel tisto svojo, saj véš, ki pravi:

„Če sem raztrgan, kaj zató?
Ob letu imel bom vse novó.“

„Lepo te prosim, govôri mi zdaj, drugikrat boš pel!“

„Nepotrpežljivost nikjer ni prida!“ trdil je berač Ureh. „Dobro se mi je godilo pri fantičih mlatičih; kar ti pride stara suha preklja Sova na skedenj in se zadêre náme tako grdo, da me še zdaj zebe po hrbtu. Précej, précej sem jo moral pobrati in od tedaj si nisva nič kaj v rodu. Kaj meniš ti, da bi te bil jaz iskal uže tri dni po sedmih vaséh in po vseh dolinah, ko bi jaz Sove ne imel rad? — Počénem torej v lôpo, pasja obist ga tedaj prinese do veže, in meni nič tebi nič gré noter. Kaj ima? Le zlezem v vežo, skrijem se mej lopárje za vrata in poslušam. Kaj sem slišal? Stara tvoja se je hudovala in jokala na postelji, on pa je renčal kot pes, kadar mu pokažeš rogovílico. Za prvega nisem mogel ničesa razločiti. Nastavljal sem ušesi ter nastavljal. Kmalu se mi je zdelo, da se menita o tebi. Stara tvoja ga je zmerjala, gospoda, da je bilo grdo. Kako je to? pravim si.“

„Daj mi pismo vèn“ — slišal sem rêči Sovo materi tvoji —, „daj mi pisanje nazaj, jaz ti dam pet

sto kron zánje, dote bo za sina tvojega dovolj. Moje ime pa nesi v grob s seboj, sin tvoj bo živel brez očeta tudi odslé.“

„Nič, ti živinče brez srca!“ — govorila je mati tvoja hripavo — „zver ti nečloveška, zakaj nisi šel mimo mene, zakaj si me zakopal v to revščino. Kaj je bilo meni treba izgubiti poštenega imena! Ti si mi je požrl. Ti si kriv, da je sin moj nesrečen, da je brez imena in poštenja, da ga podé iz hiše, ker ne pozna svojega nečloveškega očeta, da je morda storil nesrečno smrt, zakaj kar vsi ljudjé verjemó, morala bom verjeti tudi jaz, revica na svetu“ — in ti ne véš, kako ti je jokala stara tvoja.“

„Ni se obesil ne“ — odgovorí jej oni gosposki pes — „jaz sem zvedel“ — pôtlej pa zopet ne vém, kaj je dejal, ni mi prišlo do ušes.“

„Ti si me prisilil, da te ne bom imenovala pred smrtjo, prisegla sem ti in držala črno prisego“ — rêče mati tvoja — „da-si mi je težko stalo. In zdaj bi rad še poslednjo? Ne boš ga imel ne, nikdar ti ne bo drug dal pisanja v roke, kakor on, ki te ga je sram. Vsaj po smrti moji naj bo vedel, kakóvega očeta ima. Le daj ga v vojake, krokar! pôtlej prelomim prisego in razkažem pismo; najprej pa ženi tvoji.“

„Pôtlej gréš v pekel“ — dejal je Sova.

„Kdo gré bolj na dno, kakor ti — tako je uže vsa hripava kričala mati tvoja.“

„Mene popade strah, skočim iz veže in se potem

skrijem v lôpo. Kmalu za tem je priklél iz hiše Sova bled kot smrt. Ko bi bilo temneje, poskusil bi ga bil posaditi v sneg; pa sem zopet rekel: najbolje je, da človek v ljudski ogenj ne tiče rok; ni se mu bati, da bi se opekel. Vender z Domnom sva se imela prav po pravici, kakor dva prijatelja; povedati mu moram te čenče; tako sem si mislil. Zdaj pa sam premisli; povedal sem ti besede, kakeršne so bile. Sodi ti, kakor hočeš, jaz sodim tako in rečem kar naravnost, očeta imaš, toda prekanjeno hudičevega očeta. Ne bi bil naglavnih grehov nì prvi, nì sedmi, ako mu jih našteješ, da te bo poznal. Zdaj pa zdrav, morda se še kaj vidiva, ali pa ne, Bog vé, kedaj ležem za plot. Nekoliko dnij se bom pa še tod klatil, da bom videl, kakóv mož si kaj. Ho! ho! saj véš, kaj mislim!“

Rekši se zasuče na svoji zakrpani široki peti in stori tri stopinje, potem pa se zopet obrne: „Slišiš, Domen, nič ne skrbi. Ureh s Kostêla nima babjega jezika. Jaz ne bom nikdar ničesa pravil. Ti pa delaj, kakor hočeš.“

Po teh besedah se zopet obrne po strmi stezi in pevaje neko staro pesen, skrije se v ovinku. Vender od daleč se zopet prikaže in vpije nepremakneno stoječemu Domnu: „Hoj! slišiš Domen! ne stoj ondukaj! Uže prej sem ti hotel povedati, ako čakaš Sove, ne boš ga pričakal, uže pred poludném je bil domá, po drugi poti je šel, ne čez goro!“ Potem se je zopet glasna pesen razlegala po gori.

Lehko si je misliti, kako je bilo Domnu. Uprt na svojo debelo gorjačo je srpo gledal v tla. Mej vso pripóvedjo beračevo ni zinil nì besede. Pretresnilo ga je, kar mu je poročil Ureh. Človek, ki ga je preganjal, ki ga je on sovražil bolj kakor vse druge ljudi, tisti bi bil v resnici oče njegov? To ni mogoče. Vender celo krdelo spominov se mu pripodí v glavo. Zdaj se mu je razjasnila marsikaka beseda máterina, ki je poprej ni razumel; spomnil se je, da je govorila ob očetu, ki ni samó takšen, kakor drugi ljudjé, ampak še kaj druzega, da mu je obetala dote dovolj in vender sama ni imela ničesa, samó kar je z roko priprédla itd. Vse to je potrjevalo beračevo pripóved. In vender ne! Kako li bode tisti oče njegov, ki ga je edini grdo pogledaval, ki ga ni mogel videti, da ne bil zvlekel obrvij in zgrbančil čela.

Ednake misli so blodile ubozemu Domnu po možganih. Misel je podila misel. Skôraj vrtelo se mu je v glavi. Z obema rokama je tiščal svoj kij, kakor bi hotel prste vtisniti v les. „Očeta nimam!“ reče napósled, kakor bi bil z uma, ko se je beračeva pesen uže slabo slišala iz doline. „Očeta nimam — on mi ni oče — jaz ga ne maram; — jaz ga — —“, poslednjih besedij ni mogel izgovoriti, kri mu je šinila v glavo, oči so bile izbuhnene in usta belopéna.

Séde v sneg in nasloní glavo v dlani in na koleni.

Mladič, ki je šel iz málina po tej stezi nazaj, videl je korenjaškega Domna, sedéčega tik gazí, kako so mu debele solze tekle izpod prstov. Ko je šel tiho

mimo, ni se Domen genil z mesta, niti ga ni čul. Rad bi ga bil ogovoril in tolažil, ker sta bila poprej prijatelja, a ni se upal. Nekoliko časa ga je gledal od daleč, potem pa ga je pustil sedeti v snegu.

5. Pismo.

Cerkveni orglar in učitelj, gospod Krševàn, imel je ravno važen opravek domá v hiši svoji. Sedèl je namreč na trinogem stolu za mizo, pred njim je stala grozovito velika skleda in v roki je držal leseno žlico, ki je vèn in vèn imela svojo pot od sklede do ust. Njemu nasproti je sedela žena njegova, ž njim zaročena, slepa na edno oko, na drugo pa škiljasta. S posebnim veseljem je gledala, kako pridno mož zauživa, kar mu je pripravila gospodinjska njena skrb.

Bil se je namreč gospod Krševàn ravno vrnil iz stranske hribske vasí, kamor je bil šel ogledat nekega mrliča. Ker zdravnika daleč v okolici ni bilo, imel je on ta opravek; vender zavoljo njega in védnosti njegove bi bili lehko vsakega človeka spéčega pokopali. Kajti, da-si je bil za gospodom duhovnikom, ki je bil uže star kakor zemlja, najučenejši mož v okrožji, vender ni znal druzega nego brati in pisati, in za veliko silo je tudi stolkel kako nemško. Pa čemú bi mu tudi bilo znanje, ko bi je bil ravno imel? Učence, katere je učil brati na molitevske bukvice, te je vsako zimo lehko seštel na prste, po leti pa so mu

še ti izleteli, kadar je trava pognala in je bilo treba pastirjev. Vino piti je znal brez črk in knjig, da so mu kmetje le dajali biro, kar je imel izgovorjene po stari farmanski postavi in pravici; in česa bi si bil Krševàn še želel, kadar je bil le pri vinu.

„Ne mara pa, da si mi zopet petico zapil uže po poti“, jame tožiti ednooka ženica. „Gledaš uže, kakor miš iz moke, nos imaš rudeč! Jaz ne vém, kaj boš imel na starost. Le glej, milo boš iskal, kje bi ti kdo pomolil ovsa, grdavš lákotna! Misli, da bi se ne prebílo brez njega v krčmi, in ne more mimo, da ga le kaj okroglega tiščí.“

„Klepêči mi, klepêči!“ zadere se mož in po stráni pogledavši milo svojo ženíco preneha nekoliko časa posezati v skledo. „Druzega te ni kakor gobec.“

„Tako je, tako, vse sem jaz. Ti pa poženeš vse po grlu; da bi kako reč prihranil, tega ti še mari ni.“

„Komu bom hranil, imaš li otroke?“

Pri tem očitanji vzdihne stara ženska, spomnivši se, da jej je Bog vzel edinega sina, ki ga je imela.

„Jaz bom uže živel do smrti in ti tudi. Zaslužil sem petico sam, kaj hočeš pôtlej. Pusti me in sitnosti ne prodajaj!“

„Saj vém, da tvoja mora biti poslednja,“ toži žena.

„Tiho mi uže bodi, da ti čepínj ne zalučím v bučo!“ zagrmí ljubeznivi mož in pogleda svetlo in hudo izpod čela. Ob ednem porine po mizi ostanke kosila svojega.

„Izza vrta sem nekdo gré!“ reče čez nekoliko časa gospodinja.

„K nam?“ vpraša je mož, zdajci ves potolažen.

„Bokal vina ima pod pazduho in ne mara, da je tisti Domen, ki je bil pri Jurci. Lej, sem gré!“

„Le brž mi spravi z mize čepínje, pobriši in izkidaj se vènkaj,“ priganja gospod Krševàn polovino srečnega svojega zakona. „Da le vina nese, to je dobro ubral, ravno suho mi je po grlu, prileglo se bo, da nikoli tega.“

„Požerúh!“ godrnjala je žena in naglo pospravila. „Da véš, nimaš mi kratko nì malo ne izpiti vsega vina. Polovico ga deni na omaro.“ Rekši se umakne matica v stransko stanico, ki je bila tudi šola, kadar je imel gospod Krševàn koga učiti.

„No, saj sem védel, kam pes taco molí,“ mrmral je učenik, „sama kokoš bi rada pila, zato brani petelinu h koritu.“

Zdaj se odpró vrata in Domen stopi v hišo.

„Dober dan, gospod!“

„Bog daj dober dan tebi in roki tvoji, ki prinaša nekaj rudečega. Le na mizo postavi!“

Domen storí tako in sam séde tiho na rob klopí pri mizi.

„Saj vém, da je le-to za primáko, za drugo menda ne nosiš tega blagá po svetu,“ rekel je Krševàn, ob ednem pa zgrabil bokal vina z obema rokama.

„Le pijte, zato sem ga vam prinesel," odgovorí Domen, „potem se bova o nečem pomenila."

„To pa še zmerom." Rekši potegne Krševàn na dva duška iz steklenice toliko, da je izginila tretjina vina. „Dobra kapljica!" reče obrisavši si usta. „Kako pa kaj tebi?"

„Napek!" odgovorí Domen in izvleče šop starih povezanih in zamazanih papirjev. „Tukaj mi boste prebrali in povedali, katero pismo je tisto, ki ga jaz iščem."

„Kakóvega pa iščeš?"

„Obljubite mi prej po moško, da ne boste za zdaj nikjer in nikomur povedali. Nobeni živi duši!"

„No, lej ga, kaj se méniš! Saj nisem baba! Kakor hočeš; če ti ni ljubo, jaz ti ne bom zinil nikdar besede. Porečem, da te še pri meni ni bilo."

„Poiščite mi pismo, kjer sta zapisana oče moj in dota moja."

Zdajci jame gospod Krševàn pregledovati stare listíne. Ker sam ni bil branju vajen, ker ni razumel dobro tujega jezika, premišljal je vsak list pol ure, predno je vedel, da ta ni tisti, čeravno dostikrat ni mogel povedati, kaj je. Vender se je držal veličestno in učeno na polomljenem svojem stolu, preobračal pisma zdaj po konci, zdaj po čez, zdaj bral od zdolaj, zdaj od zgoraj, zdaj se je zopet hudoval na pisarja, ki je morda uže davno ležal v črni zemlji, da je pisal grozovito grdo in nerazločno. Domen, ki mu je sedèl

molčé nasproti in križem roki držèč čakal, katero bo pravo, imel je gospoda Krševána za modrega in učenega moža.

„Tukaj-le je edno, ki je graščák podpisan na njem," reče Krševàn čez dolgo, ko je preklel vse pisarje, ki si niso znali peresa urezati, da bi bilo spodobno pisati.

„Tisto je, tisto!" Rekši skoči Domen kvišku, očí se mu zasvetijo in nehoté se iztegne po mizi, da bi sam videl na papir, ne pomislivši, da je zánj vse edno, ako je list prazen ali pa kdo vé s čim počrkan. „Kako se bere?"

„Le potrpi, prijatelj, potrpi! Meniš li, da se vsaka reč tako bere, kakor bi orehe tolkel in trl?"

In zopet je gledal učenik debelo četrt ure na list.

„Hudič je to pisal, hudič bode to bral!" zarenčí napósled. „Vrag ti vedi, kaj je? Tukaj zgoraj se bere tako, da, ako nekdo ne bo vzel deklice Mete Koščíce, da jej pa za gotovo obeta tri tisoč tolarjev za doto otroku njenemu. Vender dalje pravi, da to pisanje veljá samó po njeni smrti; ako poprej pride mej svet, ne veljá nič, nikoli. To-le me pa moti: zapisan in podpisan je zadaj Plevnik, menda tisti, ki smo ga predlansko zimo pokopali, in naš gospod graščák. Ne vém, kateri je priča in kateri podpisovalec."

„To uže jaz vém, dajte sem!" reče Domen in mu vzame list iz rok.

„Menda vender nisi ti tisti! Pač, kako se pišeš?

— Za Koščíco! — to je uže res. Bog me varuj, ti bodeš imel tri tisoč tolarjev, za strah božji! Stoj, še nekaj se mi klati po glavi, kaj, ko bi bil graščák oče tvoj; in ne mara, to je pismo njegovo.“ Tako je dejal učenik in gledal debelo.

„Le tiho mi bodite, svétujem vam, gospod! Kadar bodo govorili vsi ljudjé, govorite še vi, ko mene uže ne bo tukaj, poprej pa ne.“

„Torej Sova je oče tvoj; — hum, kdo bi bil to mislil!“

„Jaz nimam očeta!“ dejal je Domen. „Tudi ga ne maram takega, kakor je graščák Sova, če mi Bog ni dal boljšega.“ Pri teh besedah se mu zopet zatemní čelo.

„Tudi denarjev ne boš maral?“ vpraša Krševàn.

„Pismo moram dobiti — imela bova pomenek dolg, dolg! Pa saj véste, kaj sem rekel, molčite za zdaj kot riba, ako ne, pôtlej vas ne poznam in nič dobrega za vas!“

Odide. Krševàn pa je gledal skozi okno in videl, da Domen ne gré po poti, ampak čez vrt vse vprek.

„Čudno pismo je to,“ godrnjal je gospod učitelj. „Kar sem še na svetu, nisem imel takega v rokah. Pa zlódej me vzemi, če sem ednakega človeka videl in slišal, kakor je to budálo, da se brani takega očeta in da ne mara denarjev, če sem ga razumel prav; res, zlódej me vzemi! I, ko bi ga dali tebi, ljubi moj France Krševàn, kaj ne, ti bi svetu pokazal, kako zná

pameten človek obračati novec, da mu dosti tekne in pa nič!“

Motila ga je v tem govoru žena, ki je prišla iz stranske izbe, précej ko je čutila, da je mož sam. Jela je izpraševati, kaj je hotel Domen. Gospod Krševàn pa je bil toliko moški, da jej je za prva odvrnil: „Kaj ti tega mari?“ Vender varal se je, če je menil, da bode s tem mir besedij. Ženska zvedavost je tólikanj bolj pritiskala, kolikor bolj se je sušilo vino v bokalu. Kakor vselej zmagala je tudi to pot in kmalu je bábišče vedelo, kaj in kako. Česar jej ni mogel razkriti mož, to si je v domišljiji svoji dodala in dostavila sama.

„Ne, jaz pa nečem nì ne trpim, da bi ti taka pisma nosili brát, s katerimi se boš zameril drugim poštenim ljudém. Jaz bom uže naredila!“ Tako se je jezila slepôtna ženíca.

Ko je šel pred mrakom tistega dné grajski kravji pastir, stari Peter, majhna sesušêna podoba, mimo učiteljevega doma, pokliče ga škiljava žena pred vézni prag in mu skrivnostno govorí tako-le: „Véš ti, Peter, jaz ne morem slišati, če kdo ljudí obira in opravlja.“

Zgubani Peter je naredil kislo lice po tem uvodu.

„Prej-le pa je bil prišel tisti Domen k našemu ter mu je prinesel nekovo pismo brát, kdo je oče njegov in kakóvo doto bo imel in drugo; pa vašemu gospodu se je grozil tako, da me je bilo strah. Jaz ne maram, da bi se midva z mojim komu zamerila, naj-

menj pa gospodu vašemu, zato mu le povedi to. Véš, drugemu ni treba nikomur, samó gospodu: o pismu, kar sem ti rekla.“

Peter prikima.

„Dobro zapomni, o pismu sem ti naročila. Gospod bodo uže vedeli, kakóvo in katero. Pa tega tudi nikar ne zabi povedati, da sem ti jaz naročila in razkrila, ker se ne maram zameriti.“

Peter se namuzne, pomakne slamnik čez očí in gré svojo pot, godrnjaje nekaj „o babjih poštah“.

Od farne vasí, kjer je stanoval učitelj Krševàn, pa do Sovinega gradú je bilo debelo uro hodá. Ko je torej stari Peter priklopàl in pritolkel domóv, storila se je bila uže trda noč. Po polnem je bil uže skôraj mej potom pozabil naročila. Sreča mu, da je stal Sova, roki v žepu, pred gradom in gledal v nebo; pa ne da bi bil molil, ampak gledal je, bode li drugi dan jasno ali bode sneg. Ker ga je torej pastir Peter videl pred seboj, domislil se je, kako mu je baba zabičevála. Sname torej klobuk z glave ter pristopi k njemu pripovedujé, kaj je govorila brljava učiteljeva žena. Od kraja se je videlo, da ga Sova še ne posluša; ali ko Peter nekaj čveká o pismu, doti in očetu Domnovem, zgane se dolgi gospod od vrha do tal, obrne naglo k pastirju, in še edenkrat mu je moral povedati vse.

„Ne pravi nikomur!“ reče Sova. „Nikomur, pravim!“

„Ne bom!“ odgovorí pastir in hoče iti.

„Stoj! ná (stisne mu petico v roko); stopi k županu, pa mu na tihem povedi, naj pride k meni še nocoj.“

Obrnivši petico v roki, ni imel stari Peter več tako trde stopinje kakor prej, ampak hitro je mencàl po gázi proti vasi. Ne dolgo potem pride ž njim oče župan, kateremu se je na obrazu poznalo, kako ga veselí, da so ga gospod graščák na novo poklicali, in pa da je neznano radovéden, kaj mu bodo povedali novega.

6. Máterina pripóved.

Poglejmo zopet gori v kočo, kjer je bila stara Domnova mati. Ona in sin sta v živem razgovoru. Na solznem obrazu starkinem se zná, da jej sin ni delal posebnega veselja.

„To res ni lepo,“ govorila je stara mati, „nì ne prav, da me okradeš, da mi vzameš po sili, česar bi jaz ne smela dati. Oh, kaj bom počela, jaz reva, Bog mi odpústi grehe! Môlči, ne boš dolgo živel in ne bode se ti dobro godilo na svetu, kar se obeta pridnim ljudém v četrti božji zapóvedi, zakaj ti me ne spoštuješ, ne delaš, kakor ti velim jaz in želím, ampak ravnaš se po svoji glavi in trmi. Zakaj si mi vzel pisanje iz skrinje in si je nesel po svetu — Bog ti meni pomagaj — in jaz sem prisegla, da ga ne bo nihče pred mojo smrtjo dobil v roke in da — o Bog in sveti Damijan, patron tvoj! — sam ti si kriv, da imam jaz greh; ti me boš pehnil v pogubljenje! Môlči, Domen, ne bo se ti dobro godilo, nì dolgo ne boš živel, ker me tako spoštuješ!“ Tako je govorila starka in točila solze.

„Saj ne maram dolgo živeti; nimam česa delati!“ odgovorí sin.

„Kaj?“ vprašala je starka, „ne maraš? To je zato, ker si se zdaj nekaj dnij ves izpremenil, nečeš moliti. O Bog mi pomagaj, kaj bo s teboj? Prej sem te bila vesela, zdaj pa mi koplješ grob.“

Molčita obá; mati joče, sin pa préd-se zre, kakor bi bil lesen.

„Mati, zakaj mi niste dali boljšega očeta?“ izpregovorí napósled. „Ali je res Sova oče moj, kakor se bere in kakor sem slišal?“

„Res!“ odgovorí starka in vzdihne.

„Zakaj mi niste hoteli povedati poprej?“

Starka v drugič vzdihne, potem jame pripovedovati:

„Stoj, hočem ti vse razložiti, Bog mi bo odpustil greh; zdaj ko nekoliko véš, bolje je, da ti povém vse. Imela bi jaz možiti se s Tihovim Matijem — zdaj je uže umrl, ti ga nisi poznal — o da bi se bila, nekaterih solz ne bi bila pretočila, nekaterih nočij ne prečula. Pa kaj, Bog me je hotel udariti, morda zavoljo tega, ker nisem bila pohlevna in ponižna. Tačas je bil ta Sova mlad, komaj dorastel. V prvo me je ogovoril, ko sem prala, bil je dobrih besedij in jaz sem mu verjela. Skrivaj je hodil za menoj, jaz sem se veselila, da me bo res vzel, kadar umrje njegov oče, zato sem popustila Tihovega Matija. Sova pa je uže précej izza prvega menil voditi me le za nos. O da bi bila jaz vedela! Ko sem mu naznanila, da boš ti prišel na svet, tačas mi je še le povedal, da me res ne more vzeti. Nič ni pomagalo, da sem jokala noč in dan,

da sem mu očitala, kaj mi je obetal poprej. Napósled ga še celó blizu ni bilo. O kaj sem jaz trpela! Ljudjé so si šepetali na uho, kazali za menoj, koder sem hodila. To mi je bilo za umreti. Nihče pa ni vedel, da bode otrok Sovin, jaz tudi nisem hotela povedati."

„Služila sem tačas za deklo. Bilo je menda v nedeljo popoludné. Jaz sem pasla voli v senožéti sama. Sedéla sem na kamenu in jokala. Premišljala sem, kaj bo z menoj. Za otroka, to je záte, nisem bila v skrbi, rekla sem: „Kar njemu ga ponesem, on je oče njegov, bode uže skrbel zánj, če jaz ne bom mogla." *Hudo mi je pa bilo, grozovito hudo, zavoljo ljudij.* Kaj bodo rekli mati, kadar zvedó? Kako bodo govorili ljudjé? Komaj sem bila grešila, kazen je bila uže v meni, v srci mojem. Najhuje mi je delo pa to, da me je mladi gospod tako prekanil in potem pustil. Ko so mi tako solze letele z lica mej prsti v krilo, prijel me je nekdo za ramo: Sova je bil."

„Kaj meniš, tačas je bil drugačen, kakor zdaj, in tudi jaz sem bila mlada in nekateri so mi rekli, da nisem grda."

„Ko sem ga zagledala pred seboj, začela sem se bolj na glas jokati in očitati mu, da je on tega kriv. Smilila bi se bila vsakemu človeku, njemu se pa menda nisem. Séde poleg mene in mi govorí tako-le:

„Ljuba moja! vzeti te ne morem. Oče mi je ženo izbral bogato; ako vzamem tebe, izgubim poštenje

in vse. Pa tudi tega ne smé vedeti oče, da imam jaz otroka s teboj."

„To bo pa védel, sama mu ga prinesem! rekla sem mu jaz."

„Bodemo videli. Jaz bom skrbel, da ne bo tako. Le poslušaj me. Mahneletov Martinek (to je bil grd človek, zdaj je uže umrl) — saj ga poznaš — in pa še dva druga ž njim bodo prisegli, da otrok ni moj, ampak Martinkov, in jaz bom tudi tajil, kdo bo verjel tebi?"

„Meni je bilo čudno po glavi, togotno sem ga zmerjala in psovala."

„Počakaj," rekel je on, „ako pa molčiš in mene ne imenuješ, dal bom otroku tvojemu zapisati lepo doto. Kadar doraste, bodem jo izplačal, samó môlči. Dam ti zagotovilo."

„Le premisli si, ali hočeš otroka navezati in po svetu iti kruha prosit — in tako se ti bo tudi zgodilo, ako si upaš reči, da je otrok moj — ali pa hočeš, da bode imel otrok nekdaj imetje in da bode tudi tebi pôtlej dobro. Izbêri, katero hočeš, to ti pa povém, da gotovo bo záte najslabše, če ne storiš tako, kakor ti velím. Vse bo verjelo, da je Martinek – saj poznaš smolárja — otroku tvojemu oče, zánj in za priče me ne skrbí."

„Ves teden sem pôtlej mislila, kaj mi je storiti. Razvidela sem, da ne opravim mnogo proti graščákovemu sinu. In mislila sem tudi, če ga ravno tožim,

vzel me ne bode, po postavi bi dobila komaj toliko, da bi se sama preživíla, otrok bi ne imel skôraj ničesa. Mene tako ne bodo ljudjé nikamor več marali, torej moram skrbeti, da se bo otroku godilo bolje, kakor se je meni, kadar doraste. Lej, Domen! tako sem te ljubila, predno si zagledal beli dan! Torej sem sklenila, da bom privolila na to, da ne imenujem človeka, ki mi je nakopal tóliko nesrečo na glavo."

„Pri prvi priliki sem mu povedala. Ni mi hotel poprej pisati pisma, predno sem mu prisegla, da ne bom povedala nikomur pred smrtjo zánje. Še le po smrti moji naj bi je imel dobiti otrok v roke. Pôtlej še le je pustil, da je ranjki Plevnik prišel za pričo, on je gledal, da je pisanje dobro. Ta mož je bil edini, ki je vedel, kdo je kriv moje revščine, on mi je tudi marsikaj preložil, Bog mu daj nebesa, on mi je dostikrat pomagal, ko ni nihče vedel záme. On bi bil tudi spravil pismo, ko bi se bilo pripetilo, da bi bila jaz poprej umrla, predno je bil Sova gospodar."

„Ali vam ni on nikoli ničesa dal?" vpraša Domen, ki ves čas ni pogledal materi v obraz, ampak nepremakneno sedèl na svojem mestu pri miznem oglu.

„Kdo? Sova?" povzame stara. „Ne rečem nič, a ne dosti več. Tačas, ko je bilo meni najhuje, ko si ti prišel na svet, ko nisem imela kam stopiti čez prag, ko me nihče ni hotel pod streho, k ranjki materi, ki samí niso ničesa imeli, pa se nisem upala, tačas ga ni bilo. Šel je bil nekam iz dežele. Dostikrat sem

menila prelomiti prisego, ki sem jo storila, in stopiti s teboj v naročji pred umršega starega gospoda, očeta le-tega Sove, in povedati mu, kako in kaj. Pismo imaš v roki, reklo mi je nekaj, dokažeš lehko. Pa vselej me je varoval angelj váruh; pomislila sem, da boš ti imel nekdaj dovolj, da je greh prelomiti prisego, čeravno je bila bolj po sili storjena, da sem imela svojega zapeljivca vender nekdaj rada in da ga ne smém osramotiti pred svetom, in trpela sem. — Pozneje mi je dal časih skrivaj kakov denar, vender nikoli mnogo, skop je uže od nekdaj, uže tačas je bil. Tudi menim, da je za prvega on rekel Jurcu, da je tebe vzel in mene semkaj vtaknil na stare dni; vender Jurec ne vé ničesa. Da bi mu bil pa kaj dal za to, tega ne vém. To znam, da je želel uže nekaterikrat, naj bi jaz umrla in da bi se pisanje izgubilo, sósebno, ker se bojí zdanje žene svoje, katera prihaja, kakor véš, le po leti doli, po zimi pa je neki v mestu. Rad bi videl, da bi tudi tebe ne bilo, pa to nič ne dé, ti ga moraš spoštovati, moliti zánj, oče je tvoj. Še bolj potreba ti je pa molčati in ogibati se ga.“

„Nikoli ne pojde v nebesa, ako bo čakal na mojo — sinovo molitev, peklenšček mu bodi boter!“ zarenčí sin zamolklo.

„Ne kolni! to je zoper božje in cerkvene postave; grozovit greh!“ svarí mati.

„Pravite, spoštuj!“ godrnjal je dalje Domen, „menda zato, ker me ga je sram bilo, predno sem se

še porodil, ali zato, ker je vam tako prijazno postregel, ali morda zato, ker bi me bil uže za mladega najrajši utopil v žlici vode; morda naj ga mari spoštujem, ker je prepovedal Jurcu, da bi mi dal Anko, (uverjen sem, da je tako), da mu je svetoval izpoditi me iz hiše, da me misli zdaj dati v vojake — —"

„Kdo ti je to povedal?" seže mu mati v besedo.

„Jaz vém; — kdo mi je povedal, naj grém v vašo skrinjo iskat pisma, za katero ste vedeli sami? Kdo mi je imenoval očeta, malopridnega človeka, kateremu bom stolkel čepinjo? Jaz vém, da je pismo od vas kupoval in da vam je žugal, dati mene v vojaščino, če mu ga ne izročite. Pa Domen, sin vaš, ne bo nosil puške, ne bojte se. Poprej ne bo Sova več tlačil trave, kakor jaz hodil po straži. — Tako je, mati, vse to vém in še katero."

„Za strah božji!" rekla je starka, ki je s strahom mislila, da je morda njen Domen zapisan hudemu duhu, kajti nemogoče se jej je zdelo, kako bi bil te in take rečí zvedel po drugi poti. Vender kmalu jo popusté te misli in jela je zopet tožiti in tarnati nad sinom, naj ima pamet, naj se ogiblje ljudíj, zlasti očeta, graščáka Sove, dokler se mu je bati vojaščine, sicer pa naj ničesa ne počenja, kar mu je na jeziku. Še posebe ga je prosila, naj bi jej dal pismo nazaj, da se ne izgubí, a Domen je odgovarjal: „Meni ga je treba!" in vse prošnje máterine so bile brezvspešne.

„Kod se pa pride v to luknjo, jaz nisem jazbec!"

renčal je nekdo zunaj koče na okno. Domen je précej spoznal glas in utišil staro mater, ki, gluha, kakor je bila, ni slišala nikogar pred durmi in je tožila in prosila v svojo mér.

„Odprì, Domen!“ kričal je Ureh s Kostêla, zakaj on je bil in nihče drugi.

Domen gré vèn, odprè škripava vrata in berač Ureh stopi v hišico.

„Dober večer vam Bog daj, mati, in dobro večerjo!“ reče berač, vstopivši se na široko sredi hiše in sloné ob palici.

„Kdo je pa, Domen?“ vpraša starka sina.

„Le odprite očí, mati, pa poglejte Zaplatka Urha s Kostêla,“ odgovorí berač glasnó.

„I, le pojdi doli v vas,“ reče na to stara mati, „mi te ne moremo imeti, saj vidiš, da nimaš kje ležati pri nas. Zakaj ne gréš v vás doli k Jurčevim ali k županovim?“

„Čakajte, mati, ne odrekajte mi strehe; saj vas nisem prosil. Bog me varuj, da bi nadlóžnim ljudém delal še jaz nadlego. Saj vém, kje je Jurčeva lístnica. Tam v lôpo zlezem rajši, kjer imava s Sultanom vsak svoj kót v listji. S psì sem znan, z ljudmí prijatelj, mraz se me uže ne prime — pôtlej me ne skrbí prenočišča dobiti, tudi ko bi mi Jurčeva ne bila napravila postelje za nocoj v gorki hiši za vrati, kakor jo je. Vidite, mati, tako je, jaz vas ne prosim ničesa. A Domnu bom rekel edno.“

Rekši se obrne od starice proti Domnu in mu zašepéče: „Anka ti daje pošto, da pridi doli précej, nekaj bi ti povedala grozovito silnega. Pojdi, gréva!“

„Kam gréš, Domen?“ vpraša mati skrbljivo. „Bodi domá, po noči ni dobro hoditi okrog, saj véš, česa se ti je bati.“

„Jaz se nimam in se ne bojim nikogar! Vojak ne bom, mati, to sem vam povedal, tudi ne, ko bi bil oče moj devetkrat graščák in bi se napenjal po dnevi in po noči.“

„Da bi te končaj! to je beseda, Domen, to!“ reče berač. „Le utolažite se, mati stara, pojdite spát: spanec bolji kot žganec, mati.“ Izgovorivši poslednje besede je uže zapiral berač vrata za seboj in za Domnom.

Gosto so zunaj bliščale zvezde na nebu. V vasi doli v dolínici je bilo vse tiho. Le daleč tam se je slišalo lajanje, kateremu je tudi v vasi kak pes začasno odgovarjal. A mraz, ki je bil tem hujši, kolikor jasnejše je bilo nebo, primoral je tudi žival pomikati se v zakotja. Luči so se svetile tú in tam iz oken, ako niso bila prikrita očém s sadnim drevjem ter naznanjala, da vaščanje še niso pospali, ampak se zbrali okrog dobro založenih pečij k veselim pozimskim opravilom.

„Kaj pa je rekla Anka?“ vpraša Domen berača, ko sta stopala po gázi od koče navzdol.

„Kaj ti bo rekla!“ odgovorí berač. „Rada te ima; tega pa špehomalhu Urhu s Kostêla ne bo po-

vedala, ne bo! Ali nekaj druzega je bilo. Jaz sem bil za mraka prišel tjàkaj — drugam ne zahajam rad. Mislil sem kakóvo napletati na struno, da bi bili dekliči laglje vrteli kolóvrate. Pride mi pa uže po noči župan in pošepetá nekaj Jurcu gospodarju na tihem zunaj v veži. Précej po tistem je prišla Ančika bleda v hišo po trske, kaj-li vraga, in ko je šla vènkaj iz hiše, zdelo se mi je, da mi je pomuznila: „báli vèn, Ureh, báli.“ Le pograbim malho na ramo, bátino v roke, rečem dekličem predícam, ki sem jim ravno pravil tisto pripóved, kako je bila grofica obvisela na šteklji, da me je jelo nekaj noter po životu grizti, in hajdimo skočim v vežo. Na pragu je stala Ančika — buzarona, bistra deklica! — in je rekla: „Pojdi, Ureh, pojdi“, pravi, „pojdi gori na hribec in povej Domnu, naj pride précej, nocoj še, jaz mu bom nekaj povedala“. To pa to, pravim jaz, tebi pa grém na Klek, kjer stanuje hudir in čarobnica pleše na mêtli, in če ti rečeš, nocoj še sem gori. Tako sem jej rekel. — Pa vrag te polomi, Domen, počasi mi hôdi, kdo te bo dohajal.“

Tako je brbljal berač vse v ednem dušku. Koleni sta se mu šibili in zvonili od mraza, ko je na pol tekel za hitro stopajočim Domnom.

„Umna deklica!“ klatil je dalje berač. „Ako ti Bog sreče dá, pa jo boš dobil. Ko sem šel mimo kozolca, videl sem nekove cunje razobesene po prekljah, in précej sem se domislil, aha! to je Ankina prevara, ako jo kdo zunaj dobode s teboj govorečo, rekla bo,

da je šla le oprane obleke iskat, katere je pozabila. Pa le pomenita se pošteno, jaz grém v hišo in bom take česnjal in pravil, da duša ne bo vedela, kedaj pojde Anka iz hiše, vse bo mene poslušalo.“

„Kaj li mi bode povedala?“ reče Domen.

„Kaj? Jaz bi ti ugenil in ne rekel dva pota; župan ni zastonj prišel od gospoda Sove in se oglasil pri Jurci. Saj véš, kaj ima župan opravka in Jurec, ki je mej možmí lovci. Oče tvoj bi rad videl, da bi ti oblekel vojaško suknjo in kaj skôraj poginil na tujem. Pa veljá, da ti to pové.“

Prideta do vasí. Veselo vretje in vpitje je bilo slišati iz Jurčeve hiše. Domen stopi v senco pri kozolci ob skládalnici naloženih drv ter čaka. Berač pak potrka na duri, pride mu nekdo odpirat, in kmalu potem so se slišale iz hiše sem njegove brenčéče strune in na pol hripav glas, ki je vmes drobil neko pesen.

Kmalu se zopet na tihem odpró vrata, plaha deklica pride vènkaj, stopi oprézno na tnalo, posluša, ni li nikjer nikogar, in na láhko zakašlja. Ravno tisti glas jej odgovorí od drv sem. Stopi tjà doli:

„Oh, Domen!“ reče, ko zagleda mladeniča, „varuj se in skrívaj, lovili te bodo, župan je danes pravil očetu mojemu. Naš oče niso privolili, a graščák tako hoče in pravi, da te morajo imeti.“

„Nič se ne boj!“ reče jej Domen ter jo hoče prijeti za roko. Ali v ta hip se je slišalo mnogo stopinj

gori ob oglu. Na prvi šum plane dekle v vežo in Domen je premišljal sam, sklonen ob skládalnici in naslonen na polena. Ko so se stopinje približale, spoznal je Domen, da so možjé lovci. „Tebe gredó iskat!“ dejal si je in nehoté stisnil bukovo poleno v pest.

7. Možjé lovci.

Znano je, da pred šestdesetimi in več leti ni bilo tistega reda v soseskah, kakor dan denašnji. Ako je bilo vladi treba vojakov, zapovedala je po okrajnih gosposkah županom, naj dadó toliko in toliko mladih mož v vojake. Župan pak je imel v soseski svoji zopet svoje podložnike, pokorne možé, katere je spravil na noge, kadar je hotel, po noči ali po dnevi, da so šli lovit tega ali ónega mladega fanta, ki so ga mislili pôtlej izročiti gosposki. Kdor je prišel v leta, moral je tudi gledati, kako se bode umikal županovim rokam. Da so se mladeniči vojske tačas bali še bolj, kakor dan denes, to je bilo naravno; kajti ako so dobili koga, moral je služiti cesarja, dokler je mogel, ali dokler ni storil smrti. Malokateri je prišel v domovino nazaj. Zato so se pa skrivali mladeniči po deset in več let in stari možjé mej našim narodom še dan denes mnogo vedó povedati, kako se je ta in ta umikal, kako je lovce prekanil itd.

Da županov pôsel in njegovih tovarišev lovcev tudi ni bil lehek, to se vé; zakaj v svesti si je moral

biti, da mu bode kaka roka, z obupom braneča svojo prostost, ubila čelo, porinila nož v rebra, ali pa se bode maščeval ujetnik, nazaj prišedši iz vojakov.

Župan je bil zbral tudi nocoj vse možé iz vasí, ki so imeli dolžnost hoditi ž njim na človečjo lov. Vsi so se bili sešli v hiši njegovi, zaviti v kožuhe in debele palice za brambo in orožje v roki, samó Jurca ni bilo. On ni mogel preganjati prejšnjega svojega rejenca, in ko bi se bil imel zameriti gospodu v grádu in vsej gosposki Ko so bili vsi zbrani, razloží jim župan, kam in koga gredó iskat, vzame velik nož, vrvice in okove in tiho gredó možjé proti koči na hribec. Malo je manjkalo, da niso Domna z beračem srečali, zakaj kmalu ko je odšel Domen iz hišice, trkali so lovci na mala vrata in okna.

„Kdo je?“ vprašala je stara Meta, ko je čez dolgo vender le zaslišala, da nekdo zunaj na vrata bije in vpije.

„Odpri, stara prepelica moja! če ne — poderemo in razkrijemo ti streho in ti od zgoraj pademo v luknjo,“ vpije oče župan na okenci. Tudi ko bi starka ne bila slišala besedij, morala je vedeti, kaj in kdo je, kajti v vrata se je tisti hip zaletel nekdo, da se je potresnila vsa koča. Odrine torej pah z vrat in nekoliko lovcev stopi s prižgano lučjo in pripravljenimi palicami v hišico, drugi so pa obstopili malo poslopje, da bi jim ptiček ne ušel. A précej so uvideli, da ga ni v gnezdu; vrhu tega jih je stara mati še dobro ozmerjala in oštela, da hočejo ravno njej vzeti na stare dní edinega sina.

Oče župan je klel, da mu je Domen ušel za nocoj, in se ni veliko zmenil za to, kaj klopoče ženíca.

„V vasi ga najdemo," reče eden, „pojdimo tjà doli."

Lovci jo uderó proti vasi. Stara mati pa jame zopet prebirati in preštevati jagode na molku, prosé Boga, naj bi rešil sina iz vsakeršne nevarnosti.

Tako jih je videl Domen, ko so prišli mimo njega. Vse krdelo se ustavi slabega pol streljája od njega, in bili bi ga lehko zapazili, ko ne bi bil sklonen v zasenčji in ob drvih. Vse je lehko razločil, kaj so govorili.

„Pojdi ti Blaže, pogledi, če je pri Jurci; pazi, da te kdo ne zagleda! Ako ga tukaj ne drží hudir, ne bomo ga imeli nocojšnjo noč in Sova bo hudo ukal náme, zakaj nekaj mu preséda," rekel je župan.

Eden odide k oknu.

„Jaz pravim, da tega moramo," reče Tenkor, dolg mož, vender je takega osebénjaka menj škoda, kakor kakóvega fanta iz kmetske hiše."

„Tako ti povém, France," odgovorí župan, „ko bi nam ušel, nikdar se ne pobogamo z grajskim gospodom, in saj véš, kako je, če bolj ugajaš zlódeju in če si boljši ž njim, tem boljši je on s teboj."

„Mene vprašajte!" dostavi širokopleč sosed, mali Škenè, „jaz vém, jaz, kakóv je Sova. Ves pasji je in brez duše. Ranjki oče moj so znali to povedati — Bog jim daj mir in pokoj v grobu; saj ta hudoba Sova ga jim ni dal, samó zato, ker so mu svoj čas nekaj besedij ugovarjali pri tlaki. Kaj meniš, da jim je po-

zabil kedaj? Nikdar ne, temveč desetino za neko pretéto telce so mu morali dvakrat plačati, dvakrat, zakaj edenkrat ga je utajil, da-si so mu poštena dva križevca vrgli na mizo.“

„Kaj nam hoče, ako ga ne dobomo!“ reče drugi. „Glave si ne bom lučal po kamenji za njim, zapoveduje naj mi Peter ali Pavel.“

„Ti lehko govoriš,“ reče župan, „a krop bo najbolj poparil mene. Ti bi ga bil videl nocoj, kakóv je bil, ko mi je naročal, in pa uže óndan, ko je govoril o tem“.

„Glejte kleka, kaj bi se menil!“ beseduje dolgi mož Tenkor. „Kogá moramo oddati, priporoča naj gospod in kaže tega ali tega. Jaz pa pravim, še zmerom je najbolje, ako primemo tega, kakor katerega domačinskega sina. Kaj je pa? Jurec ga je izpodil, sam nima nič, mati drugo nič. S čim se bo živíl? Kral bo, kral, le zapomnite me možjé lovci. Nikoli nič prida človeka, kdor ljudí pozna — — je! —“ Govornik se zgrudi na tla, kri ga oblije. Besedo mu je zaprlo težko poleno, ki je priletelo od skládalnice s tnala semkaj in zadelo Tenkorja na sencè.

Domen je namreč tiho tam slonel, dihati se ni upal. Slišal je ves razgovor. Ko so kmetje tako ostro in neusmiljeno sodili njega in prihodnjost njegovo, ko je čul, da se mu podtika celó tatinstvo, tedaj mu je zavrela kri po vseh žilah, roka se je vzdignila in debelo poleno je zazvižgalo po zraku. Domen je meril dobro.

Predno so možjé vedeli kaj in od kod, priletelo je drugo, tretje poleno mej nje, skôraj nobeno zastonj. Od drv sem pa se je slišala strašna kletev, posamezen človek je slonel na skládalnici, pobiral polena in metal.

„Lovite, držíte, vežíte, hudiči!“ kričal je Domen.

Kakor ovce se naglo razkropí krdelo lovcev po vrtu, za hišo in povsod. Nobeden ni hotel nì svoje glave polenju nastavljati, nì graščáku Sovi po všeči podvizati se, da bi ga prijeli. Marsikateri je bil ranjen bolj ali menj, Tenkor je celó ležal v snegu in kri mu je lila.

Nihče se ni mogel bližati Domnu, dokler je stal pri drvih. Da pa ima ravno rokó in da zadene tudi daleč, to je župan videl ravno zdaj in ž njim vsa druhal lovskih móž, ki se niso upali na samega mladeniča.

„Čakajmo,“ šepeče župan, „zmerom ne bode pri drvárnici; kadar se pa odmakne, pôtlej, možjé!“

Mesec je zabajal. Domen je čakal, da bi se storila tèma, potem bi še le zapustil trdnjavo svojo; zakaj uíti ni bilo lehko. Proti severju je bil visok plot; predno bi bil prelazil čézenj, lehko bi bili skočili lovci iz kakega kota nánj; proti južni stráni je stala hiša, nasproti kozolec, in nihče ni mogel povedati, da ga ne čakajo tam; za hrbtom pa so mu bila vložena drva visoko čez glavo.

Skrije se mesec za goro. Sicer ni bilo tako svetlo, kakor poprej, vender tudi ne taka tèma, da se ne bi bil razločil človek.

Zmerom Domen ni mogel čakati in stati v mrazu. Tenkor je vzdihoval in vstajal iz snega; nihče mu ni prišel pomagat. Stopi torej Domen sam k njemu in ga sestavi po konci. A mož tudi hoditi ni mogel, bil je kakor človek, katerega je vino čisto zmoglo in potrlo. „Ali boš drugo pot lepše govoril o ljudéh, ki ti niso nič mari," godrnjal je mladenič ter ga vêdel do ogla Jurčeve hiše.

„Hoj! tú je razbita glava, pojdite pónjo!" zavpije skozi okno v hišo. Jurčevi niso bili še ničesa slišali, kar se je godilo okrog hiše. Zdaj je vrelo vse vèn gledat, kdo je in kaj.

Domen stisne neko krepêlce v roko, ki je ležalo pod oknom, pustí krvavega svojega tovariša ter jo zavije za oglom. Ni hotel čakati, da bi ga bil poprejšnji njegov gospodar dobil blizu svoje hiše in to celó ob tej uri, čeravno bi bil rad še edenkrat videl drago Ankino obličje in se jej vsaj zahvalil za skrbni opomin.

A komaj se je zasukal za ogel, pade mu trda palica preko glave, zvrti se mu, nogi se pošibita in zvrne se na tla, tiho, kakor bi bil hlod padel s tnala.

„Hej! sosedje," kričal je župan, kajti on je bil junak, ki je za oglom potolkel mladeniča, „imamo ga, naš je!"

Zdaj se prikaže nekaj lovcev izza vseh oglov.

„Preveč si lôpnil, Tone!" reče star mož, „kaj bo, če si ga ubil."

„Naj ga; meni je zdrobil ves komolec, kaj bo pa to?“ odgovorí župan.

„To je hudičev sin,“ menil je drugi sosed, „dvanajst nas je in razpodil je nas.“

„Zakaj ste bežali, pogledite, Tenkor bo morda umrl!“

„I, Tone, ti si jo bil tudi potegnil, tačas kakor mi,“ dostavi tretji.

Kakor v sanjah se je zdelo Domnu, da mnogo ljudij okolo njega hrumí in šumí, jednako bučelam, predno rójijo. Zdelo se mu je, da je slišal Urhov glas, kako je grohotaje pikal lovce, da so pogumni možjé, in kako je njemu vodo plàl na čelo; da je čul še drug glasek milo zajokati se; potem pa se mu je zdelo, da ga nekam nesó. A po polnem se ni zavedel nobene rečí.

8. Máterina smrt.

Domnova mati, stara Meta, čepela je na véžnem pragu in se grela na solnci, kolikor je stari ženski pri popoludanskem zimskem solnci greti se mogoče.

Po poti pride zdaj druga stara ženíca, Meti podobna, kakor groš grošu, samó malo daljša.

„Bog ti daj tolažbo in dobro popoludné, Meta,“ jame prišedša baba.

„Kaj si ti prišla, Urša?“ vpraša brljava starka. „Kaj hodiš? Ali si kaj videla Domna mojega?“

„Križ božji! kaj ne véš, kje je?“

„Ne vém ne. Sinoči je bil prišel berač Ureh pónj in šla sta nekam, Bog védi kam, in še zdaj ga ni domóv. Pa so bili lovci pridrli sinoči, in za križe in težave me skrbí, kaj je, da ga ni domóv. Negodè! Nakopal si bo še kaj na glavo!“

„Tako še ne véš, da so ga ujeli, da ga imajo pri župánovih?“

„Kaj so ga?“ povzame preplašena starka.

„Ujeli!“ odgovorí Urša, „glavo ima póčeno, pa bo moral menda vender v vojake.“

„Oh, jej! — glavo póčeno!“ tožila je mati. „Ne pojde ne, ne pojde!“

„Pa kaj je še storil! Tenkorju je glavo ubìl, županu komolec zdrobil, Klemenu v rebra zagnal poleno, in ne vém kaj še.“

„O, jej! o Ježiš!“ tožila in molila je mati.

Précej je lezla v hišo po palico in potem je švedrala naglo, kolikor jej je bilo moči, v vás in naravnost k županu. Domna je našla v stranski izbici pri županovih na samem sedečega, tiho, kakor bi čakal koga. Roki je imel ukleneni z vrvico, glavo obezano z ruto. Ko je zagledal staro mater, vstal je, očí so se mu zasvetile, vez na roki se je nategnila; a précej séde in povesi glavo.

„Kaj ste prišli, mati?“ nagovorí starico. „Če ste prišli jokat, nikar ne jokajte zavoljo očeta mojega, zakaj zadosti bo star, kadar bom jaz stal na svojih petah.“

Mati ga otiplje, je li hudo ranjen. On pa se otrese tega znamenja skrbne ljubezni in reče: „Nič ni!“

„Jaz grém k njemu, on ti mora pomagati. Ne boš vojak, njegov sin si, jaz grém k njemu, Domen!“ govorí mati.

„Ne hodite! Pojdite domóv, jaz tudi pridem kmalu, zakaj vaš sin ne bo vojak, ko bi imel predreti devet zidov, mati.“

„Béži, Domen, béži! Daj mi rajši pismo, ki si mi

je vzel; jaz grém v grad in pomagal ti bode, moral ti bode, daj mi pismo!“

Mladenič se domisli zdaj, da je imel res pisanje pri sebi. Zvezani roki sta mu branili poseči v žep. Mignil je materi in velel jej pogledati. A pisma ni bilo nikakeršnega, nì znotraj nì zunaj žepa. „On mi je je vzel!“ reče Domen in grozno zakolne. Stara mati, ki se je do zdaj še nekoliko premagovala, morda zato, ker je upala še kaj izprositi, bila je kakor z uma, ko je videla, da je edina njena priča izgubljena, priča, ki jo je hranila tóliko let. Župan, prišedši blizu, povedal je, da je hotel gospod Sova imeti nekovo pisanje, katero so našli pri Domnu in da je je vzel še po noči, ko se Domen ni zavedal.

„Jaz grém k njemu!“ rekla je starka in štrencála po treh proti grádu, tipaje s palico pot pred seboj.

Solnce je bilo uže nizko, ko je prispela v grad.

„Gledi, Tomaž!“ reče eden grajskih hlapcev, „stara Meta je prišla gori, česa bi le-ta rada?“

„Vrag védi!“ odgovorí drugi, „desetine nima plačati, tlačanka tudi ni.“

„Nì mlade se ne upajo hoditi gori, nikar pa uže stare pokveke. Ako jo stari dobí, vèn jo izpehá kot primojdúha! Glej ga, ravno tam-le gré, drží se, kakor stare klešče, zopet ni davi stopil s pravo nogo čez prag.“

Gospod Sova je res prišel s svojim ostrim obrazom in osornim pogledom po dvoru. Pred vratmi se snideta s staro ženo Meto.

„Česa bi rada tukaj?“ napade starko graščák.

Zdajci se obrne ženica proti njemu, kajti poprej ga ni bila zagledala.

„Sina mi dajte nazaj, zdaj imate pismo, doto ste mu vzeli, otroku svojemu, ne jemljite mu še življenja, tega vas prosim na kolenih za pet krvavih ran božjih!“ govorila je stara ženica in povzdignila svoji suhi koščeni roki, kakor bi molila Boga.

„Kaj to meni mari, jaz ga nimam v žepu sina tvojega, pojdi drugam!“ reče Sova ter stori stopinjo na kamenito stopnico, ki je držala do praga.

„Bog ga bo terjal od tebe!“ vpije razkačena žena, „ako ga daš ubiti in zaklati na tuji zemlji sam.“

„Poberi se mi, baba, kaj hočeš!“ zagrmí gospod Sova in strašno pogleda starko.

Prikaže se na to vpitje tú in tam izza ogla kaka radovedna glava gledat, na koga se gospod jezí in togotí.

Poznala je stara žena pred seboj stoječega možá; razvidela je tudi, da je zastonj dlje prositi. Strašno jo popade srd, zasveté se jej na pol brljave očí, trhlo lice zarudí, vzdigne palico in z glasom hripavim žuga: „Pred božjim stolom se boš odgovarjal, živínče! V peklu bodeš gorel, zavoljo sina svojega in zavoljo sebe. P r o k l e t je oče, tebi podoben!“

Odmeval je njen glas po razprostranih dvoriščih.

„Blazní!“ vpil je Sova hlapcem. „Izpehajte jo vèn!“

Vsak se je bal dotekniti prvi uboge starke; me-

nili so, da je res blazna. Gospod pa se jezno obrne k dvema in pravi: „Tomaž! Blaž! kaj sem rekel? vèn! vèn!“ Rada ali nerada morala sta hlapca ženo prijeti in vêsti jo z dvora vèn na sneg.

Na samem je jela starka jokati in jokati. Uže tako je videla le na pol in samó po dnevi, solze so jej zdaj vzele še tisti vid, kolikor ga jej je pustila natora. Bila je sama na polji, vsak četrt ure je storila pet stopinj in ostala je in plakala zopet četrt ure. Solnce je bilo zašlo, mrak nastal, mraz je toliko bolj zopet pritisnil, kolikor je bil po dnevi odjenjal.

Nič več ni mogla storiti nì koraka dalje. Tudi stati ni mogla. Kamen, s suhim mahom porasten, molel je tik gazí iz snega, nánj hoče starka sesti, dotipavši ga s palico, ali stare kostí se jej nečejo udati in pade v sneg. Vstati ne more, sáma je na polji, nikogar ni, da bi jej pomagal na nogi, glasú nima, da bi koga priklicala na pomagaje.

Nebó se pooblačí, tèma nastane. Ostra burja pripiše in zvižga po polji in travniku. Sem in tjà pade tudi kako zrno snegá, zmerom bolj in bolj pogosto, napósled v debelih pláhticah, ter pobeli drevje in vse, kar je bilo golega od poprejšnjega snegá.

Gospodar Jurec je bil doma odvečerjal in odmolil, odkazal svojim podložnikom, kaj imajo storiti še pred spancem, potem pa, vidé, da je zunaj grozna tèma, prižgal veliko plamenico iz mlade brézice, z betom in sekiro narejeno in v dimu posušeno, in napravil se na

pot v grad k staremu prijatelju, gospodu Sovi, malo povasovàt za povečerek.

Tako vidimo sivolasega moža, kako zamišljen koráči po stezi ob ravnem travniku, zdaj pa zdaj utrne plameníco z golo, žuljasto roko, ne mené se nì za stare vrbe in rakite, rastoče ob malem potočiči, ki je tekel pod ledeno skorjo v stružici svoji, nì za čarobni odsev svoje luči iz grmičja.

Kar zagleda pred seboj, da leží nekaj črnega tik gazí. Sneg je bil reč uže malo pobelil, vender je videl, da je to človek in sicer ženskega spola.

Mislil je, da je morda zaspala kaka beračíca. Torej jo brcne z nogo in zavpije: „Hoj! stara, tukaj je mrzla postelja, vstani! Kaj ležiš na zobéh? Dejal bodem, da si sneg in točo delala v oblakih kot čarovnica in doli padla, če ne vstaneš!“

Ali baba se ne gane, suvaj jo Jurec ali ne suvaj. „Kaj, ko bi bila mrtva?“ dejal je mož in jo preobrnil. Genila se ni, lice je bilo bledo, usta in očí odprte in — o! — to je bila stara njegova osebénica Meta, mati Domnova. Nemudno se vrne mož domóv. Še tisto noč se je razvedelo po vasi, da so prinesli staro Meto k Jurcu — mrtvo.

Domna so bili še tistega dné proti mraku odvêdli in izdali biríčem, da bi bil iž njega vojak. Brez upora, tiho se je dal odvêsti. Pa kako bi se bil upiral, povezali so ga bili, kakor bika.

„Glejte no!“ rekale so stare ženíce. „Meta je

šla odgovor dajat, sin njen Domen pa v vojake, obá na tisti dan; vender je to hudo za fanta, še matere ne bo videl na mrtvaškem odru. To je hudo, to! Gospôdi ni nikoli hudo, zato pa nima srca in dá pobirati vojake, ter ubozih ljudij sinove preganjati po svetu.“

Ker je bila Metina koča na samoti in ker ima slovensko ljudstvo uže od nekdaj vero, da mrlič ne smé sam in na samem ležati na mrtvaškem odru, ampak da morajo sosedje in sosede vasovati pri njem zlasti po noči, zato Jurec ni pustil, da bi bili dejali staro Meto v koči na skolke, ampak rekel je, naj se v vasi, v hiši njegovi napravi poslednja čast umrši ženi.

Mrliški ogledník, gospod Krševàn, pride drugo jutro pogledat mrliča in pravi: „Žena je umrla nekoliko od slabosti, nekoliko pa je zmrznila v mrazu. Najbrž je oslabéla, sedla in zadremála za vselej.“

9. Pri mrliči.

Skôraj po vsem Slovenskem je mej prostim narodom navada, da mrtvecu kratek čas delajo sosedje in sosede. Celó ako pribrnjá tuj berač v vás in umrje v kaki hiši, imajo si vaščanje za dolžnost, da mu naredé tóliko čestí in povasújejo pri njegovem truplu. Razume se uže samó ob sebi, da pobožni slovenski kmet se meni in skrbí najprej za dušo mrličevo in da še le potem, ko je najstarejši vaški očanec počasno odmolil roženkranc in litanije, pri čemer vsa vás odgovarja „zánj Bogá prosi“ — da še le potem nastopijo druge navade, izmej katerih na prvi pogled niso vse primerne žalostni priliki. Dostikrat se pozabi, da je v tisti izbi mrlič. Pogovor se plete na vse kite; kar kdo vé, izvleče in pové. Vender gledajo deklice, ki se zberó v zadnjem kotu za vrati ali pri velikanski peči, da pojó le žalostne pesni; stari oče pak, ki imajo radi na gorkem kraji sedež svoj, pripovedujejo najrajši žalostne spomine iz dolzega življenja svojega.

Tudi pri Jurci se je bila sešla vaška mladína in starína. Možjé so sedeli okolo mize, na kateri je stalo leseno razpelo božje in voščena blagoslovljena sveča;

žene so imele na drugem konci važne svoje pomenke ter so zdaj pa zdaj pogledovale, kako se vêdejo hčere, neveste za bodoči predpust; mladeniči, uže od svojih dnij nagajivi in nepoboljšljivi, nasmehavali in pomežikavali so dekličem nasproti in so imeli in obračali očí povsod, samó tjà ne, kamor bi bilo prav. Imeli so poslednji pri sebi tudi znanega berača Urha, ki je brez nehanja kazal zobé iz porastene brade in ubral časih v dve žimnati struni svojih citer. V zadnjem, temnem kotu pak je ležala stara Domnova mati Meta na visokem mrtvaškem odru, suhi, koščeni, z môlkom opleteni roki na prsih, ustna sklenena, trhlo lice bledo, telo brez duše.

Molitve so bile uže minile.

„Veste kaj, strijčev!“ reče sosed Golobek Jurcu, nažigaje trščíco, da bi zapalil tobak, „recite vi po dolzem ali počez, jaz pravim tako in trdim — tóliko pameten sem uže: ta naš gospod Sova je malo vreden. Če ni res, naj bi me zlómek vzel jutri zjutraj.“

„Ej, tiho bi bil, tiho, šleva! kaj pa ti véš!“ odgovorí gospodar Jurec in priséde na ogel k sosedom.

„Jaz? jaz pa še zmerom nekaj vém, jaz,“ pravi Golobek malo hud, „le dobro me pomnite, strijčev! če me ravno za neumnega imate, pa sem jaz vender te dni tako izmislil in izvil to reč o Domnu in tej-le Meti — Bog jej daj nebeško solnce — da več vém, kakor vi vsi.“

Po teh besedah, ki jih je počasno in glasno go-

voril in jim primerno pritrkaval z glavo in pipo, gledal je moško po druščini. Vsi so bili radovedni.

„Kako in kaj se je ukresálo v glavi tvoji?“ reče mu Jurec, nasmehujé se.

„I, kaj? Sami bi jo bili pogodili, saj pravite — —“

„Da bi te vrag, jezik, če misliš povedi, ali pa nič!“ zavpije dolg, nestrpljiv mož, eden mlajših izmej vaščanov.

„Jaz pravim tako,“ govoril je Golobek ne prenaglo, „ako hočete, verjemite mi, če ne, smo pa tudi prijatelji — kaj ni res tako, strijčev?“

„Res. Ali kaj praviš, to môra védi.“

„Pravim, in grajski hlapec, ki je včeraj videl staro Meto — Bog jej vrát svojih ne zapiraj — ta mi je tudi potrdil, da sta se Meta osebénica in pa Sova dobro poznala.“

„Ni hudič, da bi se ne bila poznala,“ reče prej omenjeni mladi sosed, in vse se smeje.

„Ne, plentaj vas!“ govorí Golobek, „jaz pravim, da sta se tako poznala, kakor jaz in starka moja; Bog jej odpústi grébe, zdaj je uže odgovor dala, nič hudega jej ne rečem.“

„Ta je bosa,“ reče drugi. „Pôtlej bi bil Sova sina svojega dal v vojake loviti. Kdo pomni kaj takega!“

Dolgo so se pričkali: edni trdili, da to ni mogoče, edni so se pa poganjali, zlasti grajski hlapec, ki je Meto večer poprej v grádu videl in slišal govoriti, da je morda le res. Beseda dá besedo. Nabralo se je napósled precèj dokazov, tako, da so tudi največji

neradoverniki jeli omahovati in verjeti, da je Domen graščákov nezakonski sin.

Berač Ureh s Kostêla, sicer zmerom jako beséden, govoril ni pri tem posvetovanji ničesa. Samó edenkrat, ko je Jurec dejal: „Tega ne verjamem," zasmijal se je glasno, skôraj odurno. Précej potem je vstal, šel k dekličem, ki so imele Ančiko v sredi, in jej pošepêtal na uho: „Anka! ali verjameš? Le verjemi le, res je, jaz vém. Sova mu je oče, a domóv ga ne bo več reveža." Pôtlej se je zopet vrnil v svoj kót k malhi in citram. Anka pa se izmuzne iz hiše. Kam? Ali jokat? Ne vé se.

Bilo je uže pozno v noč. Možjé so bili uže odskočili od prvega pogovora, da-si tudi je bil važen; matere so si bile uže marsikaj napovedale s prekrižanima rokama pod pazduho; dekleta uže mnogo našepetale in izpele nekaj lepih pesenc. Marsikdo, ki je imel drugi dan zgodaj vstati, jel se je meniti, da bi bilo dobro pogledati domóv.

Odpró se vrata in v hišo stopi Špilkin Jožek, dolg, suhoten mož. Na rami prinese navezano culo, natakneno na vatel; iz cule so gledale tri pedí dolge škarje, železno krojaško gladílo in pol hleba zmésnega kruha, ki ga je bil ravno dobil za urézanico od dela. Vse to je uže samó pričalo, katerega rokodelstva je Jožek; samó raztrgane hlače dopetáče in luknjasta kamižola, da ne štejemo brezpodplatnih čevljev, bile bi morda neznanca motile, da bi ga bil prišteval rajši

nekovim drugim, vedno potujočim ljudem, nego li krojačem. To pa je bilo samó zato tako, ker Špilkin Jožek ni mogel videti žganja.

„Dober večer vam Bog daj!“ reče prihajalec.

„Od kod pa ti prihajaš, Jožek?“ vpraša ga eden kmetov.

„Gori-le v Grivec sem bil šel troje hlače urézat in steknìt; nocoj sem došìl in ker sem slišal, da imate nekaj mrtvega, stopil sem k vam notri.“ Rekši vzame oljčno vejico, pokropí z blagoslovljeno vodo mrliča, naredí strašno velik križ in zopet na glavo natakne sneden in stlačen slamnik.

„Hoj! kaj si tudi ti tukaj, Ureh? dolgo te ni bilo videti,“ ogovorí najprej Urha.

„Tudi. Jaz sem povsod, kakor blato na cesti,“ reče berač.

„Ej, midva sva ptiča,“ govorí Jožek, „kakor dva stara lonca, oba póčena; nobeden ne drží nì zelja, nì kisle repe; za druzega nisva, kakor da bi zvezal in zbil oba in naju vrgel čez plot. — Pa kaj sem hotel uže povedati? Veste kaj novega, možjé?“

„Kaj?“ vprašajo nekateri.

„Domen je ušel biríčem.“

Te besedice so napravile veliko hruma po izbi. Vsi so se zavzeli, vender niso vseh sprehajale ednake misli. Tisti, ki so verjeli, da bi morda res bil Sovin sin in da ga je pravi oče potiskal v vojake, privoščili so mu iz srca, da je ušel. Oni pak, ki so bili samí

mej lovci, bali so se malo, da ne bi zdaj Domen vsakemu posebe povrnil hudo s hudim. Na poseben način je praznoval berač Ureh to veselo novico. Slišavši Jožkovo poročílo, skočil je po konci, pograbil citre in jel nemiljeno napletati in peti neko nič ali Bog vé kaj izražujočo pesen:

„Hejo-hoj! hoj!
Volk ima loj!
Zvita lisíca
Ima meščíco!“

Kaj je hotel povedati s tem, tega ni umel nihče. Ko se je beračevo veselje nekoliko poleglo, jamejo povpraševati krojača, kako je to bilo.

„Jaz sam ne vém, ne gré mi v butico, kako jim jo je popihal,“ pripovedoval je Špilkin Jožek. „Tako-le proti mraku je bilo, ravno šivanko sem vdéval, ko mi je Boltè, tisti cunjar, prišel naravnost od tam. Ta je videl vse. Bilo je štirim ujetníka, dobro uklenenega, za palca zvezanega na hrbtu, gnati v Ljubljano. Gori pri Tonetu so pa pred vratmi pili, osliči, a Domna imeli pred seboj. Slonela je ravno nabrušena kôsa za slamo rezati na zidu. Domen, fant od samega vraga — kaj jaz vém, kako je delal — prišel je do kôse in resk! odreže si palec.“

„Je uže res, ker je bil za palca zvezan,“ razlaga eden.

„Kaj je bilo pôtlej?“ vpraša drugi in se primakne bliže.

„Kaj?“ povzame krojač, „le poslušajte me! Še

s krvavo pestjo potolče prvega biríča, dobí neko krepél v roke in vse tri dreví po travniku, kakor pse v sušci meseci. Cunjar Boltè je dejal: „Primojduha, da nisem še takega človeka videl, in slišal ne o tem, da-si sem uže dolgo na svetu. Kaj menite, to ni kaj takega, kar vsaka baba pové, če si človek odreže palec s svoje roke meni nič tebi nič, kot bi gori pogledal, in pôtlej še ednega biríča pobije na tla, tri pa podí, kakor hudič copernice s Kleka.“

„To ti je sam zlómek,“ odkima eden.

„Jaz sem vedel, da mu ga ni vrstníka za moč in zvijačo,“ reče Jurec.

„Kje je neki zdaj-le?“ izpregovorí ženíca izza pečí.

„Gotovo še ne vé, da mu je umrla mati, da zdaj sosedje vasújemo pri mrtvi,“ dostavi druga mati.

„Ubožec, meni se smili. Kako mu bo hudo!“ reče tretja z obrazom in glasom na jok.

Vse te izreke milovanja ali začudenja je prestrigel klic mladega dečka, ki je, kazaje na okno, potegnil očeta svojega za rokav in dejal: „Lejte, oče, nekdo skozi okno gleda v hišo.“ Vsi se obrnejo tjàkaj. Res je nekdo slonel na oknu in se trudil razgledati družbo v izbi. Kdo je, to se ni dalo v temi razločiti, zaslanjal je pa mesečino tako, da ga je lehko zagledal vsak.

„Noter pridi kropit, ako si pošten, kaj bi zijal v ljudska usta od straní!“ reče gospodar Jurec glasno in štirje mladeniči skočijo vèn pogledat, kdo je človek.

ki se ne upa ali neče naravnost v hišo. V hipu pa pridejo nazaj in ž njimi še nekdo.

„Domen!“ zavpijejo vsi, edni veseli, edni ostrmeli.

„Ne zamerite, Jurčev oče,“ reče prišlec, „klicali ste me sami v hišo. Pa povedite mi, ali ni mater mojih pri vas, gori na hribci sem jih iskal, pa jih ni.“

„O za Boga in sveto pomagalko, Devico božjo!“ izdihne stara ženska, „lejte-si, ničesa še ne vé.“

„Tukaj je mati, tukaj!“ pravi Jurec resnobno prikimaje.

V tem hipu pa je bil Domen zapazil mrtvaški oder in o groza in strah! staro svojo, malospoštovano in vender goreče ljubljeno mater na njem z bledim, mrtvim licem. Toda ni se zgrnil na tla, tudi vpiti in tožiti ni začel; srpo, nepremakneno je gledal truplo nekaj časa, potem pa vrgel kôlec, ki se je nánj opiral, po hiši, stopil k odru, poljubil mater v velo lice in se zjokal, da so ž njim jokale vse matere v hiši. V bolečini svoji ni čutil, da si je odtrgal obezo na roki in da mu je kri tekla iz rane, kjer je imel odrezan palec, in cedila se po lici máterinem in po mrtvaških prtih.

Jamejo ga tolažiti. Jurec mu pripoveduje, kako je našel staro ženo na potu do grada mrtvo.

„Torej tudi to je on storil!“ zakriči Domen zdajci, rudečica ga oblije, solze se mu ustavijo; popade kôlec s tal in vihrá iz hiše vèn na plano. Morda je hotel

iskati v mrzli zimski noči hladíla ognju svojemu, ki je žarel v njem in ga hotel razgnati?

„To je čuden človek, ta Domen," reče star mož.

„Res je. Mater ima mrtvo, pa pobegne iz hiše; še zblaznel bode revež, zblaznel, učakali bomo še to," dostavi drugi.

„Boste videli, kaj še napravi," rekel je berač Ureh s Kostêla in se zarežal, obesil malho čez pleča in, zastonj se oziraje po hčeri domači Anki, odšel v listje spat.

Stari možjé so poznali na zvezdah, da bode uže kmalu dan, ko se je razšla družba. Vse sosede pa je Jurec, predno so šli domóv, povabil, naj bi jutri zjutraj prišli stari Meti za pogrebom in naj bi hoteli hodit v njegovo hišo ves teden molit sedmíno za njeno dušo.

10. Poskušeno maščevanje.

Staro ženo so bili pokopali. Pogrebci so se ravno razhajali. Bilo jih je mnogo, staro in mlado iz vasí; samó Domna ni videl nihče na pokopališči. Staricam to ni bilo po volji. Dejale so: „Lejte-si no, vender nobene solzice ni poteklo za ranjko; ovbe, Bog jo reši iz vic!“

Dan je bil lep. Gospod se je šetal počasi ob vrbah in rakitah pri potoku. Zamišljeno je gledal pod nogi, v roki pa vrtel črno, uglajeno páličico z belim butíčkom. Kaj je premišljal in brbral v brado, to ni znano še do denašnjega dneva.

Pride do srede prostornega travnika. Zdajci se mu je zdelo, da ga nekdo sreča, slišal je, da se sneg tare pred njim, povzdigne glavo in pogleda. Kaj je pač videl bogati gospod Sova pred seboj, ker se je tako prestrašil, da sta se mu koleni pošibili in zobjé zašklepetali? Strahovi ne hodijo po dnevi, hudir se prikazuje bojè po noči. Kdo li je bil? Sina svojega, hlapca Domna, imel je Sova pred seboj.

Dobro nam je znano, da je imel čestitega gospoda za kaj obhajati strah, ko se je sešel s sinom, katerega je sovražil, zamétal, uničeval. Ko bi on sam tudi ne bil še tega vedel, oznanjeval mu je vse to strahoviti pogled Domnovega očesa, svetel kakor ogel v žrjavici.

„Stoj, da se pomeniva midva!“ reče Domen, stopivši nenatornemu očetu na pot. Videti je bilo, da govorí premišljeno in polagoma, a tresoči glas je pričal dôkaj, kako mu vrè kri in kako sta mu um in pamet uže skôraj prekipela.

„Česa hočeš? Pústi me in pojdi svojo pot,“ reče graščák ter s strahom pogleda po travniku, je li kje kdo na potu proti njemu. Nikjer ni bilo nikogar videti. Sova je potil mrzel pot po čelu in hrbtu.

„Poznaš me, menim?“ vpraša dalje mladi človek in žile na obrazu mu še huje nabreknejo. „Ni hudič, da bi me bil pozabil, saj si bil pred nekaj večeri pri meni, v žepih mojih si imel nekaj spravljenega, ne?“

„Prosim te, ljubi moj, pridi drug pot k meni, zdaj ne utegnem,“ pravi Sova ter se hoče z lepo izmuzati sitnemu sinu.

„Véš kogá so danes pokopali?“ vpraša Domen.

„Pri Bogu je milost, pri kuharji juha, v glavi se mu blêde, sam Bog me varuj,“ moral je gospod misliti sam v sebi. „Vém,“ rekel je na glas, „mater tvojo so nesli, revica je umrla. Žal mi je res, da si jo izgubil, jaz ti bom uže kaj preskrbel, le oglasi se mi kaj.“

„Ahá,“ zagrohoče se Domen osorno, da je bilo Sove na novo bolj groza, „preskrbel mi bode oče moj, da me potaknejo v vojake in potolčejo Bog vé kje, kakor kozla v mesníci. Zares dober oče si mi.“

Zopet je bil Sova pogledal po gázi ob potoku. In glej, videl je, da nekdo pride, bil je uže blizu zadaj za ovinkom. To je bil uzrok, da je graščák naglo izpremenil govor in glas. Stisne in potrese drobno páličico, jezno pogleda Domna od pete do glave ter se zadere: „Pogledi, pogledi smrkovca kilovega, ki se predrzne ustavljati mene na poti in mi še nekaj čenčá in čveká, kakor bi bil sin moj. Poberi se mi!“

Učinek teh besedíj je bil, da ga je razkačeni mladenič, naglo kot bi blísnilo, zgrabil za vrat. Omenili smo menda uže, da je bil Sova, da-si uže prileten, vender trdne postave. Zaupal je tudi morda nekoliko na svojo moč in se ohrabril vidé še druzega človeka blizu. Ali ubraniti se ni mogel, ležal je, kakor bi mignil, v snegu po dolzem, na prsih mu je tiščalo težko, železno koleno rebra v tla in krepka pest mu je zdrhovala goltanec, da je le s slabim in ohripélim glasom ječal: „Pomagaj!“

„Ura tvoja se je iztekla, nihče je ne bo navíl, nihče ti ne bo pomagal. Izprašaj si vest, morda se rešiš hudiča in pekla, živel ne bodeš več!“ dejal je Domen. Bil je menda čisto z uma.

Z zadnjo močjó obupnega človeka se je izvijal Sova besnemu mladeniču. Mej tem pride po gázi bliže

človek, katerega je graščák videl in na čegar pomoč se je zanašal. Bil je berač Ureh s Kostêla. V navadne raztrgane cunje svoje zavit, malho in citre čez pleča obešene, mencàl je prav počasi. Celó ko je videl, da se dva bojevata, nikakor ni pospešil korakov več nego li toliko, da je videl, ‚kdo se valja'. Videvši pa, da Sova vpije pod Domnom in kliče na pomagaje, nasloní se berač na palico, pokaže poznano vrsto belih velicih zób izza razmršene brade in se glasno zasmeje.

„Le dobro ga zaznamenuj, Domen! jaz te ne vidim, Domen, jaz te ne vidim!“ kričal je Ureh, zasukal se na zakrpani peti in šel mimo pevaje uže omenjene vrste Bog vé kaj pomenjajoče pesni:

„Hoja hoj-hoj!
Volk ima loj,
Sraka je spaka,
Žolna lih taka,
Sova pa Sova,
Od zad je surova,
Kuhal jo bom, bom!“

„Slišiš, Domen!“ kričal je uže od daleč berač, ko je odpel, „le hitro jenjaj kresati ušes očetovih, gotovo so uže omeščána; vstani in ulekni jo čez vodo, zakaj zlódej po meni in po tebi, če ne tečeta dva tam gori le-sem. Žuri se, žuri, mene pa ne imenuj, da sem te videl, primojduha, jaz ne hodim okrog biríčev.“

Rekši berač oplete z malho bolj na ramo in miga naglo naprej godrnjaje sam pred seboj: „Ta se bo danes na mater spomnil, ta Sova. Nič napek, ako mu Domen stopi na brado in čeljusti in razčrhne usta

in razpotegne, kakor Samson tistemu levu ali — kdo vraga.“

Mej tem je Sova težko stokal pod sinom. Poslednja ura mu je bila pred očmí z vso strahovitostjo, katero mora občutiti človek njegovemu ednakega življenja. Domen je klečal tiho na njem, držal ga je, kakor v kleščah. Na roki, kjer mu je bil odrezan palec, odprla se je bila rana in kri je tekla po telesu očetovem, kakor večer prej po máterinem.

Ni videl nič, ni slišal nič, niti prošenj nečloveškega očeta, niti beračevega opomina. Čas je bil potekel, zgodilo bi se bilo dejanje grozovito in neslišano. Uže je bila Domnova roka tesneje zdrhnila gospodov vrat, grgraje se je le-tá zvijal in strašno odpiral usta, da bi dobil sape: ko pritečeta od berača naznanjena človeka, grajski stari pastir Peter in močen mož iz vasí blizu. Domen ju ni bil zapazil, dokler ga nista zgrabila za rame in potegnila vznak. Tudi obá bi ga pač ne bila udržala, da ga ni suhi Peter s palico mahnil po rokah tako, da sta mu omahnili. Sešlo se jih je kmalu še več.

Povežejo Domna. Odnesó Sovo domóv.

Dva dni pozneje so si pravili, da Domna ni več v deželi, da so ga dali v vojake za vselej.

Sova pa je potem živel še bolj sam zase. Le malokdaj ga je kdo o kakem poletenskem večeru videl šetati se ob vodi, s potuhneno glavo, razoranim temnim čelom in z boječim hudim pogledom, ki je podil

od sebe vsakega druzega človeka. Celó gospodar Jurec ni več tako pogosto zahajal v grad vasovàt, bodi si, da ni bil nič kaj iz srca prijatelj človeku, ki sina svojega, če tudi nezakonskega (zakaj zaznanilo se je bilo vse še poveličano mej ljúdi) dá v vojake, ali pa, ker mu je mrzelo gospodovo nemirno in temno oko.

11. Tuji razbojniki.

Pet let je bilo minilo.

Marsikaj se je bilo predrugačilo tačas. V vsej vasi so bili uže skôraj pozabili Domna, ali vsaj menili se niso več o njem, ker jim je bil izpred očij. Če se je pa pri kakem besedovanji pod hruško ravno kdo zmenil o njem, združili so se vsi v tem, da ga pač ne bode nikdar več videl nihče. „Gospôda bo uže skrbela, da konec vzame tako ali tako, če ga uže ni,“ dejal je kak moder mož.

Jurčeva Anka ni imela tako romantične ljubezni, da bi bila mogla iz srca peti staro našo narodno pesen, ki pravi: „čakála sem ga sedem let — sedem let ga pa še bom“; ampak pozabila ga je tudi ona in po očetovi želji vzela bogatega mladeniča, ki se jej je uže prej ponujal, katerega je bila pa odgnala. Morda jej Domnov značaj, katerega je v poslednjih dneh še le bolj spoznala, ni bil nič kaj po všeči, morda ga je tólikanj laglje pozabila, ker je slišala mej ljudmí, da je sin onega odurnega in priskutnega človeka, ki so mu rekali Sova: tóliko je gotovo, da je bila srečna v novem zakonu. Stari oče Jurec je učakal na sive lase veselja,

da je videl vnuka na svojem naročaji in zeta dobrega gospodarja, kar mu je jako olajšalo bolezen, ki jo čuti vsak slovenski oče, ako mora vzeti zeta, in tako rekoč svojo lastnino na pol prepustiti tujemu gospodarju, a ne sinu svojemu. Sicer pa se je bil Jurec v teh petih letih močno postaral, lâs je imel čim dlje, tem več belih na glavi.

Sova je ostal tisti, kakor prej. Nekateri so trdili, da se je obraz v teh letih še bolj sfrknil in sesušil in da se je zatilnik jel od starosti kriviti, vender to se ni mnogo poznalo. Ne moremo pa čisto nič povedati, če je bil tudi on tako naravnost pozabil Domna.

Bilo je jeseni. Na grajskem travniku je stala otava pokošena v kopicah; kôsci so se bili pa uže davno razšli, kajti uže je stala zvezda večernica visoko na nebu. Počasi je potihnil hrum po vaséh okrog in okrog, le še tam pa tam sta pela kaka dva ponočna sleparja okroglo pesenco, toda zaspana sta se izgubila tudi onadva vsak za ednim oglom.

Samó v grádu sta čula še dva človeka. Luč je svetila iz graščákovega okna.

V tisti sobi, kakor uže nekdaj prej, nahajamo tudi nocoj stara svoja znanca Sovo in Jurca. Uže dolgo ni stari gospodar vasoval v grádu. Nocoj pa je bil Sova nenavadno dobre volje in besede, menda ga je bila razvedrila obila košnja.

„Poklaje boste pa veliko imeli letos, poklaje,“ govorí Jurec graščáku. „Po travniku sem hodil in videl, da so vam dosti nakósili in natepli.“

Sova je zarenčal nekaj in primuzal.

„Samó čisto vam niso pokósili," nadaljuje Jurec. „Nekatere redí ležé še vse kosmate. Pozná se, da so le tako potepli nekateri, da so kôse vrgli z rok. Hencajte, veselje bi imel človek takemu pritisniti brco, naj bi se kositi učil. Malo menj kakor pol voziča bi je bilo lehko več mrvice."

„Tlačanov je nekaj delalo," izpregovorí Sova in puha dalje tobak.

„Tlačani so tlačani. Domač pôsel je še zmerom najboljši, če je priden. Dober hlapec je boljši od zlate vage. To sem jaz skusil, kaj menite, dela sem imel dosti, otrók pa malo, samó Anko. Zato sem moral imeti hlapce. Ali to moram rêči, za delo ga nisem imel otovré, kakor je bil tisti Domen," govoril je mož počasi, kakor so mu misli tekle iz stare glave.

„Hem!" zarenčí Sova pri tem imenu.

„Ni li nič slišati o njem? Kje je neki? Če je li res pobegnil od vojske, doli na turški meji, kaj-li? Ljudjé so govorili, da je prišlo táko pisanje."

„Ne vém," pravi Sova in se obrne v temno stran; ni mu bila ljuba ta reč. Toda Jurec tega ni zapazil.

„Kaj pravite, kaj je? Čaki no! Edno reč sem imel uže dostikrat na jeziku, da bi vas bil rad vprašal; a nekaj se nisem domislil, nekaj sem bil tóliko štramast, da se nisem upal vprašati. Kaj je res, kar ljudjé klepečejo in stara bábiščeta trobuzljájo, da je bil Domen

vam v rodu?“ Poslednje vprašanje je govoril bolj tiho, skrivnostno.

„Kaj klepečejo?“ povzame naglo Sova.

„I, nu, razumejte me, jaz sem še zmerom dejal, da ne bo nič resnice, rekel sem, težko če bo kaj. Pa ljudjé hoté vedno več vedeti. Tisti berač Ureh, ki na citre brenka — zdaj ga uže dolgo ni več v te kraje — raznesel je bil, da je bil Domen vaš — vaš sin.“

V tem hipu se zasliši iz dvora sem lajanje velikega priklenenega psa. Grozovito je razgrajal in zaletoval se, kakor Sova še ni slišal nikdar.

„Kaj je neki?“ dejal je graščák, vstal s stola, snel staro puško s klina na steni in šel k oknu. A zunaj se je bilo pooblačilo, videlo se ni za pet pedíj. Bogastvo in denar je bilo storilo skopega gospoda neznano boječega se za svoje imetje.

„Družina pa uže vsa spí. Kaj ti bo to!“ renčí Sova, napnè petelina pri puški in se odmakne od odprtega okna. Zdajci slišita oba, kako pes zacvili in lajanje pojenja. „Kaj je to?“ reče Sova in obledí, kakor zid. Postavi se zopet na okno in zagrmí z debelim glasom svojim „kdo je?“, ter nameri puško naravnost v temo proti dvorišču. Namesto odgovora prizvižga krogla iz teme in letí ravno mimo njegovega ušesa v izbo.

„Za božjo voljo!“ vzdihne Jurec v strahu.

Sova se ogne od okna, kjer ga je odsév luči, v debelem železnem svečniku stoječe na mizi, vidljivega delala nevidnim sovražnikom.

„Počakaj, jaz skličem hlapce," pravi Sova in hoče iti vèn. A ropot zunaj mu naznanja, da so vélika vrata vržena iz zapahov. Strašen krik se je čul v tem hipu; plameníce so se jele svetiti po vsem grádu. Po stopnicah hrumi več korakov. Sova zaklene duri od znotraj, sam pa séde nekako mirno in pogumno za mizo, postavi železni svečnik na ogel préd-se, puško pa položí napeto po mizi, namerjeno proti vratom. Tako je pričakoval, sicer upaden in bled, vender neustrašen, kaj li bode.

Jurec je stal bliže pečí, sivi lasjé so mu stali po konci, bil je veliko bolj v strahu od Sove. Ni mogel razumeti, kaj vse to pomenja.

Vender oba nista utegnila premišljati. Prikaže se čez luknjico pri vratih svit plameníce od zunaj, sliši se ravs nekaterih ljudij, bunkanje na vrata, zalétovanje. Ključánica ni držala dolgo. Vrata se odpahnejo.

Jurec je bil na pol za vratmi in ni zagledal précej, kaj je; kar pa je Sova videl, bilo bi ga lehko zapeljalo na napečno misel, da vse to ni resnica, ampak da se mu le sanja.

Kakih šest mož, čudovito napravljenih in oboroženih, rinilo se je skozi duri v stanico. Vsi so bili obrasteni po obrazih, nosili so dolge puške in samokrese za širokim rudečim pasom in dolge nože. Prvi, visok,

zastaven mož s svetlima očima in z dolgo brado, nosil je veliko leseno plameníco. Njegova roka je bila brez palca.

„To so Turki," rekel je Jurec s strahom sam v sebi, spomnivši se, kako so stari očetje popisovali podobe teh sovražnikov stare dežele naše.

„Ha!" kričal je grozoviti vodník divje tolpe, ki je nosil plameníco, „ha! zdaj te imam!" in z vzdignenim nožem je hotel planiti nánj, a poči puška, kroglja mu prodere prsi. Ko bi trenil popade Sova še težki železni svečnik s svečo vred in ga z vso močjo tréšči razbojniku v čelo. Plameníca mu pade na tla. Zvrne se sam vrhu nje. Za hip nastane tema in krik po izbi. Pa précej prideró še drugi in prinesó svečave.

A Sova je bil porabil temo. Skočil je bil skozi odprto okno na dvor in pustil Jurca samega. Videvši svojega vodníka v krvi, potolčejo razbojniki starega moža na mah in brez usmiljenja.

Vse obširno poslopje — tako imenovani grad — bilo je razsvetljeno. Čudovito je odsevalo v črno noč daleč okrog. Po polji pa mej gradom in vasjó je z velikimi koraki tekel spehan mož, graščák Sova, proti vasi. Vaščanje so bili uže vsi na nogah. Luči in vpitje jih je bilo zdramilo po konci, vender so s strahom gledali le od daleč in ugibali, kaj to pomeni. Neki dedec je celó začel praviti staro pravljico, da so nekdanji gospodarji imeli grajske ponočne svátovščine, na katerih so znali s peklenskim ognjem grad tako razsvetiti, da je svit stal za devet žrdíj visoko, kakor

od solnca. „Ta gospod je tako tudi ves onegáv, ta steníca; Bog in sveta pomagalka nas varujta, ne dejal bi dva pota, da se ne pečá s pošastjo hudičevo in morda tudi svatúje nocoj," sklene dedec pripóved in marsikdo se je našel, ki mu je verjel.

Še le ko Sova mej nje pride spehan in ustrašen in pripoveduje, da so razbojniki ter zapoveduje, naj bi šli pomagat, jamejo se vaščanje gibati, kričati. Razleté se na vse platí in se shajajo zopet vsak s kakim orožjem, lesenim ali železnim. Da bi vojsko svojo storili tem strašnejšo in laglje odpodili vrage, nataknejo slamnate otépe in škópnike na drogé ter jih zažgó. Tako se počasno pomikajo proti grádu, ki je bil uže na več mestih v plamenu.

Bilo je v vsem nekaj grozovitega. Kmetje so imeli poguma, da še samí niso vedeli, odkod so si ga vzeli. Žené in otroci pa so vpili pred vežámi in stali in zijali.

„Za pet ran Kriščevih, botra, kaj je pa?" vprašala je mlada ženska z otrokom na rokah stare sosede.

„I, lej je, lej! kaj ne véš, turški razbojniki so, vse po grádu so uže poklali, Bog se jih usmili in Mati božja!"

„Ježiš! kaj bo, če pridejo doli."

„Črni so kakor ogel in pulijo cele jablane s koreníno," reče tretja baba. „Naš Tonek je gospoda slišal tudi, ko je pravil. Sam Bog daj, da bi se še kedaj vrnili naši."

„Jemineja!“ javka mlada mati, „kako sem jaz svojemu branila, zdaj-le z doma hoditi. A menite, da mara kaj? Nič, nič ne.“ In solze se uderó mladi ženi.

Ko Sova s krdelom svojih za boj pripravljenih kmetov pride blizu grada, vidi, da uže nikogar ni, le tú in tam se je s straní pritepel kakšen hlapec iz svojega skrivališča.

Ravno so stali možjé in se posvétovali, ali bi gasíli, ali se vrnili v vas, ali šli za razbojniki, ko glasno zadoní iz teme pok mnogih pušek in kroglje so padale nizko, visoko in na vse platí. Vender zadeti so bili samó trije možjé, drugi so jo pocedili, pozabivši hrabrega poprejšnjega duhá, naravnost domóv, zakaj ni jih bilo volja bojevati se s takimi vragi, ki jih še videti ni bilo.

Kmalu je potihnilo vse okrog, le ogenj je pokal, požiraje tramove in strehe in nakopičeno bogastvo Sovino.

Težko je bilo kmete v drugoč pripraviti, da so šli iznašat iz grada, kar se je dalo še oteti. Jurca so našli na pol živega.

Ko so drugi gasíli in nosili, sedèl je Sova na mali vreči, na ostanku bogastva svojega, glavo podpiral v dlan in komolca tiščal v koleni. Vsa druga njegova družina je bila malokdaj pri njem, tudi nocoj ni bilo nì žene, nì otrók. Nánje Sova tudi mislil ni. A denar, denar, katerega si je tako skrbno spravljal vkupe, skoparil, še sam sebi ne privoščil — največ tega denarja so mu vzeli tuji, divji, Bog vé kakóvi

ljudjé. Ne, nikakor, niso mu ga vzeli tuji ljudjé, on sam si ga je bil, skôraj bi rekel; kajti, dobro je vedel, kdo je bil vodník razbojniški, óni človek s plameníco in črno brado in svetlim očesom, óni, ki ga je on ustrelil in ubil s svečnikom, óni je bil Domen, sin njegov, kri njegova. Tedaj ga je bilo konec tega sitnega sina. Sova se bode oddehnil. O ne, Bog je vest stvaril vsem ljudém, tudi on ni bil brez nje.

Sova je vedel, da ga je ubil do smrti, vender trupla v grádu ni bilo nobenega razven Jurčevega, dveh hlapcev in pa starega pastirja, čegar zvestoba je bila uzrok smrti.

12. Česa je napósled učakal Špilkin Jožek.

Krojáč Špilkin Jožek je bil ravno omenjene noči dodelal nekaj hlač in plačilo za to svoje šivánje je bil nesel spravit nekemu krčmarju tik ceste; ta pa mu je za odškodovanje polnil precèj dolgo časa steklenico z rudečim vinom, katero je potem nahajalo pot po strmem Jožkovem goltanci. Bralec mi bo rad verjel, da je pôtlej dolgonogi moj krojač precèj vse križem švedràl, ko je krčmo popustil in se napotil proti domu. Vender Špilkin Jožek ni bil nikdar tako pijan, (naj naravnost po domače povémo), da bi se bil ustrašil pota in teme, ampak hodil je še rajši po noči, kakor po dnevi.

Tako najdemo sredi noči umételjnika svojega s šivanko samega na potu. Dolgočasil se Jožek ni nikoli, če je bil prav sam, to se vé, le tedaj, ako je bil vinski ali kakor je sam dejal ‚dobre volje'. Delal si je namreč drúščino sam, izpraševal se in si odgovarjal. In kadar mu je domišljija čisto pošla, jel je hréščati in peti z grdim hripavim glasom, da so se mu vse ponočne

ptice oglašale v okolici. Tudi zdaj je pel staro pesen krojaško:

„Po cesti krévsa stari mož,
Oprtiv nêse plêten koš.

Ga srečal je en žnédar mlad,
Prec' nekaj vprašal bi ga rad.

„Al' v košu nêsete iglé?
Al' dali meni bi ené?"

„„Da bi ti stolkel vrag glavó!
Ne viž, da tvojo imám ženó?" "

Morda je znal pesen krožiti še naprej, a zašel je bil mej petjem s steze in kakor bi mignil se je spoteknil ob kopíco otave na travniku in zvrnil bi se bil, da se ni obstrégel ob svoj vatel. „Ne vém, če sem res pijan, ali kaj mi je? Kod šavrám, ti pajek na vodi!" govoril je Špilkin Jožek ter tipal in šlatal, kod bi prišel zopet na stezo. Pa kolikor bolj je iskal pravega pota, tóliko dalje je zahajal od njega in se zaletaval s kopíce v kopíco, tako, da napósled uže skôraj ni vedel, kje je.

Sredi grajskega travnika je stala debela trnjeva lesníka. Posadili so jo bili še v starodavnem veku dedje, s hvalnim namenom, da bi se vnuki senó mešaje in sušé o vročih poletnih dnevih hladili pod njo. In res je poležána in pohojena trava pričala, da je dedje niso posadili zastonj.

Še le ko Špilkin Jožek dotiplje lesníko pred svojim nosom, razbere si v razmišljeni svoji pameti, da štramá in hodi po Sovinem travniku.

„Čakaj, vrag vražji," govorí nejevoljen sam s seboj, „pa tudi ne grém domóv, primojdúha, da ne grém, tukaj-le pod lesníko bom spal." Za vzglavje si prinese precèj veliko pest mrve in se razpoloží po dolzem, komolca dene pod glavo in uže se mu je jelo dremati, ko se domisli, da za ta dan še ni odmolil pokore od lanske izpóvedi. Komaj pa odmoli drugo češčenomarijo po očenaši, ko zagleda, da od grada stojí svít in da se dim valí proti nebu. „Sova je ogenj zatrosil," reče in premišlja, ali bi šel gasit pomagat, ali bi pomagal od daleč. Pijanost ga je bila uže zeló minila, ker takšen človek, ki je zmerom v vinu, kakor žaba v luži, strézuje se vselej kmalu. „Najprej moram vedeti, kaj je, pôtlej pojdem še le," pravi Jožek, vzdigne se po polnem in začne plezati po lesníki gori, zakaj grad je bil skrit za drevjem, dobro se od tâl ni dalo videti.

Sicer ga je trnje opraskalo na več krajih, vender Jožek je bil take natore, da ni miroval poprej, predno ni subih svojih kostíj posadil na najvišji rogovíli vejate lesníke. Komaj pa je dobro sédel in jel razgledavati pogor, ko zasliši pompljánje, kakor bi mnogo ljudij teklo po travniku. Zdí se mu, da ne daleč vidi stati cel roj ljudij; tiho so pa bili vsi, kakor tatjé. Pridejo bliže, ukrešejo ogenj in — o jej! — takih ljudij Špilkin Jožek še nikdar in nikoli ni videl, takih kosmatínov s čudovitim opravkom in strašnimi puškami. Bilo jih je kakih dvajset, ednega pa so nosili, bil je krvav po

obrazu in se ni zavedel. Videl je krojač, da ga devajo na ravno tisto ležišče, katero je bil on postlal zâse. Govorili so neznan jezik, in ker so imeli svečavo, ki jih je le na pol obsevala, zdeli so se morda Jožku tem bolj neznanski in strahoviti. Čepel je v svoji rogovili tiho, še dihati se ni upal, „zakaj ustrelé me ti pesoglavci, kakor srako z vej, ako me satan izvoha," dejal je.

Rešen je bil straha svojega, ko so se razbojniki združili in pogovorili, v kateri kraj morajo bežati, in ko so jo res naglo pobrali proti južni stráni.

Ogenj se je bil mej tem v grádu po polnem razgôrel. Visoko je švigal plamen, čarobno in grozno seval v temno noč. Špilkin Jožek je kobacal od veje do veje doli z lesníke. Večkrat pa je postal in poslušal, ali so res odšli óni ljudjé, ali óni hudiči, ali kar so bili; to je ugenil le, da so morali oní zažgati grad. Uže je bil na zadnji veji, ko zasliši tiho ječanje od zdolaj gori. Ni vedel, od kod je prišlo, in v prvem strahu se pomakne kakor véverica na skok za dva suha štrclja više ob deblu. Potem dolgo zopet na ušesi vleče, a le ravs od grada in iz vasí se je slišal, vse drugo je bilo tiho. Uže je jel misliti, da se je motil, ko v drugič nekdo zastoka globoko. Zdaj je Jožek dobro slišal, da je nekdo pod njim, pod lesníko.

„O Jezus, pomagaj!" ječal je zopet nekdo.

„Ahá, ta ima Boga na zobéh, iz naše rodovine je, le doli stopi, Jožek," govorí krojač in kmalu sta

moleli njegovi dolgi suhi nogi izmej vej ob deblu doli. Zdolaj je ležal človek. Pustili so ga bili razbojniki. Moral je biti hudo ranjen, Špilkinemu Jožku ni odgovarjal, kakor ga je tudi klical in vpraševal; kar genil se ni.

„Kaj, ko bi ukresal ogenj,“ pravi krojač in prične delo. Po dolzem trudu je gorela suha brst, ki jo je nalomil ob lesníki, in obsevala je tujega moža.

Ležal je vznak, na edni stráni mu je ležala puška tólika, kakor on, na drugi je stala stekleníca, kakor se je Jožek pozneje udal, napolnjena z žganjem. Po lici je bil krvav, na bradi se je tudi držala kri, uže sesédena, tako, da so se bile brke čisto vse sprijele. „Nekdo ga je mahnil preko čela,“ dejal je Jožek. Na prsih je morala biti druga rana, kajti obleka je bila okrvavljena zeló. Ranjenik je hotel menda krvì braniti iztók, kajti z roko je tiščal na mestu, kjer je bilo središče krvavega madeža. Zdaj še le Špilkin Jožek zagleda, da na tej roki nima palca.

„To je Jurčev Domen!“ vzklikne zdajci in poklekne. „Hejo! Domen, kaj ne slišiš, hi! — Le-tá ne bo več zdrav. He, Domen, pogledi me no, v obraz me pogledi! Kaj ne poznaš več starega prijatelja, he, buzarona!“

Vender druzega odgovora krojač ne dobí, kakor da Domen težko zasopne. Gotovo ga ni niti poznal, niti videl.

„Zdaj se mi še le očí odpirajo,“ začne Jožek zopet svoj samogovor. „Torej je bilo vender-le res, kar so pravili — leto in dan je uže tega — da je pobegnil bil od vojakov na turški meji neki in da ga ni. Šment! pa je tovariše privédel nocoj to noč, da bi obiskali očeta; ahá, zato so imeli óni tólike malhe. Sova je imel denar. Kaj bi dejal? — to je pa nápek záte, ti revež ti, da si pobral hudo sam, dobro si pa pustil družníkom.“

Po tej elegiji ga jame zopet klicati, trésti, popravljati mu vzglavje in brisati krvavi obraz. Ranjenec je jel govoriti, toda vse je bilo zmédeno in raztrgano. Zdaj je preklinal in se grozil, imenoval očeta svojega, zdaj zopet molil in Boga prosil usmiljenja.

„Ne kolni mi, ne,“ vpil je krojač, „drugače mi uideš gorak iz rok v pekel, česar te Bog varuj.“

Prišel je hip, da se je Domnu nekaj razjasnilo, smrt je morala biti blizu.

„Kje sem?“ vpraša s težo krojača.

„V domačih krajih si, Domen, na travniku grajskem pod lesníko.“

Oba molčita. Čepé gleda Jožek nekaj časa v obiedelo lice. Potiplje roko. Mrzla je bila.

„Slišiš, Domen!“ kričí zopet krojač, „nič ne mara, da boš umrl. Kaj, ko bi molil — molil, pravim!“

Domen je jel res gibati z ustni in — umirati.

Ko se je danilo v jutru, razpovedal je Špilkin Jožek po vasi, da je Domen umrl v rokah njegovih,

na zemlji očetovi. Da ga je ubil oče, to je vedel samó gospod Sova.

A tudi Sova ni dolgo nosil te skrivnosti po svetu. Po Jurčevi smrti, ki one noči ni prebolel, ostal je brez prijatelja. Vest ga je grizla in zgrizla, kajti nekega jutra so ga našli mrtvega. Strašen še v smrti je držal, ko so ga dobili v postelji, glavo na tleh, nogi pa je imel zaviti in zapleteni v rjuhe in odeje. Dejali so, da ga je božje udárilo.

„Kaj menite, da so bili res Turki tisti razbojniki?“ vprašam jaz starega Oralka, ko je končal pripóved.

„Kaj pa, da so bili! Če ne verjameš, pa pojdi gori v grad. Tam še zdaj hranijo tisto puško, ki jo je bil prinesel Domen, in videl boš, da je turška. In v Vedlačevem hlevu je še zdaj deska, iz gradú prinesena, v kateri od tačas tiči turška kroglja.“

II.

Jurij Kobila.

Izvirna povest iz časov lutrovske reformacije.

(„Slovenska Vila“, 1865.)

1.

Znano je iz zgodovine, kako naglo se je v šestnajstem stoletji po Evropi razširjala vera, kakor jo je na Nemškem začel učiti glasoviti Martin Luter, in kako je našla pot tudi v našo tiho slovensko domovino. Primož Trubar, začetnik slovenske literature, bil je tudi začetnik nove vere na Slovenskem. Brž so se razvrstili okrog njega še drugi možjé, ki so si z besedo in pismom na vso moč prizadevali izpodbiti stare stebre rimskemu katoličanstvu, ki so zavrgli veljavnost dozdanje cerkve in na podlogi golega razuma hoteli sezidati na krščanskih tléh novo poslopje.

Pa kakor najde bolezen, prišedši v človeško telo, v životni môči silnega nasprotnika, ki se njenemu namenu, uničiti obstanek telesni, odvažno upre: tako se je moral tudi novi uk na Slovenskem bojevati pol stoletja, da je napósled spoznavši globoko vrastene korenine katoličanstva brez vspeha odstopil.

Če je bil kateri čas ugoden razširjanju razkolništva in razpôra v cerkvenih stvaréh, bil je gotovo

tedanji vek, kajti ne samó splošna nevednost, ki je težila duh prostaku in gospodu, ampak tudi zunanje razmere so skôraj zahtevale kvasú, ki bi bil očistil in prekisal omláčeno človeštvo. Kako zeló je bila kmetu zatrta osebna svoboda, katere je vsak človek uže po naravnem nagibu želján, kažejo nam vedni upôri kmetov proti prevzetni gospôdi, o katerih nam tudi skromna zgodovina naša pripoveduje marsikaj. Na drugi stráni pak zopet vidimo, da s tisto reznostjo in ostrostjo, s katero je graščák trl svoje podložnike, trli so njega tudi drugi, više stoječi. Ni čudo torej, da sta se tú in tam kmet in gospod nagnila k novi veri, ki je na prvi videz po bistvu svojem obéma obetala večje prostosti, večje svobode. Vender pri nas je ostala velika večina naroda pri starem, in če so se nekateri deželni veljaki kazali prijazni nemški novosti, bilo je tudi nasproti mnogo plemenitih mož, ki so z vso silo skrbeli za ohranitev starega, po svetem Mohorji in pozneje po svetem Cirilu prinesenega katoličanstva.

Za prvega so preganjali samó luteranske pridigarje. Ko pa se skrivna žrjavica le ni dala z lahka pogasiti, znali so katoliški prvaki, zlasti ljubljanski škofje, dobivati zmerom večja privoljenja od cesarske vlade, tako, da je napósled vsak Lutrovec moral ali vrniti se v katoličanstvo, ali pa iti iz dežele v pregnanstvo. Kmetje, ki si niso hoteli iskati domovine zunaj dóma, storili so prvo tem rajši, ker so bili marsikje pristopili bolj prisiljeni po graščákih, kakor iz svoje

dobre volje in iz svojega prepričanja. Gospôda, meščani in duhovniki pak so sramujé se stopiti nazaj največ popustili domovino in šli na Nemško z novo svojo vero.

Meglen in pust pómrak je nastajal v omenjenem času nekega večera čez kranjske gorice. Mrzla burja je brila in piskala po polji in brézji. Popoten človek, ki je skrbno pospeševal korake, da bi še pred nočjó prišel v kako varno prenočišče, mèl si je uže mrzli roki ter skrival v velike uhlje svojega plašča nos in ušesi, godrnjaje v tla pred seboj nerazumljive besede. Zdaj in zdaj je kako zrnce snegá vrvetálo po burji in se obesilo na zeleno žalostno smreko ali na suho hrastovo listje. Mož je pogledal iz ovitega plašča in, videč kôpo kmetskih kóč, zavíl se z vélikega pota na stransko stezo. Toda skrben in nezaupljiv mu je kmet v prvi hiši zaprl duri pred nosom, in ko je tujec soseda njegovega našel na pragu, vedel je, da ga tudi tú ne čaka gostoljubnost, kajti nezadovoljnost in odurnost se mu je brala na obrazu.

„Ali bi ne mogel pri vas prenočiti, gospodar,“ reče tujec.

„I, bóme, ne prav lehko, mož —“ odgovorí kmet, ter malo dvojbeno ogleduje tujčevo čudno, pol gospôsko obleko.

„Jaz sem vam pripravljen vse plačati in vam bom hvaležen, ako v Kriščevem imenu prenočim pri vas,“ prosi mož dalje.

Toda oster, skôraj zapoveden glas storí kmeta še nezaupljivejšega.

„Nimate kje ležati, otrók imam dosti, hiša je majhna," reče gospodar koče.

„Moja je pa še prevelika, ves svet je hiša moja, in nimam nobenega človeka," godrnjal je tuji mož in jezno šel dalje.

„Čujte, prijatelj, kam kolovrátite tjàkaj" — vpije kmet za njim — „držite se vedno leve platí in predno bo poldruga ura, pridete v grad, tam vas laglje prenoče, kakor mi ubogi ljudjé."

Tujec jo krene po naznačenem potu.

„Zakaj ga nisi vzel pod streho, možá" — ošteva kmetíca, umazana žena, prišedši tudi na prag, ljubeznivega svojega soproga — „morda ima denar, dal bi nam bil kaj, da bi bili mogli vzpomladi rešiti desetíno iz grada. Saj pravim, ti nimaš buče na pravem mestu, pameti pa še nikdar imel nisi, kar si mene vzel."

„In še tačas ne" — oglasi se jeznorito mož. „Ti imaš pravo pamet, ki hočeš, naj potepuhe in zlódej jih poznaj v hišo jemljem. Ti teslò staro! ali hočeš, da otroci dobodo uróke in nam kozé zbolé, pa bo hudič v hlevu, kaj ne?"

Na tako globoko premišljene in veljavne uzroke in razloge ni vedela ženíca kaj ugovoriti in je utihnila.

Ravno tega večera je sedèl graščák Štefan Razborški v gorko zakurjeni sobi. Bil je ta mož do petdeset let star, vender bolezen, skrb in vedna čmerikávost, ki mu je očitno sijala iz zvlečenih obrvij, iz gosto nagubanega čela, motila bi bila koga, da bi mu jih

bil prisójal sedemdeset. Rudeč, skôraj začrnel obraz, vedno našobana velika ustna in bliskajoče očí so bila znamenja, da se mu rad in pogosto razlija žolč po krvi in dela gospoda jeznega, v strah služabnikom in podložnikom. Nogi je imel na mali stolíčki, skrbno v blazínico poviti. Gladil ji je na lehko z roko, in iz tega, kako je život kriviл in obraz obračal na kislo, zdaj skôraj jokal, zdaj zopet škrtal in škripal z zobmí in klel, spoznal bi bil le malo zveden človek, da ga bolečine v nogah hudo trpinčijo.

Štefan Razborški je imel pôdgrom.

„Hudič! v peklu ne bom več trpel, če doli pridem, — kar se pa ne bo zgodilo — kakor zdaj trpim! To je huje, kakor bi z britvijo rezal po udih.“ Rekši se zopet jame zvijati. Čez nekoliko hipov ga malo mine. Prime sreberno píščal in zapíšče, da je zazvenélo po dolzih mostovžih. Vender dolgo čaka in le nikogar ni izmej služabnikov.

„Tako je, še ti psi hlapci nečejo slišati, ako je človek star. Oj, da bi jaz mogel stopiti na nogi in sneti bič s stene, bil bi nagel, lenoba ti!“

Zazvižga v drugo, da bi bilo skozi ušesa letelo.

Ko le ni bilo strežája, zalučí píščal jezno ob tla in molčí nekoliko časa. Kmalu pa odprè usta in z močnim glasom, kakor bi zatrobil, zavpije: „France!“

Na to se prikaže mršava strežájeva glava s porednim lokavim očesom pri durih.

„Kod te zlódej nosi in kaj vraga imaš opravka,

da te ni priklicati, živínče nemarno ti! Le stoj, jaz te bom učil," hudúje se gospodar.

„Kaj zapovedujete, gospod?" vpraša France.

„Palico ti bom zapovedal, ali bi ti jih pa sam nametal. Je li to pokorščina? Prinesi mi vrč vina. Uže véš katerega! Pa hitro se obračaj!"

„Précej, précej!" In strežáj odide po vino.

„Kmalu se ne bode vedelo, kdo je tukaj gospodar, ali jaz, ali služabniki moji, ali nihče. Oj, sin, kaj mi ti nakopavaš? Nesreča spremlja našo hišo uže od nekdaj. Vender tako s premislekom ni šel še nobeden v propast svojo, kakor ti, Boštijan moj. Pa tudi tebe so zapeljali; kakor mlado neumno tele hodiš za osli. Da bi jih jaz imel, da bi imel vsaj ednega, tistega sanjača Kobilo."

Te in take misli so Štefana Razborškega tako utopile samega váse, da je tiho preudarjaje sedèl in še ne zapazil, da služabnika dolgo ni z vinom. Čez precèj časa prinese France vino ter postavi vrček in kupo na mizico, ki jo porine pred gospodov sedež.

„Le pojdi, pa ne sedì na ušesih, da boš slišal, ako te bom klical," pravi graščák.

„Ne zamerite, gospod" — reče služabnik — „doli stojí neki tujec. Prosi, da bi ga prenóčili, dalje ne more iti v burji in še sneg je začel na debelo mêsti, kar se je pomračilo. Ali ga hočemo vzeti in katero izbo mu hočem pripraviti?"

„Kakóv je?" vpraša gospod.

„Gospôsk, v dolzem črnem plašči, na glavi ima črno kučmo, pa hude očí ima, meni ni po všeči," odgovorí hlapec.

„Le-sem ga privêdi, da ga bom videl!"

Kmalu potem je privédel strežáj tujca. Po obleki se ni dalo soditi, ali je meščan, ali plemenitaš, ali duhovnik. Bledo, upadeno lice je pričalo, da je bilo nekdaj lepo. Žive očí, ponosno visoko čelo s črnimi, sem ter tjà lehko osivelimi lasmí je skrivalo pogumno dušo; vsa visoka, širokopleča postava je morala imeti tudi nevsakdanjo telesno moč. Kar pa se starosti tiče, moral je biti tujec nekoliko let mlajši od Štefana. Stari gospodár ostro pogleda tujca in kazalo se je, da mu je po všeči.

„Oprostite, plemeniti gospod, da vas nadlegujem tako pozno" — pravi tujec. — „Noč in mraz sta me prisilila, da vas moram prositi gostoljubnosti za edno noč."

„Ni navada moja popotnika poditi iz hiše; streha moja je vselej rada vzprejemala gostov, znanih in neznanih, čeravno so v našem samotnem kraji le redki. Sédite sèmkaj. France! še edno kupo zdaj, pa rêci pripraviti večerjo!" govorí Razborški.

Prvo kupico je tujec željno izpil, moral je biti žejen in truden.

„Vender ne pótujete péš?" vpraša gospodar neznanca.

„Péš," odgovorí ta kratko.

„Kam ste namenjeni?" vpraša dalje graščák.

„Nimam določenega namena, gospod!“ odgovorí prišlec.

Starega plemenitaša je oblila rudečica; ni mu bilo po volji, da se je gost ogibal naravnost odgovarjati. Toda, dasiravno je videl, kako je tujcu neprijetno to vpraševanje, imel je uže v sebi nagon kljubovati in nagajati, zato ni miroval in vprašal:

„Prihajate li iz Ljubljane?“

„Ni davno, kar sem bil gori pri prijateljih“ — odgovorí gost. „Morda imate tudi vi znance gori?“

„Za znance se ne menim mnogo. Sam živím záse. Ali sina sem imel v Ljubljani. Poslal sem ga bil, da bi se česa izučil. Pa ti psi, ki so to blaznost prinesli od hudiča, to Lutrovo vero, zmeknili so ga z uma in zdí se mi, da je moral iz dežele. Na stare dní moram bolan in sam živeti mej neubogljivimi služabniki. Kaj pravite, ali nimam uzroka kleti Lutra in vere njegove?“

Tujca ni bilo volja pritegniti temu mnenju. Premislivši pak reče: „Pač hudo je izgubiti sina; toda jaz mislim, da so vaši nesreči tisti uzroki, ki so ga pregnali.“

„Kaj?“ — oglasi se jezno gospodar. — „Prav so storili, nič jim ne zamerim. Vse od kraja bi morali poiskati, ki ljudstvo podpihujejo in delajo razpor po Kranjskem in Štajerskem, in z bičem naj bi jih segnali iz dežele.“

Znan je sicer star pregovor: „Kdor molčí, potrjilo govorí,“ vender v tú omenjeni reči se ni videla

resnica tega izreka. Tujec je sicer molčal na to prekletje nove vere in novovércev, a videlo se je, da molk izvira od tod, ker neče pritegniti graščáku. Poslednji je menda tudi zapazil, da je gost druzih mislij, ker jeza se mu je zopet rudeče oblila po obrazu.

„Ali vas ne bi smel vprašati, kogá mi je čast doletela vzprejemati pod svojo streho?“ vpraša graščák s temnim pogledom.

„Poštenega možá“ — odgovorí tujec — „možá, ki je pripravljen vsak hip zapustiti vašo hišo, ako poveste, da vam je neljubo imeti ga edno noč.“

„No, povedati vam moram, nihče ne zapustí mojega praga, da me ne bi razžalil, razven, ako sem mu dal vedeti, da ga ne vidim lehko. Vi pa take besede še niste slišali, prijatelj,“ reče Štefan.

Oba molčita nekaj časa, potem zopet izpregovorí gospodar:

„Prijatelj, vaša kupica je polna, ne storite vinu mojemu nečasti, da ga ne bi pili po moško. Vzdignite in napíjte napitnico mojo: Živel naš katoliški vladar, rimski cesar in kranjski vojvoda! Živela naša katoliška kranjska dežela! Poginili vsi blazni ljudjé, ž njimi vred pojdi hudiču na hrbet zmešnjava nova vera in tisti, ki so sinu mojemu zmêdli pamet!“

Tujec vstane, toda namesto kupice pobere svoje pokrivalo in odgovorí mirno:

„Dovolite mi, stari gospodar, da ne odpijem tej vaši neumni napitnici. Razumeje se, da vas tudi dalje

ne bom nadlegával. Zakaj vam ne odpijem, bode vam jasno, če povém, da na smrt svojo ne pijem vašega vina, jaz sem — Jurij Kobila.“

Rekši odprè tujec duri in Štefan Razborški je čul, kako je trdo korakal po mostovži in po stopnicah doli.

Graščáka je ob ednem izpreletelo: strah, strmenje in jeza, ko je čul ono ime. Obledel je v lice in ném je padel na sedež nazaj.

Iz vsake večje zgodovinske dobe je ostalo v pravljici več ali menj spominov v narodovih ustih. O reformaciji pa slovenski kmet ne vé povedati mnogo. Vse skôraj, kar se čuje po Dolenjskem, vrtí se okrog ednega moža, in ta je Jurij Kobila. Zgodovina nam sicer le malo vé povedati o tem moži, kajti do zdaj še pravega imena njegovega ne znamo za gotovo. Schönleben piše, da se je imenoval Jurij Dalmatin tako, in nam pripoveduje neverjetno pravljico, po kateri je nekemu graščáku daroval kobilo in tako prišel do imena. Valvazor pak pravi, da se je Jurij Kobila imenoval s pravim imenom Jerišič, katero hočejo novejši pisatelji brati za Juričič. Ker pa ni pisalčev namen, pokloniti čestitemu bralcu učenega preiskovanja, ampak na podlogi narodne pravljice osnovano povest, našel bo tukaj še drugo ime, katero je bilo dozdaj neznano mej povestničarji. Vender naj nam bralec zavoljo te subjektivne misli ne odtegne prijazne vere, kajti v vseh drugih rečeh se smé po polnem zanašati na naše spričevanje, ker imamo važne dokaze, stare dede mej narodom.

Jurij Kobila, tačas po vsej deželi znano ime, imel je nekako vlastito moč v jeziku, da je pridobival ljudi na svojo stran. Neustrašen je hodil iz kraja v kraj ne maraje niti za cesarske prepovedi, niti za biríče, ki so ga zastonj zalazovali. O njegovem prejšnjem življenji so si pravili ljudjé čudne reči. Prosti ljudjé, ki so se držali vere očetov svojih, ugibali so, da mu pomaga sam bognasvaruj, ker ga biríči niso mogli ugrabiti, da-si je pridigoval očitno in skrivno, v varnih in nevarnih krajih. Uzrok, zakaj ga je sovražil posebno Štefan Razborški, prihajal je, kakor smo uže slišali, zlasti od tod, ker je bilo na glásu, da je ravno Kobila bil pregovoril mladega Boštijana prestopiti v Lutrovo vero, kar je starega tólikanj grizlo. Lehko torej umevamo srditost njegovo, ko je videl tega človeka iz óči v óči.

Ko se Štefan vzdrami, zabrlizga v sreberno píščal in strežáj priteče.

„Pasja duša!“ — kolne starec — „brž teci ti, ali kdo drugi, ali dva hlapca, ali vsi, in pripravite mi tega moža, Jurija Kobilo nazaj, le brž! Od dveh let plačilo tistemu, kdor ga mi ujame.“

„Jurija Kobilo?“ vpraša France in odprè usta na stežáj.

„Brž pravim, živínče ti!“ vpije gospod, hlapec pak se naglo obrne in po stopnicah gredé godrnjá sam v sebi: „Jaz ga uže ne grém lovit, če je res tisti krivoverec Kobila, ki je zapisan hudiču. Z zlódjem se

ne pečam za nič ne. Vém, da je res, kar so dejali ranjca mati moja, ko so konôpno kodéljo préli meni za prve hlače: Francek, hudirja pri miru pusti, pa bo še on tebe; če boš sovo vlekel iz dupla, izkavsala ti bode očí. Pridušim se pa devetkrat, da so mati moja več vedeli, kakor vsa gospôda in vse postave. Zato naj le drugi lové hudičevega Jurija Kobilo, jaz ga ne grém.“

2.

Ko je Jurij Kobila zapustil grad, stopal je z velikimi koraki vse vprek, koder ga je nesla noga. Tema je bilo, nobene zvezde na nebu. Mraz je bil hud, sneg je pršal in silil možu v usta in očí. Korakal je glavo v prsi povešeno, čelo zamišljeno zgrbančeno.

Uže precèj časa je hodil naglo dalje. Napósled postojí. Burja mu je po sili odgrinjala suknjo in zvižgala okolo ušes. Pogleda za seboj, ali se pozná v ravno padlem suhem snegu njegov sled. Toda burja je nekoliko stopinje sproti zametávala, nihče ga ni mogel lehko slediti. Zdaj je še le pogledal na tanko okrog sebe. Daleč okolo ni bilo videti nobene luči, ni bilo čuti nobenega glasú. Pred seboj, ne daleč, zdelo se mu je, da vidi robóvje prostranega gozda.

Storil je še kake tri stopinje in prišel do skalovja sredi poljá. Séde na robast kamen. V tem hipu se čuje cvrčanje in vihranje v zraku okolo njega. Splašeno in vender ne boječe vzdigne pridigar glavo, nasloneno na koleni. Divje gosí, ki so na svojem je-

senskem popotovanji v gorkejše kraje prenočevale tukaj v kamenji, bile so se po njegovem prihodu splašile in so zletele v zrak. „Stojte, ne bežite, ptiči vi nedolžni!“ — govoril je tožno Jurij Kobila. — „Jaz ubogi človek sam nimam prenočišča, mene so izpodili, kako bi jaz vas podil? Kam boste letele po snegu in po mrazu?“ — Pač, vsaka žival se je skrila pred njim v brlog svoj, še sova se ne glasi iz svojega dupla, zdí se jej premrzla noč. Le Jurij Kobila, on, oznanovalec resnice in razuma, on mora v kamenji bedéti po noči, s snegom se odevati, z burjo si kratiti čas. — „Ali morda ni resnica, kar pridigujem jaz, za kar trpim nadloge? Ali sem grd odpadnik katoliške vere? Ali milo svojo kranjsko domovino, nepoznano slovensko ljudstvo, pokopavam v nesrečo, v pogubljenje z ukom in trudom svojim? Ne, ne, te misli ne morem puščati v glavo. — Res, imel sem lepo misel, razširiti vero, popravljeno po ónem vélikem Nemcu, mej ljubi narod matere svoje, rodú svojega, jezika svojega. Sanjal sem, da si postavim tako večen spomin v ustih malega svojega ljudstva, ki po pameti in razumu nikakor ni najmanjše. Zapustiti sem te moral uže v prvi mladosti, ljubi dom, tebe, oče in mila mamica stara — Bog vedi, ali živita še kje? — na tuje kraje sem moral pobegniti. In ko mi je resnica prav posvetila, prišla mi je vélika misel, stopil sem v kolo móž, katere je navdihovalo tisto prizadevanje. Pa kaj je plod truda mojega? To, da se mi podira kamen za kamenom,

podira od poslopja, ki sem je zidal z druzimi vred. Preganjan blodim sem ter tjà, noč je tovarišica moja, kateri zaupam še največ. Res, zastonj sem delal in sejál, vrabci so mi pozobali seme, veter sovražen je je daleč razpihal, tam pa tam je vzrastla kaka bilka. Koliko truda bom imel, da zopet nasadim, kar je treba. A delati hočem do zadnjega, tudi če me zasači sovražnik. Jurij Kobila se ne bojí tebe, cesar vélike države, poglavar rojstvene dežele moje; jaz hočem doseči namen svoj, ako ga je le doseči mogoče. Bog naj bo sodil. Gamalijel je dejal: če je reč od Bogá, zastonj jo zatiramo, če pa ni, razpala in izginila bo sáma. Takisto pravim tudi jaz.“

In Jurij Kobila nasloní težko žarečo glavo v pestí na koleni ter se zamisli, nebrineč se za mraz in sneg.

Bralec lehko uvidi, da je imel pridigar res ognjeno srce za reč, katero je po uvidnosti svoji imel za resnico in pravico. Ko je tako slonel, zaslišal je dva glasova in dva možá sta se videla, kakor dve črni senci, v poglavitnih črtah. Pomikala sta se zmerom bliže. Jurij poseže za suknjo in privleče vêlik nož, pogleda ostríno, potem pak léže na trebuh, pričakujé moških.

„Tod ni šel,“ dejal je prvi.

„Ko pa jaz vém“ — odgovarja drugi ter kreše ogenj. Zdaj je Kobila videl, da sta oba mlada, trdna, z velikimi palicami v rokah, in dejal je sam v sebi: težko se bom branil, ako me najdeta, ali ne udam se.“

„Lej, tukaj je zopet stopinja, Tomaž!“ klical je eden radostno.

„Ojhe, Jakob, ni ga daleč nesel vrag. Lej, še precèj se pozná stopinja,“ pravi Tomaž. „Véš kaj, jaz menim in pravim, da se je pod kako smreko iztegnil in zaspal, zakaj truden je kot môra,“ odgovorí njegov tovariš Jakob.

„Morebiti hodi uže ves božji dan.“

„Najbrž. Saj jih bojè gospôda preganjajo, zato je še naš stari zagodel tako, kakor vsi. Šember mene in tebe, vsak svoji ljubici bova kupila lepo svileno ruto, če ga pritirava.“

„Meni ni dosti mari zánj, le za plačilo mi je. Kaj to mene briga, če tava po svetu in slepári ljudí.“

„Ali si kaj slišal, kako pridigovajo tisti ljudjé? Zlódeja, meni bi kmalu bilo po všeči. Samó to se mi ne zdí prav, da se smejo pri njih tudi fajmoštri ženiti. Primojdúha, pôtlej bi v vsaki fari najlepšo dobil le fajmošter. To so ti čudni ljudjé, ti Lutrovci.“

„Lej, kaj je pa tam za kamenjem nekaj črnega?“ vpraša Tomaž.

„I, no, grm je tam, koščíčev,“ odgovorí tovariš.

„Ni ne grm, báli tjà,“ pravi drugi hlapec z grada.

Videvši, da sta ga opazila, vstane Jurij Kobila po konci.

„Stoj!“ — kričal je eden hlapcev. — „Če ne počakaš, dojdem te in tepen boš, kakor slama pod cepcem.“ Rekši je grozé vihtíl gorjačo.

„Kdo ste in kaj bi radi od mene?“ vpraša pridigar z moškim neustrašenim glasom.

„Se bomo uže zmenili; zdaj bi pa vi z nama šli, če vam je po všeči. To se vé, ko bi vam po všeči ne bilo, primorala bi vas.“

„Stráni!“ — vpil je Kobila. — „Življenje moje je drago, nisem še dovršil namena svojega, nihče se me ne dotikaj! Gorjé vsakemu!“

In nož se je zablisnil v temi. Hlapca osupneta. Orožja nista pričakovala pri njem.

„Pustiva hudiča, pustiva! Bog vé, morda mi trebuh razpara, in pôtlej imam vraga za vselej zadosti,“ reče Jakob.

„Béži, strahopetec, suknjáča se bova bala?“ reče óni in postopi naprej.

Pridigar pak se pomisli, ali bi ne bilo bolje, druge strune napeti in ja odpraviti z lepo.

„Kaj pa mi hočete, bratje, ljudjé božji? Kaj sem vama storil? Po nedolžnem me preganja svet, ali me morata vidva tudi? Pojdita domóv, jaz vama dam sam nekoliko za pijačo. Tudi jaz sem domačin, v tisti deželi porojen, kakor vidva. Pustita me v miru!“ pravi Kobila.

„Saj res, pustiva ga,“ reče Jakob.

Pridigar pristopi bliže ter porabivši dobroten hip stisne hlapcu nekaj novcev v pest.

Kakor bi mignil preide sovražen duh Jakobu in Tomažu, ko sta videla rumene zlatníke.

„Mrzlo je, gospod, mrzlo, kaj ne?“ vpraša Jakob.

„Bodite tólikanj dobri, prijatelj, povedite mi, kod moram hoditi, da pridem do kake hiše,“ pravi tujec.

„Oj, pač!“ odgovori Jakob.

„Vêdita me do kake krčme.“

Hlapca se spogledata, češ, ako bo še kaj dal, zakaj bi mu ne pokazala pota do stare krčmaríce Jere Zaplótnice.

„Bom vama še priložil za pijačo,“ pravi Jurij Kobila.

„Tisto ne dé tóliko, gospod, ali mrzlo je in pa, buzarada, če se kaj potičete tod okrog, gospod naš ni človek, ki medveda précej pustí, ako ga za rep ne drží; — mislim, da veste kaj to pomeni, kar pravim. To je edno. Še edno je pa to: Mi smo v samoti, ne vémo še ničesa o vaši veri in nečemo vedeti — če ste res tisti, kakor pravijo; — kjer bode kdo zvedel, kdo ste in kaj ste, vteknili vas bodo in izdali. Kaj ste tako neumni? Kaj je vam bilo treba kvasiti, kdo ste? Na suknji bi vas pa tudi kdo spoznal. Če ste torej zadovoljni, prodám vam jaz svoj plašč za malo denarja, klobuk vam dam pa po vrhu v kúpu; in stara mati moja naj bi bila koga druzega porodila in ne mene, če vas bo kdo poznal. Vsak bo dejal, da ste Jakob z grada.“

Spoznavši, od kod izvira hlapčeva dobrohotnost in prijazen svet njegov, bil bi Jurij Kobila sicer rad zapodil grduna, vender videl je, da je v njiju rokah

in bati se mu je bilo, da se njiju lakomnost ne vzbudí še edenkrat in da ga ne odvêdeta v grad, čeravno sta spravila dar obilnejši od obétanega plačila. Tudi je uvidel, da misel samopridnega svetovalca ni brez vsega razuma in da bi res ne bilo napečno vzeti vrhu svoje še kmetsko obleko na pleča. Zato sta se s hlapcem za judovski kupíček pobógala in Jakob je trdil na dušo svojo in rojstvo svoje od stare matere, da njegov plašč lepo stojí gospodu, klobuk se mu pa podaja še lepše. Kobila ja opomni, da bi mu pokazala pot.

„Saj res!“ — pravi Jakob. „K Jeri Zaplótnici bova vam pokazala. Ona je sicer guzasta in zaspana in grda, nagrbana, kot suha drobníca, in sósebno kadar zaspí, nerada odprè: vender dokler imate plašč moj, tako dolgo ste brez skrbí pri njej.“

Kobila je dobro čutil suróvo šalo, nanašajočo se na dragínjo kupljene obleke, in srčno si je želel iznebiti se te drúščine.

Sneg je padal zmerom gosteje. Trije možaki so koračili po stezi ob gozdu, katera se pa uže ni znala. Hlapca nista pozabila, sem ter tjà kako surovo dovtipnico zarobiti tujcu; kadar se je zaletel v kako zametano kotánjo, ali kadar se je spoteknil v kolovózni, zasmijala sta se na glas in velela: „Gospod, ne padite! razbili bi si nos.“

„Vsaka reč ima svoj konec, sveder pa tri,“ velí pregovor, zato je bilo tudi Kobilinemu in njegovih priljudnih tovarišev popotovanju kraj, ko so prišli pred ši-

roko, nizko poslopje, zloženo iz lesenih stén in krito s slamo.

„To je Jerina krčma," pravi Jakob.

„Saj ste učen" — pravi Tomaž, kateremu ni bilo nič kaj po všeči, da sta pustila tujca — „učeni ljudjé znate sv. pismo brati. Tam noter se pa nekje bere, kakor sem slišal: kdor trka, odprè se mu. Če hočete spati pod streho, gledite, kako pridete pod njo."

Rekši potegne tovariša s seboj na stran. Kobila pak je kmalu stal pred durmi. Iz izbe se je glasilo silno vriščánje, hripavi, pijani in trezni glasovi.

Potrka s pestjó na vrata iz jelóvega lesá.

Skôraj vidi čez razpóre v vratih luč v veži. Glas, ki se ni dal ločiti, ali je ženska ali mošk, vprašal je od znotraj: „Kdo je in česa bi rad?"

„Popotnik sem, večerje in prenočišča bi rad za pošteno plačo."

Potem se odmakne debel zapáh in vrata zaškripljejo v lesenih tečájih. Velikanska ženska, tenka kakor deska s plota, a žilasta in močne postave, precèj čudno oblečena se pokaže na pragu. V roki drží gorečo trsko, katero visoko vzdigne, nabere čelo še bolj v gubance ter posveti pridigarju zdaj pod nos, zdaj pod nogi, kakor bi hotela z zunanje podobe brati, če ima, in koliko ima denarja, kar ni bil malo važen oddelek psihologičnih njenih znanostij, in kar je imelo mnogo vpliva na postrežbo in plačo.

„Dober večer, mati!" ogovorí jo Jurij.

„Nisem še bila mati, pa ne rečem, da ne bi mogla biti“ — odgovorí krčmarica, katerej na pol raztrgani plašč in ogóljeni klobuk nista mnogo obetala.

„Ali bi mogel prenočiti pri vas?“ vpraša Jurij ter otresa sneg s sebe.

„Zakaj ne, če imate s čim plačati večerjo; le noter stopite, za ležíšče na klópi vam ne bom vzela ničesa. Ako pa hočete spati v kamrici, boste pa plačali. Družbe boste imeli v hiši dovolj, veselih ljudíj.“

Jurij Kobila stopi v izbo in zagleda res dve omizji pivcev pri žganji in vinu. Nihče se ni zmenil zánj. Séde na ogel blizu pečí. Ni sedèl pol četrt ure v svojo plahto zavit premišljujé pri vinu in gorki pêči, ko ga predrami neki kmet z dobrovoljnim ogovorom. „E, no, prijatelj, nikar ne dremlji, lej ga, lej ga! Kaj ne véš, da smo v krčmi? V krčmi mora biti človek vesel, vedeti mora, čemú ima jezik v goltanci prirasten. Zatorej blekni kakóvo, pomenila se bova po moško tako ali tako. Ná, pij, prijatelj, če se ti ne zamerim.“

„Zahvaljujem se vam, mož, sam imam pijače,“ odgovorí Jurij Kobila in se še bolj zadela v plašč; hotel je odpraviti prisiljenca, vender zgovorni možek se ni dal z lahka odpraviti.

„Ves svet se giblje in guga“ — tako je nadaljeval — „vse je neumno, vse vrè. Tukaj svet vpije in kričí, prepira se in tepe, razsaja in razbija, midva pak sva pohlevna možá — kaj ne, prijatelj? — Zato

sédeva ponižno v kót in ga počasi srkava in pijeva po volji božji. Dobro zdravje, brate!“

„Bog blagoslovi!“ odvrne pridigar.

„Ti nisi iz našega kraja; — ampak Bog varuj mene zamere pri tebi, ker te tičem prav po domači navadi, saj tičemo še Boga, nebeškega očeta svojega, zakaj bi se mej seboj ne, in pa to me tudi tolaži, ker vidim, da si mlajši od mene. — Kaj pa hodiš tod? Morda kaj skupuješ?“

Kobila nejevoljen, da ga vsakdo izprašuje, zagodrnjá nekaj, kar je kmetič zgovornega jezika in male postave imel za pritrdílo, in zastavljal je siten, kakor konjski bréncelj, vprašanje za vprašanjem. Da bi se odtegnil vednemu odgovarjanju in vender jezičnemu sosedu dal opravka, jame Jurij sam izpraševati možička o tukajšnjem kraji in o ljudéh.

„Véste li, kako se pravi tukaj gori grajskemu gospodu?“

„Mi mu pravimo g o s p o d, nič drugače,“ odgovorí mož.

„Jaz menim, kako se piše, kakóv pridévek ima?“

„Čakajte!“ ... in vprašanec poseže za vrat ... „Piše se ... ne vém uže, kako! Ime mu je Štefan, sin njegov, ki je stopil v krivo vero — Bog mu daj pravi um in pamet! — nosi ime po dedu, ki se je klical za Boštijana. Oba, oče in sin se pišeta za ... čakajte, na rázbor se mora človek domisliti — uže imam, aha, uže vém ... Razborški! Razborški!“ Rekši odprè mož

očí in usta, dene glavo nazaj in zvleče čelo noter pod lasé, misleč: „Saj vender še nekaj vém, da-si mi bábnica domá gode od mraka do svita, da sem tepec neveden in neumen.“

Ime Razborški je tujca čudno genilo. Zdajci se je sklonil po konci ter ponavljal: „Štefan Razborški? Oče njegov Boštijan?“

Tega pa mož jezičnik ni opazil.

„Res, pasja vera. tisti ded je bil čuden človek na svetu. Ali kaj rad poslušaš resnične povesti čudnih rečij? Jaz ti bom nekaj povedal, in morda ti lasjé vstanejo, da bo vsak imel tri vrhove in da ti bo klobuk štrlel na glavi, kakor bi ga obesil na trnjev grm v séč. Hočeš?“

„Prosim vas,“ reče Jurij Kobila, bled v lice in skôraj tresoč se po životu, „samó bolj na tihem, da bova samá ostala.“

„Oj, ne skrbite, ónih pijancev se nihče ne zmeni za naju.“

Rekši prime možec vrč, iz katerega je doslé pil, udari ž njim ob mizo, da se je soba stresla in vpije: „Hejo! Jera! Jera! ti stara, suha, grda dolgopétka ti! V prosó te postavimo na vzpomlád, da boš vrabce strašila, nikar ljudem pijače nosila. Ne vidiš li, da bova midva še edno pila? Dobro mero!“

„Tiho, tiho,“ zarenči Jera krčmarica, „žaba, napil se boš, pa te bo Cilja tvoja lučíla domá za vrata.“

„Kaj še!“ odvrne mož.

Kmalu je stalo vino na mizi in govornik začne:

„Kaj ne, prijatelj, nobenega greha tako velikega ni po moji in tvoji misli, kakor neusmiljeno oderúštvo. Ranjki Boštijan Razborški je bil uže oderúh — Bog mu daj mir in pokoj! — jaz sem ga malo poznal. Ko sem krave pasel, fantin v lepih letih, pa ti je šel ali jezdil mimo mene. Vselej, kadar sem ga videl, tresle so se hlačice na meni. Velik je bil, kakor smreka, debel kot hrastov panj, jeznorìt pa kakor sáma hudoba. Imel je dvoje otrok: tega Štefana, ki je bil tačas uže odrastel, in pa edno hčer, tako lepo belo, kakor so vse grajske; bila je še vse lepša, kakor ti jaz morem dopovedati. No, pôtlej je prišel še drugi mož, Grobljič so mu dejali, pol gospoda, pol kmeta, doli iz nižjih krajev domá. Ta je imel ženo, precèj debelo pa lepo žensko, in pa sina, osemnajst let staro séme. Kupil je bil ta mož pristávo od Razborškega, to se vé, ž njo tudi desetíno in tlako, za trinajst sto zlatih, katere mu je plačal pošteno in moško, samó priče ni imel reva nobene, in nič tistega pisanja, ki ga gospôda znajo. Od konca sta se dobro imela mej seboj. Boštijan je še večkrat zahajal vasovàt k novemu sosedu, sosedov sin Jurij pa k njemu, ali prav za prav k hčeri njegovi. Zakaj je pa hodil stari Boštijan h Groblјiču? Vidiš, prijatelj, to je bilo tako: blaznèl je, saj vsak edenkrat blazní, če mlad ne, pa star, kakor velí pregovor. Rad je videl mater sosedo, sin njen pa Bo-

štijanovo hčer. To je trajalo leto in dan, sosed ni nič vedel, da ima žena čestilca, Boštijan je pa vedel, da mladi Jurij postópa za hčerjo. Bilo je ravno na starega leta večer — kakih pet in dvajset let bo tega; — Boštijan je bil šel v vas k sosédi, ki je bila sáma domá. Dobro sta se imela, pa vender nič ni bilo takega mej njima, česar nas Bog váruj, uže umeješ, prijatelj. Ko pa pride nenadoma Grobljič njen mož domóv in najde vasováleca pri ženi, pograbi — ne bodi len — penjcèlj in nadrgne gospodu Boštijanu — graščák gori ali doli — prav po domače hrbet, da je revež s težka utekel. Pa ti je bil uže zlódej, pripetilo se je, da je bil ravno tačas tudi mladi Jurij Grobljičev napotil se pa v grad k deklici svoji. Tako peljá svet, da se ljudjé vse križem sleparimo. Mej potom pa, kaj je videl? Kakor je gori-le prišel do stare razvaline, zagledal je dva možička, ednega črnega grdega, ednega pak belega lepega, ki sta se metala. Beli je bil angelj váruh, črni pa hudir sam. Dolgo sta se metala in Jurij ja je s strahom gledal. Napósled je zmagal hudir, Jurija je mrzlica potresla po hrbtu in hudirja ni bilo. Kaj je to pomenilo? Da je Jurij na slabem poti. On pak — mladost je norost — tega ni razumel, šel je dalje. Z ljubico sta se shajala pod kozolcem, le-tém, ki stojí še denašnji dan. Lepo sta se pomenkovala, kakor imajo neumni mladi ljudjé navado svojo — kaj hočemo! Ravno v tem času pak je bil prišel stari Boštijan raztepen in jezen domóv in ja je izvohal. „Čakaj me,

hudir,“ mislil si je, „jaz bom pa sinu tvojemu drugače zaznamenoval hrbet, kakor si ga ti meni.“ Zdajci teče po strélbo svojo in pùh! letela je pušíca pod kozólec. Ali bil je uže zopet zlódej pri rokah, namesto mladega človeka, zadene stari hčer svojo. Jurij se raztogoti, ko vidi deklico mrtvo, popade svoj nož, plane na graščáka in ga zakolje, kakor bi bil prašič, vender ne do smrti. Za tega delj je moral bežati Jurij nemudno iz dežele, ker Razborški je imel mnogo prijateljev. Prav bi bilo, da bil stari umrl précej, saj edenkrat mora vsakdo tako ali tako, prej ali pôtlej. A rajši je ozdravel in jézica mu je vrela dalje. Ker se mu je bil sin odtegnil, hotel se je oponesti nad očetom. Kaj storí rokovník? Pravi sosedu: „Hejo, prijatelj, pristáve mi ti nisi še plačal.“ Grobljič ni imel priče, in ker je bil obubožan uže prišel v te kraje, ni mogel plačati še edenkrat. In resnično ga prežene oderuh s pristáve. Z ženo in majhnim detetom je moral popustiti lepo svojo domačíjico in je šel v ljubljansko mesto, kjer še zdaj životári s svojim otrokom, bojè močno lepo hčerjo.“

„Véste li, kje?“ vpraša Kobila zvestó.

„Ne vém ravno, kje; tóliko so ljudjé govorili, da živí v mestu, nič več. — Ali kako je pa umrl óni Boštijan? Brnè z Zadól, ki je bil za strežája pri njem zadnja leta, pravil je, da je rjúl na smrtni postelji, kakor bìk na travniku. To pa ostani mej nama: Zdanji graščák Štefan ni mnogo boljši, on ni ničesa povrnil. Bog je pravičen uže na tem svetu. Tisti Jurij je moral

iti po svetu, in lej čuda, tudi Razboškega sina so bojè pregnali po svetu, Bog vé, kam!“

„Kam je prešla žena tistega soseda? Ne véste?“ vpraša pridigar.

„Žena? Ta je bila umrla kmalu po tistem. Mati je mati, sina jej vzemi in vzameš jej srce. O tistem Juriji nihče ni nič povedal, menda je kje umrl ali pa se tako izgubil.“

Jurij Kobila si otrne sôlzo iz očesa.

3.

Zapustimo za nekoliko časa znanca svojega, pridigarja, v tožnih njegovih okoliščinah in ozrimo se drugam.

V starem mestu, beli Ljubljani, svetijo uže temne svetílnice po ulicah. Megla, ki menda uže od Jazonovih časov zimska večera in jutra ljubeznive svoje peróti razteza po njeni ravníci, legla je bila tudi ta večer gosto v ozračje, tako, da so se posamezne lučice le brleče in kakor venčane slabo razločevale v temo. Le redko je še kdo koračil mej hišami in izginil tam za oglom, ali zapahnil za seboj škripajoča vrata, kajti če je bila uže dežela v nekem temnejšem, napetem stanji, bilo je še tólikanj bolj stolno njeno mesto. Stanovalci so se ločili, vsak je tičal in mislil domá. Le tam pa tam je rjúl po ulicah kakšen pijanec, zaletujé se z zida v zid.

V predmestji, ki se ne šteje ravno mej največja, brlí uboga svetílka in ponižno tesno izbico razsvetljujé nam kaže njena luč dva po starosti jako različna, za nas zanimiva človeka.

Prvi, sedèč na starem odrgnenem stolu, je starec sivolas. Glava mu leze na prsi, zatilnik mu je uklonila neustrahljiva zmagovalka, starost. Nabrano lice in čelo, kakor tudi neko čudno svojstvo neveselega očesa nam svedočijo, da možak na svetu ni izkušal zmerom najboljšega. Po obleki in ubožnem pohištvu, mej katerim zapazimo komaj najpotrebnejših rečij, rekli bi, da spada mož v nižji razred mestnih stanovalcev. In ne bi se motili. Janez Grobljič res nima bogastva.

Druga oseba pak bi bila mlajšega bralca zanimala gotovo še bolj. Bila je lepa deklica, stara okolo dvajsetih let. Sedéla je bliže lučice in šivala; večkrat pak je povzdignila mili obrazek svoj in črno veliko okó je izpod gladkega čela pogledalo, kaj dela stari oče. Potem pa je vselej nežna ročica hitreje vlekla belo nit in rudeče ustno je trepetalo vročega srca želje.

„Marijica!“ pokliče starec.

„Česa želite, oče?“ vpraša deklica, planivši po konci. „Ali hočem pogreti posteljo, gréste li spat?“

„Starost ne more spati, ljuba moja, ne mudí se še. Hotel sem ti samó reči, da se nikar tólikanj ne trudi, delaj polagoma, sicer se vrédiš mlada in ne boš učakala starosti. Take, se vé da ti Bog ne daj učakati, kakeršna je moja, boljše se nádejem záte.“

„Kaj pa vam je, oče? Zakaj vedno tožite in mi težite srce? Česa vam je posebno potreba, povédite mi,

in delati hočem še bolj, da vam ustrežem, da boste zadovoljni in veseli.“

„Vesel? oj, ne, ljubi otrok moj. Tem bolj se bom razžalostil, kolikor bolj bodem moral videti, da trpiš ti, kajti Marijica moja, ne bilo bi tebi treba tako delati, ko bi bili ljudjé vsi pravični na svetu, ali ko bi vsaj delal záte brat tvoj, ki je Bog védi kje.“

„Ne tožite; božja volja je. Rajši mi povedite kaj o bratu. Koliko bi bil zdaj star?“

„Nad štirideset let uže; kajti ti si, čudo božje, porojena dvajset let pozneje, v dnevih nesreče. Tudi, ako brat tvoj še živí, ne vé záte.“

Zdajci se odpró duri in v izbico stopi mlad gospodič, lepo oblečen, priljudnega obličja, na prvi pogled pridobljiv in ustrežljiv.

„Dober večer, oče!“ pozdravi mladenič najprej očeta, deklici pak se nasmeje samó s pomenljivim pogledom.

„Lepo in prijazno je od vas, gospod Karel Vozar, ker se naju spomnite, zakaj potožiti vam moram, da uže dolgo nisem videl nobenega druzega človeka, zlasti kar ne morem nikamor čez prag. Taka je taka, dokler imaš denar, imaš prijateljev. Jaz sem tudi nekdaj imel oboje, pozneje sem imel uže bolj po malem, pa imel sem mir in pokoj. Ali vse je minljivo! Bog vzame in dá.“

„Resnica,“ pritrdi mladi človek.

„Ravno sva z Marijico govorila o nje bratu.“

„Ali ima Marijica brata?“

„To se vé, da ga ima“ — pravi starec, po prestanku pak žalostno pristavi: — „Bog vé, če govorim resnico, morda ga uže nima. Uže je štirideset let, kar se je porodil, več nego li dvajset, kar ga nisem videl. Tačas sem imel še svojo domačijo. Zavoljo neke prenáglice, ki sem jo jaz storil, prišlo je tako, da je zabodel nekega gospoda in moral je pobegniti.“

Mladenič je sicer poslušal besede starčeve, vender mu je bilo mnogo več do tega, kako bi ujel deklico za roko in jej pošepetal kàj na uho. Da-si je bil oče uže slabih očij, imel je vender izkušnje dovolj, da je to z umom uvidel in spoznal, česar s telesnim očesom ni mogel videti. Torej umolkne, potegne dvakrat z roko čez čelo, potem pa reče: „Deklica, prosim te, vzemi kupico in pojdi mi na vodnjak po mrzle vode, strah te ni treba biti.“

„Te bom pa jaz spremil, Marijčka, ako te je strah,“ pravi précej poskočivši mladenič.

„Ni potreba, ni potreba“ — reče starec — „deklica se more vsemu navaditi, vi le tukaj ostanite.“

Počasno je iskala Marijčka kupice. O takem času čez dvorišče iti po vodo ni bila nikakor njena, nì očetova navada, torej se jej je ta nagli ukaz zdel jako čuden. Vender starega očeta ni mogla žaliti z nikakim ugovorom ali celó z nepokorščino. Zato je premagala naravno plašljivost in šla.

Ko je zaprla duri za seboj, povzdignil je stari mož glavo, odkašljal se in odhrkal, potem pa rekel mladeniču:

„Mladi gospod, bodite tako dobri, sédite bliže mene; zdaj, ko je deklica odšla, hotel bi govoriti resno besedico z vami. Jaz vas ne poznam, ne vém nì kdo, nì kaj ste, kdo je vaš oče, ali je bogat ali ne, celó ne vém, ali ste naše vere ali ne, zakaj nisem vas videl še križa storiti, kar vas poznam. Za vse to vas ne vprašam — da-si tudi, sósebno kar se tiče poslednjega, želim najboljšega. Odkar smo znani, povedali ste mi samó tóliko, da vam je Karel Vozar ime, več ne. Vender menim, da sem vas zadosti spoznal, vi ne zahajate k meni v vás zavoljo mene, ampak zavoljo hčere moje, kaj sicer bi vas pač moglo vleči druzega v préprosto, dolgočasno stanovanje ubozega možá, katerega le malo poznate? To je po vse naravno, da mlad človek rad vidi deklíča; jaz nisem nikakor tako brezumen, da ne bi pustil svoji hčeri lastne volje v tej stvari. Če me staro, brljavo, a zvedeno okó moje ne moti, vidi vas tudi hči moja lehko. Razumeli boste pa, da je meni skrb, gledati, da se jej ohrani mir v srci. Zato vas naravnost vprašam: ali mislite na hčer mojo v resnici, ali le tako hodite za njo, kakor lehkomiselna mladež denašnji dan sploh. Če je poslednje, moram vam précej prepovedati prag svoj, ako pa imate poštene in moške namene, izvolite mi reč razložiti. Tega menda ste prepričani, da vse bogastvo nosi hči moja

sama s seboj okrog, kakor jaz njen oče v sebični svoji samoljubezni menim, v dušnih čednostih svojih. Kajti iz tega, kar sem vam pravil o prejšnji usodi svoji in o življenji svojem, povzamete lehko, da jaz, ki sem z roko nevajeno redil hčer v njeni mladosti, nisem mogel skôraj nič prihraniti dote. Torej pomislite, predno odgovarjate na vprašanje moje. Prosim vas pa naravnost in pošteno, bojte se prevariti možá, ljubečega očeta, stoječega na robu groba.“

„Naravnost in pošteno vam povém, oče“ — odgovorí mladenič — „preudaril in pomislil sem dôkaj: vaša hči bo žena moja, ako bo kedaj katera. Náte roko mojo, strôhni mi na živem telesu, ako vam jo podajem v krivi prisegi. Po imetji vas nisem nikdar vprašal, v Maríjčki bodem dobil bogastvo večje veljave, nego zlato in srebro. Kar pa se tiče druzega, prosim vas, oče, potrpite še nekaj časa, vse se bode potem predrugačilo, povédal bom vam vse. Za zdaj pak mi verjemite, Bog mi bodi na pričo, pogrešala ne bode ničesa in tudi vi ne.“

„Jaz ne učakam te sreče,“ reče starec milo.

„Zakaj ne? Trdni ste še; Bog bode meni in Maríji naklonil to dobroto.“

„Ne, ne“ — pravi starec s čudnim smehljanjem; — „videl vaju ne bom s telesnima očima, a blagoslova mojega z nebes si bodita v svesti.“

Zdaj prisopiha deklica z vodó in pretrga pogovor. Od mraza jej je bilo belo lice zarudelo, veselje, da je

zopet pri očetu in morda — pri dragem prijatelji, bliščelo jej je iz krasnih očij: bila je lepša, kakor kedaj poprej.

„Marijica!“ kliče oče in otrne solzo čistega veselja iz očesa.

Deklica se približa. Zdelo se jej je, da ima oče nenavadno besedo na jeziku. Zato je v lice še bolj zarudela in povésila očí.

„Marijčka!“ povzame zopet starec — „zmenila sva se z gospodom vse, obljubil je, da bode on nastopil za menoj, kadar ti Bog vzame očeta, váruha tvojega. Njegova roka je mlada in krepka, beseda ust njegovih je veljavna, laglje te bode branil, nego jaz trhli starec. Ljubi ga, kakor si ljubila mene, ljubi ga še bolj in Bog ti bode dal srečo na zemlji in v večnosti te bode čakalo plačilo. Dobra deklica si bila zmerom, vém, zvesta boš tudi njemu.“

Mladenič je bil srečen. Pristopil je k deklici, objel jo in v prvem sladkem poljubu so se steknila njena krasna ustna z ustni mladeničevimi v navzočnosti očetovi.

Dolgo sta sedéla mlada človeka roko v roki držé posebe in dve srci sta se srečni izlivali v edno. Starec, ki je vse to bolj slišal, kakor videl, sedèl je zamišljen in utopljen v sanje o minulih rečeh, o mladosti svoji, zlatem času nekdanje sreče.

Pozno po noči je bilo uže, ko je stari mož razdvojil ljubeča človeka, opomnivši, da je čas iti spat.

Mladenič je poslednjič gorko stisnil deklici ročíco, voščil starcu lehko noč in odšel po temnih stopnicah na ulice in potem proti stanovanju svojemu.

Oče je potem še dolgo dolgo pridigoval in pravil hčeri, kako se jej je nositi proti ljubljencu, česa se jej je varovati, koliko mu smé dovoliti brez greha. „Dokler vaju sveta mati katoliška cerkev ne sklene v ožjo véz, moraš se varovati. Tudi če te stari oče tvoj, ki zmerom najbolje skrbí za dušo tvojo in telo, ne vidi vselej, védi in ne pozabi, dekle, da te vidi Bog!“ —

Oče se odpravi spat, hči pa še dolgo premišlja in sanjari o njem, ki jej je v prvo vzbudil sladka, mila, do zdaj neznana čustva. Vedno še meni čutiti pekoči poljub njegov na ustih, vedno se jej še zdí, da ga pritiska na polno, srečno srce, oh; in deklica sklepa roki in dobro jej je pri srci, da sáma ne vé kako. Luč v svetílki ugasne, molitev zánj trepeče iz njenih ust in misel jej pride v glavo: morda zdaj tudi on moli na môlek: „Češčena Marija.“ Ali — kdo vé? morda je tudi on eden izmej tistih, ki ne molijo lepe molitvice, angeljskega češčenja; morda je tudi on nove vere. Ta misel jo je obhajala uže večkrat, uže večkrat ga je vprašala, ali nikdar jej ni odgovoril naravnost, vselej jo je napeljal na druge osebe. „Pa saj je tako dober, tako mil, kako bi bilo mogoče, da bi se taka duša izgubila iz naročja izveličavne cerkve,“ tako je sklenila deklica premišljevanja svoja.

Mladenič pak, pri katerem so bile Maríjčkine misli, prišel je bil do velike hiše v stranskih ulicah sévernega predmestja. Dospevši po visokih stopnicah do vrat stanovanja svojega, poklical je starega strežája Martina, da mu je napravil luč in prinesel večerjo.

„Kako vas dolgo ni," jel je Martin, „uže od desetih me vèn in vèn skrbí. Bog vas váruj in sveta Barbara, meni tako vest govorí, kakor bi bili vedno v nevarnosti, in vender me še Bog usliši, da pridete vsak večer domóv, čeravno je uže pozno. Ne zamerite mi, gospod Boštijan, jaz sem sivolas, pomnim, kedaj se je porodil oče vaš, in vas sem péstoval."

„Ti in tvoja vést ne vésta ničesa, tepec stari!" — pravi smejé se mladenič. „Ravno na dobrem potu sem bil, pri nevesti. Sicer te pa moram opomniti, da me ne kliči Boštijan, ampak Karel."

„Oh, pojdite mi, gospodič, stari jezik moj se ne more privaditi druzemu imenu, dovolite mi, da vas kličem tako, kakor so vas krstili pri sv. krstu in kakor sem klical deda vašega. Boštijan je bil on, Boštijan ste vi; krstite in imenujte se pri druzih ljudéh, kakor hočete, jaz vas ne bom imenoval drugače. Ako vas tako ne smém, pa vam ne bom rekel ničesa. Toda, kaj ste rekli, pri nevesti ste bili? Tega vam ne verjamem. Dokler nimate gradú Razborškega, tako dolgo vam ni treba neveste."

„Tiho o tem, Martin, in povédi mi rajši, koliko je uže tega, kar je umrl ded moj?"

„Kar so bili gospod Boštijan zabodeni — Bog jim daj večni mir in pokoj! — tega je uže dolgo. Od takrat niso bili več trdni in pôtlej so umrli v dveh letih. Vaš oče Štefan se je bil pa kake tri predpuste poprej oženil in vi ste se porodili na svetega Jurija dan prvo leto. Če véste, koliko ste stari, véste tudi, koliko je uže od gospodove smrti. Oh, jeminej, Bog mi pomagaj in sveta Barbara, čudno je bilo tačas, čudno in grozno. Jaz sem stal pri oknu, po hodníku sem pométal — nisem imel še sivih las — ko sem videl prihiteti gospoda s strélbo in izprožiti na fanta, pa zadeti hčer, tetiko vašo, oh, lépo deklico, kakor ljubo solnce! Vsi so rekli in dejali, da ni drugače mogoče bilo, kakor da je bil gospod tedaj z uma. Kako more sicer živ krst streljati tjàkaj, kjer je hči. Ali Bog je hotel tako. Tudi sem videl, kako je Jurijček Grobljič zasadil nož v gospoda in stekel po dolu.“

„Grobljič?“ vpraša mladenič čudé se.

„Tako se je dejalo našemu sosedu, kaj vam nisem uže pravil dostikrat?“

Boštijan ni odgovoril ničesa. Dolgo je molčal in mislil.

„Le pojdi spat, Martin!“ velí hlapcu.

„Bog vam daj legek spanec. Sveta Mati božja vam izprôsi pameti, da bi kmalu spali domá v grádu Razborškem,“ reče hlapec in odide.

Boštijan Razborški, ali, kakor se je imenoval z izmišljenim imenom: Karel Vozar, hodil je dolgo po

sobici svoji gori in doli. „Torej si mi tako blizu, ti sanjár, Jurij Kobila! Prijatelj Vozarjev in sovražnik Razborškov? Njen brat? In ona hči tistega možá, ki je moral po ljudski sodbi tóliko krivico trpeti od deda mojega? Pač, krivica se mu je morala goditi, kajti takšen mož, kakor je ubogi, v revščini živeči Grobljič, ni zmožen komu kaj žalega storiti. Oj, dan, kaj si mi prinesel danes! Dobil sem njo, razkril si mi skrivnosti do zdaj neznane, razkrij mi še resnico, resnico notranjo, da se ne bodem kakor lóček na vodi tresel in nagibal zdaj sem, zdaj tjà. Več me ne bodeš vodil, sanjarski ti prijatelj moj, ne boš me pregovoril, Jurij Kobila z gladkim jezikom, sam hočem najti zopet pravi sled. Zakaj nisem bil srečen, kar sem pustil vero očetov svojih, zakaj mi prebivata vedno nemir in nepokoj v duši? Zakaj ne morem pogledati njej v oči, nedolžni deklici, ki me skrbno izprašuje za vero in Bogá? Ti o Bog, pomagaj mi na pravi pot!“

Séde po tem premišljevanji h knjigi in bere dolgo. Ko so se uže petelini glasili izpod strehe sosedne hiše, zapre Boštijan knjigo in s trdnim namenom, zapustiti Jurija Kobilo ter zopet vrniti se v staro katoliško vero, léže na posteljo.

4.

Minila je bila zima. Skrivna družba, ki je v Ljubljani delovala za razširjanje nove vere in vsem prizadevanjem cesarske vlade in višje katoliške duhovščine vkljub na vse strani podpirala spoznovalce nove vere, tako domače, kakor v pregnanstvu živeče, pozvedovala je zastonj za pridnim svojim delavcem Jurijem Kobilo. Uže več mesecev namreč ni bilo nì duha, nì glasa o njem. Nekateri izmej novovercev so dolžili Jurija, da je popustil svojo „sveto nalogo“. Drugi pak, ki so poznali fanatizem, s katerim je bil Kobila udan novi reči, rekali so vedno, da se mu je morala pripetiti kaka nesreča. Poleg te, za reformatorstvo preimenitne izgube, morali so pogrešati tudi važnega družábnika, Boštijana Razborškega, kateri je bil v mestu zvan po drugem privzetem imenu, da je odšel pregnanstvu. Mladenič je bil namreč, popustivši nove prijatelje, vrnil se v katoličanstvo in stopil zopet s pravim imenom mej svet. Kaj ga je nagnilo k temu prestopu, ni bilo dognano. Luteranje so mu očitali nestanovitnost in lehkomiselnost, katoličanje pak so vi-

deli v tem samó naravni nastopek zdrave pameti. Bilo jih je nekaj, zlasti izmej prvih, ki so si pravili, da vse to je storil zavoljo zveze z neko ubogo deklico. Poslednji so torej upali, da se vrne zopet v novo vero, kadar mu preide mladostna nepremišljenost. Vender povédati moramo prijaznemu bralcu, da je Boštijan storil ta korak po resnobno moškem preudarku in s premislekom, brez razlogov sta bila torej up in strah, da bi se nagnil zopet k novi veri.

Vender Razborškov odstop bi bila omenjena družba lehko prebolela, tólikanj laglje, ker je štela mej seboj mnogo imenitnih glav in ker jej celó deželni stanovi niso bili naravnost nasproti; na drugi stráni pa tudi Razborški ni nikdar kazal posebne gorečnosti, ampak se dal le voditi in pregovarjati. V Juriji Kobili pak so izgubili novoverci delavnega in gorečega družábnika. Nasprotno prizadevanje duhovščine, ki je z besedo in dejanjem delala proti razširjanju luteranstva, podiralo je od dné do dné bolj zidávo, katero so bili nekateri možje načrtali in katero je tako vrlo in zvesto izpeljeval Kobila.

Vzpomládno solnce je bilo uže po polnem pregnalo debelo sneženo odejo in zopet se je začela narava zeleniti. Bilo je prijaznega, gorkega jutra, ko je jezdilo krdelce jaháčev iz Ljubljane proti jugu. Na čelu krdela je sedèl na čilem vranci lep mladenič gospôskega stanú. Veselje mu je bliščalo iz velikih črnih očij, kadar je pogledal na krasno tovarišico, jezdečo ob desni stráni

na priletnem konji. Gosto naličje jej je sicer pokrivalo zgornji del obraza, vender po okroglem snežnobelem obradku soditi, morala je biti nenavadne lepote. Oblečena je bila v dolgo žámetno obleko in na drobni ročici, ki je nekako boječe držala brzdne vajeti, znamenje, da jej je jezdárjenje čisto nenavadno, svetile so se zlate zapéstnice, ki so, lesketaje se v solnci, le še bolj povikševale naravno lepo bele laktí. Za tema dvema je jezdilo več služabnikov, izmej katerih jih je nekoliko nosilo orožje, kar je bilo o tedanjih nemirnih časih navadno in dostikrat potrebno.

„Oh, Boštijan ljubi moj“ — dejala je mlada ženska — „meni je tako čudno pri srci. Zdaj bi skôraj rajša imela, da bi bil ti nižjega stanú, mož, ki bi moral s pridom in trudom svojim skrbeti záse in záme, kakor sem te mislila tačas, ko sem te videla v prvič. Glej, ljubček, kako bo pač oče tvoj, ki je, kakor praviš, oster in hud, hotel biti oče meni, meni ubogi deklici, ki tebi in njemu ne prinesem ničesa, razven srca.“

„Tiho, tiho, ljubica moja“ — dejal je Boštijan Razborški, kajti on je bil in mlada žena njegova — „nikar se ne boj. Ali mari meniš, da jaz kako reč više cenim, nego li srce tvoje, ljubezen tvojo? To pak sem ti uže tudi povédal, da sem očetu le s tem pogojem obljubil priti na dom, ako mi prepusti po polnem mojo voljo in prosto gospodarstvo, in da si ob ednem ti, Marija moja, v pogodbi. Nikar pa sploh ne misli, da je oče moj, če tudi osoren in oster mož, brez srca.

Ako tudi od kraja godrnja, bode mu vender prav, kadar bo spoznal vrednost tvojo, kakor jo poznam jaz. Če bo videl, da ga tudi ljubiš, prikupila se mu boš kmalu. Da ima mene rad, to lehko spoznaš iz tega, kako ga je bolelo, ko je menil, da sem šel jaz iz dežele in ko se je bal, da ne bi na stare dní živel sam na svetu brez pomoči v bolezni in nadlogi, in koliko si je prizadeval, da bi me dobil na dom. In pa ko bi ves svet bil tebi nasproten, dokler si moja, nihče te ne bo žalil in gorjé mu, kdor bi se upal skrivíti las na glavi tvoji. To se vé, tega ne zná, in treba mu tudi ni vedeti, da si hči sovražnika mojemu dedu in sestra njegovega —" tú se mlademu možu ustavi beseda, hotel je reči: morilca.

„Ljubi moj, ne govôri o tem" — dejala je Marija in sôlza jej je pritekla po belem lici. „Oh, ko bi bili ranjki oče moj zvedeli pred smrtjo, da je Jurij, brat moj, sejalec krivice in nemira, ne bili bi še umrli od bridkobe."

„Zato jim nisem hotel povédati; kajti dobro sem védel, da te zime ne bode preživel vrli mož. Ne jokaj, srček moj, saj je zdaj v nebesih, gori bode prosil milosti za sina in sreče za hčer."

„Ali pač misliš, da se kedaj izpreobrne?" vprašala je ona nekoliko časa potem, ko je otrla tihe solzé iz očesa.

„Da resnico govorim, ljuba moja, zakaj prevariti tebe nečem in ne morem, jaz ne upam mnogo. Jurij

Kobila ves gorí za svojo reč. Tudi mu delaš krivico, ako praviš, da seje iz hudobije nemir in krivo vero. On ima predsode in napečno prepričanje, katero se le malokdaj dá izkoreniniti, ker le prepogosto nimamo resnične volje, da bi nasprotno reč preiskali do zadnje pike.“

„Saj si ti živa priča, ljubi moj, da se pride lehko zopet na pravi pot,“ reče ženíca in hvaležno in prijazno pogleda možá.

„Resnica, ali vse drugo je: zastarelo rano zaceliti, ali pa na novo vsekano. Vender upati moramo vsega. Morda je Bog uže obrnil vse na pravi pot, o čemer mi ugibljemo, da je na levem. Znano ti je, da tvojega brata uže dolgo ni čuti. Morda mu je posvetila luč.“

„Bog daj, da bi bilo tako. Oh, kako bi bila jaz potem srečna! — Pa povédi mi, Boštijan, kako si ti zvedel vse to?“

„Le potrpi, preljuba, vse ti povém, kadar bodeva v miru sedela pod streho očetov mojih.“

„In da mi nisi odtegnil ljubezni, ko si védel, da sem sestra tistega nesrečnika, ki se je tako grozno pregrešil nad dedom tvojim, oh, Boštijan, tega ne bom pozabila: nikdar nobena žena ni moža bolj ljubila, nego li hočem jaz tebe.“

Poslednje besede je govorila s tresočim se glasom in bolj tiho. Boštijan je jezdil bliže nje, stisnil jo ljubeznivo za roko in dejal: „In potem ne bodem pogrešal ničesa, naj me sovraži ves svet, da me ljubiš le ti.

Kar se tiče omenjenega dejanja brata tvojega, ki je bil tudi moj prijatelj, izbij si ga iz glave. Da si njegova sestra, védi samó ti, v srci mojem pa bode zakopano. Ljubezen ima svojo moč; človek v strasti stori marsikaj, česar s premislekom ne bi storil nikdar. Zato ga ne smemo soditi, skušajmo ga rajši opravičiti.“

S tem je minil pogovor o tej reči in govorila sta z zakonom zvezana ljubljenca o nežnejših rečeh, katerih pa mi nečemo in ne smemo na drobno zapisati.

Služabniki so pri vseh teh pogovorih jezdili pristojno daleč zadaj in imeli svoje pogovore. Zlasti je bil sivolasi Martin dobre volje in je tovarišem svojim znal take pripovedovati, da jim ni bil pot predolg.

V tedanjih časih se ni bilo mogoče voziti iz kraja v kraj, kakor denašnji dan, nekoliko zato, ker se niso še ceste tako križale po naši deželi, kakor zdaj, nekoliko pa, ker ni bila navada. Popotnik je moral zavoljo tega ali péš koračiti, kamor je bil namenjen, ali pa je moral jezdáriti, kar je bilo sploh navadno. Marija se je bila torej uže jako naveličala sedéti na sedlu, ko jej je proti večeru njen mož pokazal od daleč grad očeta svojega, zdaj svojo in njeno domačijo. Različna so bila čustva obeh mladih ljudíj. On je po precèj dolzem času zopet videl kraj, kjer je v veseli neskrbnosti preživel prva mladostna leta. Vsak griček mu je bil znan, vsako drugo méstece mu je budílo drugo misel. Ona pak je z boječo plahostjo pogledavala na stare črnikaste stolpe, na obširna poslopja in še obširnejša

pólja okrog, in misel: vse to bo tvoje, ni jej mogla umiriti nepokojne duše. Kaka nagla izpremememba! Pred pol letom je še v siroščíni živela s starim očetom, in zdaj — počiva dobri starec v hladni zemlji, ona pa je zaročena žena ednega najbogatejših graščákov. Bode li mogel stari Razborški pozabiti, da je le uboga, ne plemenita deklica? Ali ako se celó Boštijan jame kesati, ako ga mine ljubezen do nje, bode li kje nesrečnejše žene? Poslednje misli sicer ni mogla imeti v glavi, zdelo se jej je greh, saj ni bilo mogoče, da bi se kedaj izpolnila!

„Vidiš li tisto črno pristávo tam-le?“ dejal je ženin, kažóč na oddaljeno poslopje.

„Vidim in uganem, zakaj mi jo kažeš. Boštijan ljubi, tam sem prišla na svet, kaj ne?“ rekla je ona.

„Kdo stanuje tam, Martin,“ obrne se mladi gospod na starega hlapca. Ta prijezdi bliže in povprašavši še edenkrat po besedi, odgovorí potem: „Kdo tam stanuje? Nihče od tačas, kar je tisti Grobljič moral zapustiti pristávo. Ljudjé so govorili, da ded vaš — mir in pokoj duši njegovi in odpuščanje njegovim slabostim! — ni delal prav po pravici, ko je izpodil priletnega možá. Pa to meni nič mari, in ne smete mi zameriti, da govorim naravnost, kar mislim.“

Boštijan ni odgovoril ničesa. Mlada žena pak je vprašala:

„Ste ga li poznali, Martin?“

„Grobljiča? To se vé, dobro. Dober mož je bil, samó to je bila nesreča njegova, da je imel lépo ženó. In če mi ne zamerite, gospá milostiva, Grobljičevka je bila nekoliko vam podobna, samó malo debelejša je bila, sicer pak skôraj tiste lepote.“

Prijezdili so do grada.

Štefan Razborški je imel ravno svojo bolezen v nogah. Ni mogel v dvoru pričakovati sina in njegove žene, o kateri je slišal, da pride ž njim, da-si ni vedel, kdo in kakóva je; in ta reč ga je jako ujedála. Kajti kateri oče lehko in rad popustí pravico, sinu svetovati ali celó velevati v ženitvi? Vselej bi bila jeza njegova hudo zadela sina, ako bi bil brez njegovega dovoljenja vzel ženo; kakor so bile pa zdaj rečí, moral je biti vesel, da je zopet dobil otroka nazaj in da mu ni bilo treba videti pred smrtjo lastníne dedov svojih v tujih rokah, ampak da je mogel upati po smrti zapustiti imetje svojemu rodu; zato je prezrl marsikaj, s čimer ni bil po polnem zadovoljen.

Sedèl je torej na navadnem sedeži svojem, nogi držal v blazínice poviti na podnožni stolíčki, ko je stopil Boštijan z mlado svojo ženo v sobo. Hotel je vstati, pa bolečina ga je držala privezanega in mu še bolj zvlekla čmerikavi obraz v gube.

„Si li zopet prišel, izgubljeni oven!“ dejal je sinu, ki ga je objel in poljubil na zgubano čelo.

„In ovčíco si dobil pri tuji čedi, ne vprašaje pastirja, ali jo bo hotel v hlev ali ne —“ pristavil je

starec pol ljubeznivo, pol zaničljivo, ko mu je Boštijan predstavil ženo svojo. „No, pridi bliže, lepota moja, ker drugače ni, bodi mi pozdravljena!“ Rekši poljubi ženico v gladko čelo in na njeno prošnjo, naj bi jej bil prijazen tast, na njeno obljubo, streči mu, kakor dobra ljubeča hči, razjasnilo se je nekoliko starčevo lice in dejal je sinu: „Resnično moram reči, ni čudo, da si se pokoršćini in očetu iznevéril in sam volil po glavi svoji. Pa povédi mi še to, sanjár, kako je kaj s pametjo tvojo, ali si se čisto odpovédal blazníkom novovércem? Če ne, le išči si domovja in očeta.“

„Prepričanje sem dobil, oče, ne skrbite zato,“ odgovorí Boštijan.

„V Ljubljani si stanoval, hotel si uže menda sam biti pridigar, da bi hodil po trgih in po mestih, oblázil léce in jarke in učil ljudstvo, da mora samó misliti, kaj je prav, in da mora fajmošter imeti ženo in kôpo otrók, da se mora v cerkvi piti vino in jesti kruh namesto obhajíla in drug nezmisel. Vse to bi bil delal Boštijan Razborški; res, lep pot in krasen poklic si si bil izvôlil. Bistre glave si, da ti pride to na pamet.“

„Oče, človek se lehko moti,“ odgovorí sin.

„Sósebno, ako ga vrtoglavi Jurij Kobila dobí v pestí, kaj ne.“

„Jurija Kobile uže dolgo ni videti v deželi,“ rekel je sin.

„O nihče tega ne vé bolj, nego li jaz, da ga ni videti; pa tudi nihče ne vé bolj, da je še v deželi.

— O jej! kako bolí in trga! Pojdita, otroka, za zdaj, upam, da se mi ženíca tvoja kaj večkrat prikaže. Vsi hudiči so se vselili v moji nogi in zažigajo peklenski ogenj v udih mojih.“

Poslednjo kletev je govoril razjaren in togoten tako, da se je mlada žena skôraj zbala. Kakšen razloček mej ljubim ranjkim očetom in tastom!

Ako tudi jo je tast vzprejel mrzlo, skôraj razžaljivo, bila je vender Marija zadovoljna, tem bolj, ker si je mislila starega tasta še hujšega in osornejšega, nego li se jej je zdel na prvi videz. S skrbno ljubeznijo si je upala pridobiti starca, da bode, pozabivši njen, kakor se je tudi njemu zdelo, nizki prejšnji stan, videl in imel v njej samó ljubo sného. Mej vsemi prvimi besedami njegovimi jej je bilo edno ostalo trdno v spominu, to namreč, kar je govoril o Juriji. Če tudi je sovražila njegovo prizadevanje, bila je vender, kakor jej je pravil Boštijan in kakor so potrjevale očetove pripóvedi, ozka krvna véz mej njima, in želja edinega brata videti, ali vsaj kaj gotovega slišati o njem, bila je po vse naravna. Iz tastovih besedij pak se je dalo soditi, da on več vé o Juriji Kobili, nego li kdo drugi. Zato je précej razodela misel svojo možu, ki jej obljubi pozvédeti od očeta, ako more res kaj povédati.

5.

Na séverni strani gradú je strmel v višek star, na videz pol razpaden stolp, turška ječa imenovan. Čeravno pa je bila podoba, kakor bi se imelo vsako noč razlesti staro zidovje, pokazalo se je vender po natančnejšem pregledu, da rezani kameni še tako trdno ležé drug vrhu druzega, da jih burja in nevihta nì stoletje ne razmakneta. Ime turška ječa je prihajalo od tod, ker so bojè v prejšnjih časih semkaj vtikali ujete Turke, kaznujé njihovo predrznost, katera jih je gonila, da so hodili v slovenske dežele s silo in z mečem. Prebivalci Razborškovega gradú so se po dnevi in po noči ogibali odstranjenega zamólklega kraja, ker jim je bilo znano, da hodijo tam strašit umrši Turki, kajti dostikrat se je slišalo milo ječanje iz omenjenih prostorov, zlasti v viharnih nočéh. Misleč človek bi bil morda one glasove pripisoval vetru, ki je pihal in piskal skozi zanemarjena okna, domišljija in vraža préprostega naroda pak je rajša obračala vse to na čudovite, nadnaravne prikazni in je vpletala in dostavljala vmes vsakovrstne pravljice in čudozgode,

katere so, pripovedovane od starih dékel pri kodélji in kolóvratu, strašile in grele mlajše ljudí.

V nizki izbici omenjenega stolpa je koračil zamišljen iz kóta v kót velik človek, resnobnega obraza. Skrbno zaprta železna vrata z zapahneno lino na njih in gosto z debelimi železnimi klini omreženo okence v širokem zidu, ne dalo bi nam dvojiti dolgo, da je mož ujetnik. Ako njegovo pogumno sanjarsko lice še edenkrat pogledamo, spoznamo starega znanca Jurija Kobilo, katerega smo bili pustili v pošteni krčmi Jere Zaplótnice.

Temno gleda préd-se v tla in premišlja.

„Torej tukaj mi je umreti? Zastonj misliti na prostost? Pač velik namen si si bil postavil, ubogi ti črv na zemlji! Hotel sem zvršiti delo velikansko in češčen umreti sredi prijateljev in rojakov; ali Bogú ni bilo po všeči orodje, zavrgel ga je in v kótu bode strohnelo pozabljeno in nepoznano! Morda me je zadela kazen Njegova, morda mi je namenila sama usoda, da si moram smrti želeti tamkaj, kjer sem sam s pregrešno roko usmrtil sovražnika prve ljubezni svoje, prve brezumnosti. Kraj moje prve sreče mora biti kraj nesreče moje.“

V takih mislih séde na slamo, ležíšče svoje, pokrije bledo upalo lice z roko in molčí. Kmalu pa plane zopet po konci, kri mu zavrè in hitro teka sem ter tjà.

„Nikakor ne! Tukaj ne bom sklenil življenja; ne bodo me držali ni zid, ni ljudjé brez pravice. Ne bom si želel smrti. In ko bi imel devet zidov podreti z glavo, poskušal jih bom.“

Rekši se nasloni na omreženo lino in gleda daleč tjà po gozdu, ki se je razpenjal po dolih in gričih.

V tem hipu zaškriplje ključánica. Ozrè se nazaj in noter stopi Boštijan Razborški. Juriju se posveti okó.

„Oh, Boštijan, prijatelj dragi moj!“ zavpije Kobila in mu teče naproti, toda namestu objetja ga ta samó nekako usmiljeno pogleda.

„Dobro jutro, Jurij! ne čudi se, da prihaja k tebi nenadno znanec iz nekdanjih časov.“

„Iz nekdanjih časov? Česa bodem še učakal! Ali se tudi prijateljem mojim zdi pol leta pol večnosti, kakor Juriju Kobili? Pa kaj ne, ljubi moj, poslali so te, da me rešiš iz rók teh zastarelih, zaslepljenih trinogov? Res, pričakoval sem vedno pomoči od zvestih tovarišev in nisem se motil.“

„Pač, motil si se“ — odgovorí Boštijan — „tovariši tvoji ti ne bi bili mogli pomagati, ker ne vedó, kje si. Sicer pak ti moram povédati, da se je v tem času, kar se nisva videla, marsikaj izpreménilo. Tudi mene se je tekníla ta izprememba in moram ti povédati, Jurij, da sem sicer oseben prijatelj tvoj, nikdar pa ne več tvoj tovariš.“

„Kaj? Boštijan! ti si odpadnik? Ti —.“

„Ne govoriva o tem, Jurij!“ — dé na strmeče vprašanje Boštijan. — „Jaz sem sklenil ostati pri starem. Jaz tebe poznam, da te ne pregovorí nihče, ti pa meni prisodi toliko značaja, da sem prepričan svoje rečí. Zato se o tem nimava česa meniti. Neznano ti bode pa morda, da si v grádu očetov mojih zaprt, kar mi je iz srca žal. Oče moj je ravnal preostró, zato hočem jaz popraviti, kolikor morem, in prinašam ti prostost.“

„Verjemi, Boštijan, devetkrat laglje bi slišal to veselo, da-si pravično novico, ako bi mi jo bil prinesel tisti Boštijan, ki sem ga ljubil, ki sem ga učil ločiti resnico od neresnice,“ dejal je tožno Kobila.

„Prinašam ti prostost, toda samó z edno pogodbo.“

„Poznam jo, tisto pogodbo“ — pravi Kobila ter se srdito skloni po konci. — „Ali pomni me, neverni prijatelj moj! Nikdar ne bode Kranjec rekal, Jurij Kobila je mene tako učil, sam pak je bil tako. Ne, nikdar ne boste spravili Jurija k veri svoji nazaj, z nobeno pogodbo in nobeno ječo.“

„Stoj vender, Jurij, in ne prenagli se“ — reče Boštijan mirno. — „Nihče ne térja tega od tebe. Tudi nisem jaz tisti, ki ti stavi pogodbe. Jaz nisem še vedel, da si tukaj, predno mi ni povédal oče. Verjemi pa, kakor brž sem zvedel, hotel sem nepozabivši prejšnjega znanja oprostiti te ječe, ki se po uvidnosti moji ne zlaga s pravico. Pač bi te oče moj lehko imel zaprtega, kakor Jurija Grobljiča, nikakor

pa, menim, nima oblasti zapirati Jurija Kobile, če te je tudi imel za zapeljivca mojega in zavoljo tega za sovražnika svojega.“

Ko je Jurij Kobila čul imenovati pravo svoje ime, izpreménilo se mu je lice, mislil je priti do ključa zastavice, čemú si je stari Razborški tóliko prizadeval, da ga je ulovil. Boštijan je menda z obraza bral to Jurijevo misel, zato mu je rekel:

„Ne misli, da te oče moj pozná drugače, nego li vsa dežela; jaz pak sem presodil iz tvojih izrekov in iz druzih rečij in povém ti, da te dobro poznam in vém marsikaj, kar je še tebi neznano. Da pa se zmeniva zopet o pogodbi, s katero te oče moj izpušča, moram ti povédati to-le: Prvič, obljubi, da ne boš pravil okrog, kje si bil zaprt, kajti da-si se ne bojimo nikogar, tudi prijateljev tvojih ne, vender ne bi hotel zlasti jaz, da bi nas drugi plemenitaši, vérniki tvoji, pisano gledali zavoljo tebe. To je želja moja. Druga pak je očetova in nì za dlako ne popustí od nje: obljubi na pošteno besedo, da popustiš uk in potovanja svoja.“

„Oh, Boštijan, Boštijan! Kdo bi bil pred malo časom mislil, da bode tako daleč prišlo, in da bom moral od najdražjega prijatelja slišati pogoje, s katerimi me izpušča iz stanovanja svojega, iz nepravičnega zapóra. Kdo bi si bil mislil, da bodem iz njegovih ust, ki sem mislil, da me pozná, čul ednake zahteve. Poslušaj me, nevérni prijatelj moj: nikdar ne bom

želel maščevati se nad teboj in ako hočeš, pozabil bom te dupline očeta tvojega in krivice njegove, ali ne sili me, da bi si zanemaril poklic svoj, da bi popustil namen svoj, nikdar!“ Tako je govoril Kobila in očí so se mu svetile v fanatizmu.

„Ali pamet ti velí“ — reče Boštijan — „da tukaj ne boš ničesa opravil. Dolgoletna izkušnja tvoja in druzih mož te mora poučiti, da slovensko ljudstvo si ne dá popravljati vere, da trdno drží, kar je spoznalo za resnico. Kakor se je narod nekdaj trdno držal poganstva, tako se tudi od katoličanstva ne dá ločiti. Kaj ti pomaga, če si pridobil nekaj plemenitašev in če ti s silo priganjajo ljudstvo poslušati nauke vaše? Znano je tebi in meni, da imajo plemenitaši, zlasti tujci, in takšnih je pri nas največ, malo pravega zaupanja mej narodom, ravno ker so tujci, še menj pa ljubezni, ker se nečejo udomačiti. In ne zameri mi, Jurij, nasêli se mirno kje blizu; jaz ti rad dam nazaj last očeta tvojega.“ —

„Katero je ded tvoj vzel mojemu po vnebovpijoči krivici“ — rekel je Kobila.

„No, saj véš, da si bil uzrok ti; toda tega se ne bova zdaj menila. Nasêli se tukaj domá, misli in beri in ne dvojim, da boš z bistroumjem svojim našel resnico tam, kakor jaz. Jurij, dve duši te bosta radi videli, bosta te ljubili“ — rekši prime Boštijan Kobilo za roko — „jaz in sestra tvoja; pústi naklepe svoje, slavo svojo, ki jo zidaš brez podloge, ostani pri nas!“

„Sestra moja?“ povzel je Kobila. „Kje je?“

„Sestra tvoja je žena moja. Rêci, da pustiš dozdanje življenje svoje in prost si ter pri njej. Ona ti bo pravila o materi tvoji, ob očetu, kako sta oba na smrtni postelji molila záte, oba sta prosila goreče Bogá za časni in večni blagor svojega sina, o katerem nista védela, ali živí, ali je mrtev.“

Krvna véz je vender še vedno najtrdnejša na svetu za človeka, ki ima srce. Prva ljubezen, ki blaží človeka, gotovo je ljubezen do mile matere, do skrbečega očeta in do tistih, ki so z nami vred iz ednega vira dobili življenje. Naj tudi občudujemo ostro zakonoljubje in natanki patrijotizem slovečega Rimljana, ki je z roko svojo umoril sina, kateri se je pregrešil zoper domovino, z nravnega stališča ga nihče ne bode opravičeval. Vse ideje, bodi si še tako globoko vcepljene v srce, umaknejo se časih čustvom, ki jih je stvarnikova roka modro vsadila v človeško srce, da vežejo očeta s sinom, brata s sestró. Jurij Kobila ni bil napečen človek, kar se vidi uže iz tega, kako ognjeno je delal za svojo reč, katero je on imel za pravo. Zato je začasno pozabil načel svojih, in želján videti sestro, govoriti ž njo o davno izgubljenih roditeljih, storil je zahtevano obljubo ter je bil prost.

6.

Nepretegoma beží čas pred našimi očmí. Ko ne bi videli vednih izprememb, ki jih ustvarjajo dnevi v nas in okolo nas, skôraj ne bi zapazili, kedaj je minilo leto za letom. To sta čutila tudi Boštijan Razborški in žena njegova, ko sta sedéla dve leti po rečeh v prejšnjem odstavku povedanih pod košato lipo malega grajskega vrta. V ljubezni jima je bil ta čas minil in vender, koliko izprememb sta videla okolo sebe! Stari gospod Štefan je bil uže pred letom zapustil zemljo in nesel čmerno, vedno hudujočo se naturo svojo hladit pod črno zemljo, nihče se ni več bal njegovih muh, nikomur ni več žugal, nič več ni toževal o vedni bolezni svoji. Bog jima je bil dal plod vroče ljubezni, milega sinka, pa oh, le za kratko, vzel ga jima je bil kmalu. Boštijan, zdaj sam gospodar na očetovi lastníni, pričakoval je željno druzega otroka, katerega mu je bilo upati.

Solnce je zahajalo, bil je lep večer. Toda očí mlade graščákinje so bile objokane in tožno ter molčé

je gledala v sinje mračno nebó. Vštric nje je sedèl njen mož, tudi resnoben, skôraj žalosten.

„Ne jokaj, ljuba moja," govoril je mož, „božja volja je bila tako, ljudjé ne moremo izpremeniti, kar se je zgodilo. Pri njegovem značaji ni bilo mogoče pričakovati drugačnega konca. Vse, kar mi moremo storiti, je to, da mólimo zánj."

„Oh, jaz ne jokam zato, ker je ubít, ali kje je pač zdaj, kako mu bo tamkaj? Ta misel me pretrésa in mi budí strah v srci. Oh, da je moral biti brat moj!"

„Ne misli tega, da je gotovo pogubljen. Sodba ni naša. On, ki ga je sodil, poznal je tudi srce njegovo, morda je bilo čistejše, nego li naše, poznal je On pamet njegovo, prizanesel mu bode, če jo je napečno rabil, mislé razprostirati ime Njegovo. Pojdi, gréva doli ob potoku, večer je lep, razmislila se bodeš."

„Pozabila ne bom nikdar, da so mi brata ubili v cerkvi."

„Če sebi in meni nečeš dobro, prizanašaj vsaj otróku pod srcem," rekel je mož s tihim prosečim glasom, prijel jo za roko in oba sta šla po dólu šetat se.

Bralec je gotovo razumel, da sta se pogovarjala o Juriji Kobili. Da pa mu bode po polnem jasno, hočemo ob kratkem poročiti, kar pravljica vé o poslednjem delu v življenji tega pri nas glasovitega reformatorja.

Komaj je bil Jurij Kobila prost, jel se je kmalu kesati obljube svoje. Menil je, da je življenje njegovo

posvečeno višjemu namenu, kakor da bi sedèl v mirnem kotu in živel sam záse premišljujé mladostne vrtoglavosti in težave sive starosti. Zato je skôraj popustil sestro in Razborškega, dejal, da je vsaka njegovemu poklicu nasprotna obljuba prisiljena in zavoljo tega neveljavna, in zopet se vrnil na bojišče mej prve vrste borilcev za novo vero.

Toda — bil je nesrečen.

Kakor se ogenj od zunaj pogasnivši raznetí v notranjem delu in potem s toliko večjo vročino puhne na dan, tako je bil Kobila po kratkem molku tólikanj pogumnejši. Kajti kakor se je prej ogibal nevarnostim in pridigoval le tam, kjer je upal kaj opraviti in se ni imel bati posebne nevarnosti, tako si je zdaj upal povsod povzdigati glas in priporočati in dokazovati novo vero. Ta predrznost njegova in sósebno zvijača, kako je znal uhajati vsem stavam in zádrgam, prekaniti vse biríče in druge sovražnike, pomnožila je jako uže prej utrjeno vero, da mu pomaga sam peklénšček, in ravno ta babjeverna misel je mnogo pripomogla, da mu ljudstvo ni hotelo zaupati.

V Šmáriji so se ljudjé zbrali v cerkvi. Fajmošter jim je bil naznanil, da bode govoril o zmotah nove vere in jim razkril vse nevarnosti, ki jim žugajo, ako poslušajo zapeljive preroke, ki prihajajo k njim v ovčji koži, v resnici pak so volkovi. Ljudstva je bila polna cerkev in težko je pričakovalo fajmoštra na léco. Zdajci se odpró vrátca in glej, namesto fajmoštra stopi gori

dolg mož, suhega lica, Jurij Kobila. S početka je vse molčé strmelo in poslušalo. Ko pa Kobila navdušeno začne pridigovati o popravljeni veri, ko se vedno bolj in bolj razvnéma dokazujé temoto in sleparstvo, katero mej ljudstvo trositi so po besedah njegovih imeli katoliški duhovniki nalogo, slišalo se je sem ter tjà godrnjanje po cerkvi, katero je narastalo zmerom glasnejše. Burni klici so doneli po cerkvi, naj gré z léce, le posamezni glasovi so mu pritrjali besedo njegovo. Ko pa Jurij ni hotel ničesa slišati, ampak se je zmerom bolj in bolj razgréval, popade nekatere srd in predno je ljudstvo vedelo, kaj se je zgodilo, ležal je nesrečni pridigar z léce vržen in z razbito glavo na kamenitih cerkvenih tléh.

Groza obletí množico, vse vrè iz svetišča.

Jurija Kobilo so potem nesli vèn, in ker se je vsakdo bal tega moža vzeti v hišo, dejali so ga nekam v kravji hlev. Dve telíci sta jedli ravno nakošêno zeleno deteljo in izpustivši živinčeti, položili so Kobilo na deteljo, kjer je umrl.

Pisalec te po pravljici posnete povesti se še spomina, da mu je ded v omenjenem kraji kazal hlev, rekši: „Glej, tam je umiral Jurij Kobila v jaslih na detelji.“

III.

Dva prijatelja.

(„Slovenska Vila," 1865.)

Lepó sta ravnála p'telinčeka dvá,
Po bratski zobála, prijat'lja sta b'lá.
Pa puta pritekla ječménček pobràt,
Ljubezen ja spekla, začéla se klàt'.
V. Vodník.

Hotel sem avgusta meseca porabiti šolske praznike in malo obhoditi domačo deželo, nekoliko zato, da bi mi minil čas, še bolj pa, da bi milo domovino svojo in značaje slovenske natančneje in obširneje spoznaval. Torej mi je bilo ljubo, da me je strijc, vínščak na štajerski in kranjski meji, povabil na préprosto selišče svoje. Tako sem sedèl nekega popoludné v poštnem vozu v drúščini treh druzih priletnejših možakov. Dva Kočevarja, prékupca, nista me kratko in malo nič zanimala; prvič morda zato, ker uže od nekdaj nisem imel posebne simpatije do kramarskih obrazov; drugič pa, ker sta kramoljála svoje tudi ponemčenemu ušesu nerazumljivo, staronemško narečje in se jaz nikdar nisem z nemškim jezikoslovjem pečal več — nečem se hvaliti s tem — nego li kolikor sem moral. Tretji sopotnik, star gospod, imel pa je edno tistih prijaznih fizijonjomij, ki na prvi pogled človeka vlečejo náse. Da-si tudi mi Bog ni dal

ni nagona, ni darú, da bi se seznanil z vsakim človekom, ki mi pride pred očí, želel sem to pot vender pogovor začeti z le-tém gospodom, kajti z lica se mu je bralo, da mora biti razumen in dobrega srca, dve svojstvi, ki označujeta resnično izobraženega možá. Gospod je imel kakih šestdeset let; zarjavelo, skôraj bi rekel črníkasto lice je bilo nekoliko upalo in nagubano; uže osiveli lasjé so mu bili vrhu širokega čela kratko pristriženi, in kadar je okó pogledalo kaj bistreje, videti je bilo, da starost mózu še ni odvzela vsega mladostnega ognja v pogledu. Kakor pa sta Kočevarja žlobodrála samá mej seboj, tako je tudi stari gospod naslonil se v kót in kakor bi bila najhujša zima, zavil se v svojo po stari šegi ustrojeno suknjo z visokim navrátnikom, in je molčal. Videl sem sicer — vsaj zdí se mi, da sem — kako je pogledal po meni, vender uže od nekdaj boječ, nisem se ga upal ogovoriti, kakor sem tudi želel seznati se ž njim.

V tej zadregi sta mi pomagala natura in slučaj. Mož je bil namreč kihnil in ne brineč se zato, da morda prelomim dobrovédo-pozabivši novejšo navado mej formalno omikanimi ljudmí, ki pri takih prilikah opušča staro voščilo, rekóč, da je brezumen ostanek surovega poganstva — pravim po stari pošteni slovenski navadi: „Bog vam pomagaj, gospod!“

Stari sopotnik se mi prijazno nasmehne in odgovorí: „Lepo se zahvaljujem, prijatelj mladi!“

Tako je bila skorja prodrta in osrčen po gospodovi prijaznosti, ki je bila spoznati samó v onih kratkih besedicah, začnem s splošnim uvodom vsakemu posiljenemu razgovoru po Prešírnovem izreku:

„Kdor govoriti kaj ne vé,
On vrême hval' al' toži."

Starec se mi précej bliže primakne, izvleče tobačnico in mi ponudi tobaka za nos, vprašaje, kam sem namenjen in kaj sem. To se vé, da sem mu tólikanj rajši povédal, ker sem slišal, da gospod govorí lepo književno slovenski, kar se mi je pri tako starem móži zdelo veliko in jako čudno.

„Torej ste Musarum alumnus in gréste v I...? To je lepo, lehko potujeva še precèj časa vkupe; povédali mi boste kaj poučnega."

„Z veseljem ostanem v drúščini vaši, čestiti gospod" — rekel sem jaz — „vender upam v vašem znanji več pridobiti, nego li oddati. Mladost nima izkušnje, zato bi bil njen pouk ednostransk, in ko bi se ga predrznila deliti čestiti starosti, bil bi celó smeha vreden."

Gospod se nasmehne menda sámi sebi všččni modrosti moji in reče:

„To se vé, da nimate izkušnje tóliko, kolikor jaz, pa mi vender lehko mnogo povéste, česar ne vém dobro. Kako je na primer kaj denašnja mladina, up bodočnosti za domovino našo?"

Jaz sem začel hvaliti in sem marsikaj celó prehvalil. Veselilo je mene videti sivega možá, vnetega za domačo reč, njega pak je zopet veselilo prerokovanje moje, da, kadar stari ponemčeni našinci pomrjó in sedanja mladina pride na moške sedeže, bode Slovenija dobila ves drug obraz in bode narod vstal „prerojen, ves nov.“ Zašla sva počasi v politiko in ker se meni, mlademu, ne še izučenemu rojaku ni spodobilo razsodov svojih naznanjati njemu, poslušal sem tóliko več njega. Potožil sem mu, kako malo je više stoječim domoljubom mari slovenstva, domovine in domovinske rečí.

„Saj skôraj ni mogoče, da bi bili drugačni“ — rekel mi je. — „Le pomislite, na vzgoji politični in domači je največ ležeče. Mi stari smo vzrastli v absolutizmu. Izkušnja učí, da absolutizem zatrè vsako veselo, ponosno ljubezen do domovine, to korenino vsake značajne čednosti, vsake velikosti, vsake močí in kreposti narodove. Kdor izmej nas se ni varoval sam, izgubil je vse ideje o domovini, tako, da so se utopile v samopridni in nasladni materijalnosti, ali pa so se mu prerodile te ideje v tako splošne, da misli po znani prislovici: ‚ubi bene ibi patria‘. Kdor jim plača, temu so zvesti — kolikor je mogoče takim ljudem biti zvestim —; kdor jim plača, temu posodijo glavo, peró in srce. Le to jim je skrb, kako bi se obračali po sapi, da bi bilo druzim po všeči, ki imajo moč jim z blagom vrniti to, več nego li hlapčevsko udanost. To se vé, taki možjé ne preudarjajo mnogo in si nikakor ne belijo glavé

s preiskovanjem, na kateri stráni borilcev kraljuje pravica, pod katero zastavo edino je možaku hoditi; taki možjé ne česté nobene zveze, ki jo je sklenila sveta narava sáma, in ker je največja zveza: ljubezen v svojih razrastlekih do Bogá, do matere, do domovine itd., nimajo največ tudi vere ne, in takisto do bližnjega in svojcev ne veljajo mnogo. Dan denašnji pak jih je obilo takih, in najbrž jih tudi v bodočih boljših časih ne bode treba čisto pogrešati, da-si jih bo duh zdanjega veka zmanjšal v številu. — In morda bi se ne motil" — dejal je sosed moj dalje — „ko bi marsikaterega (pravim marsikaterega) izmej tistih tako obsodil, ki sicer pravijo, da so Kranjci in trdijo, da so patrijotje, ali poleg vsega tega nečejo biti Slovenci nì Slovani in nestrpno ob tla bijejo s peto, škripljejo z zobmí in z „neumnostjo" pitajo vse, ki imajo kako prepričanost in so druzih mislij, nego li oní. Pa da bi ti „dobri Kranjci" izpolnovali vsaj tisto dolžnost, ki jo v teoriji pripoznavajo. Kajti kdor je Kranjec, ljubi kranjski narod; kdor ljubi narod, ljubi vse kar je njegovo, torej jezik njegov; kdor ljubi jezik, govorí ga rad, podpira ga v pismu, lika, pomaga mu na višjo stopinjo. Ko bi ti možjé takisto delali, prídovali bi nehoté tudi slovenstvu, saj kdor pomaga ednemu delu, pomaga celoti, s katero je zvezan. Vsega tega pa ne delajo, ker govoré po tuje, toda domače knjige jim ni mari."

Na takšen in ednak način mi je mož še dlje dokazoval in vpletal vmes izreke slovečih mož in ci-

tiral mnogo iz Ilijade, iz Horacijevih ód, celó nekaj iz Hugo Grocijevih pisem, česar pa nisem ohranil v spominu. Po vsem tem sem obsodil, da imam modrega moža pred seboj in sem ga zavoljo tega poslušal pazljivo in veselo.

Ko sva mej mnogovrstnimi pogovori prišla do prve postaje, povabi me mož, naj bi šel ž njim na dom njegov za edno noč; da bi še dlje bil v prijetni družbi modrega gospoda, vzprejel sem sila rad ponudbo njegovo in kmalu potem sva korakala po stranskem potu v hribe péš. — Z nova sem se moral čuditi, kako brzo je prestavljal mož prilétni nogi svoji. Kam me bode pač védel? Kdo in kaj li je? Ta vprašanja so se mi zdaj vzdignila v glavi in ugibal sem tjà in sem. Po starikavi in ponošeni obleki bi bil dejal, da je učenik v kateri šoli, ali pa pisár v kaki kanceliji, toda to se mi je nevredno zdelo taki glavi; gospod je imel prevelike znanosti in prebister um za takšen nizek posel. Ker se ga vprašati nisem upal, dejal sem sam v sebi: „To mora biti kakov pohleven graščák.“

Toda v kaki pol uri prideva do lepe, nove hišice, ki je, lično zložena iz smrekovih brún, samôtna stala sredi vinógrada na rébri, obrnena proti solncu, in mož mi je kazal s palico ter deklamoval vêrze iz Horacija:

„Auream quisquis mediocritatem
Diligit, tutus caret obsoleti
Sordibus tecti, caret invidenda
Sobrius aula.“

„To je vaše stanovanje?“ vprašal sem čudé se.

„Kaj vam ni po vŝeči?“ — dejal je, smehljaje se, stari gospod. — „Ali ni lično narejena hiša moja? Solnce mi od jutra do večera sije pred duri, oreh pod hišo mi zasénči kamenito mizo, da lehko berem popoludné, in bučelice iz mojega ulnjaka hodijo vsak dan v dolino po méd in mi ga nanašajo; vinógradič pa mi dá vina za zimo. Kaj pa še hočete za moža, ki na stare dní želí zadovoljnega počitka po trudu in delu?“

„Oj, prav po vŝeči mi je vaše mestece“ — rekel sem jaz, in če se mi je zdel stari gospod do zdaj modra, učena glava, imel sem ga posihmal tudi za moža poetičnega in čudovitega duha. Kar sem krajev in ljudij poznal po Slovenskem, nisem še videl nì slišal, da bi izobražen gospod živel tako pohlevno in samošno.

Na pragu nama pride naproti prilétna, čedno oblečena ženska. Z veselim licem pozdravi gospoda, čudi se pak, ko zagleda mene v drúščini njegovi.

„O, kaj bomo z mladimi gospodi, kaj mislite, gospod!“ reče bábnica.

„Tiho, šleva, tiho, le poíšči kaj za ugrizniti in nesi na mízico pred ulnjak, pa posteljo v kamrici postêli.“

Rekši me vêde mož v izbo. Bilo je tamkaj vse lepo, snažno in v redu, in kar mi je najprej kupilo očí, bila je velika skládalnica knjig. Približávši se jim, zagledal sem z veseljem mej njimi skôraj vse novejše in starejše iz slovenskega slovstva, od P. Markove slovnice do Preširnovih pesnij in različnih prevodov ter iz-

virnih del do najnovejšega časa. Poleg teh pa so lepo urejeni in vezani stali klasiki grški in latinski, nemški in laški; sicer je bila še lepa vrsta pravdniških del in visok kupec novín.

„To so edini prijatelji in znanci moji," rekel mi je mož, kazaje na knjige.

Solnce je ravno zahajalo. Na vročino, ki je ves dan pripekala, jel je bil pihljati prijazen vétrec. Jaz in „kučegazda" moj sva sedela pri mízici za ulnjakom, gledala bučelice, kako so se vračale z medom obložene, in sva časih oddrobila kruha in privzela medú, ki ga je bila dekla stara Meta položila pred naju. Tudi vina, doma pridelanega, silil me je mož piti, da-si je sam le redko pogledaval v kupico.

„Kaj ne, jaz se vam zdim čuden človek?" — vpraša me mož čez nekaj časa, ko sem zvedavo ogledal préprosti in vender ukusno narejeni stan in ko sva se uže razgovorila o marsikateri reči.

„Čudni se mi ravno ne zdite, gospod" — rekel sem — „vender, da resnico povém, nekaj originalnega imate na sebi, če mi ne zamérite; kajti saj sami véste, da se ne dobí na vsakem hribu omikan mož, in kar se mi še najbolj edino in nenavadno zdí — samotár."

„Res, prav mislite. Jaz sem tudi nekdaj mislil in morda misel moja ni bila napečna, da posveten človek sebi in človeštvu več koristi, če ni sam. Pa Bog je hotel drugače, kakor sem si bil jaz naslikal bodočnost. Menil sem, da bodem umrl, in vender še

dalje živel v sinih in vnukih. Sicer res tako ne bode, toda zadovoljen sem tudi s tem, kakor je naredila previdnost.“

„Ali niste bili nikdar oženjeni, če smem vprašati?“

Mož ni dolgo odgovoril, ampak naslonil glavo v dlani in nekaj preudarjal; jaz sem se uže jel kesati, da sem ga nadlegoval z vprašanjem, ki mu je bilo morda nevšečno.

„Imate li kakega prijatelja? to se pravi v pravem pomenu te besede?“ vpraša me čez nekaj časa.

In domislil sem se tebe, ljubi France moj, in rekel sem: „Imam ga!“

Zopet se mož zamisli. Nekaj hipov potem reče: „Tudi jaz sem imel v mladosti prijatelja, prijatelja, ki sem ga ljubil, bolj nego samega sebe, bolj nego vse druge ljudi, ki bi mu bil dal svojo kri, ako bi je bil želel, in ki je tudi on mene ljubil; in vender je bil ravno ta prijatelj — Bog mu odpústi, kakor mu jaz! — ravno on je bil tisti, ki mi je ogrénil cvet življenja mojega.“

Videl sem solzo v starem očesu in tudi meni se je storilo milo.

„Bil sem edini sin ubogih kmetskih staršev“ — pravil je starec. — „Sreča mi je pomagala, da sem prišel v šolo v Ljubljano in sem z dobrim vspehom končal nižje in višje razrede. Ako sem vam povédal, da me je porodila préprosta mati slovenska, ni mi menda treba praviti, da sem bil od ljube mámice namenjen

za duhovnika, ker znano vam je, da vérno slovensko ljudstvo ne čestí nobenega stanú više od duhovščine, in da je potem največje veselje roditeljem, ako vidijo dete svoje pri oltarji darovati večnega Boga. Bili sta pa dve rečí, ki sta me odvrnili, da ljubljeni mámici nisem mogel storiti tega veselja: prvič lastni preudarek, drugič pregovorjenje prijatelja mojega."

„Prvič sem rekel: lastni preudarek. Dobro sem spoznal, da nima nobeden stan težjih dolžnostij, kakor ravno duhovski. Nobenega človeka bolj ne čislam in ne spoštujem od dobrega in dolžnostim svojim zvestega duhovnika; nasproti pa mi je zopern mož, ki brez poklica ali iz samopridnih, materijalnih namenov skruni sveti stan. In tako sam na sebi nisem mogel najti tistih svojstev, ki bi me bila storila za dobrega duhovna sposobnega in pristojnega. Kajti, da-si so me ljudjé sodili, kakor tihega človeka, ki malo mara za svet, in so sem ter tjà tudi prav sodili, védel sem vender jaz sam záse, da nimam niti telesnih niti dušnih sposobnostij za dobrega dušnega pastirja. Dober duhovnik ne morem biti, dejal sem, čisto slab bi ne bil in ne bi hotel biti, srednji pa tudi ne maram, da bi bil. Morda bom torej skrbel za dušo svojo in za človeško blagostanje drugod laglje in bolj."

„Drugič pa mi je prigovarjal prijatelj moj, naj grém ž njim na vseučilišče. Moj součenec Alojzij O* je bil sin ne bogatega, pa tudi ne ubožnega trgovca iz nekega mesteca na Gorenjskem. Bil je skôraj nasprot-

nega temperamenta, kakor jaz; on sangvinične, jaz bolj kolerično-melanholične nature. Počasi sva se zmerom bolj in bolj spoznavala, in ko sva dorastla, bila sva najboljša prijatelja. Nobene skrivnosti ni bilo mej nama; kar sem védel jaz, tudi njemu ni bilo neznano. Misli in nameni najini so se od dné do dné bolj ujemali in zidala sva v domišljiji na podlogi prijateljstva svojega gradove srečne bodočnosti, kakor ima mladost navado. Pač so bili tisti dnevi življenja mojega najsrečnejši, ko sem komolec ob komolec ovít hodil v zimskih večerih po ozki gázi zunaj bele Ljubljane, ali v ljubih pogovorih, ali pa, kadar je bilo srce prepolno, molčé na stráni njegovi. Vpliv mojega prijateljstva nánj je bil, da se je navzel s časom nekoliko več resnobe; živahnost njegova pak tudi meni ni bila brez prida. Tako se je obema tisti značaj razvil, čeravno sva imela od Bogá različne naravne darove."

„Na vseučilišče dunajsko prišedši sva stanovala vkupe; kar je eden imel, imel je drugi; ker jaz nisem bil izmej slabejših studentov, zaslužil sem s poučevanjem precèj, on pak je dobival denar od doma Devála sva vkupe, kraljeval je mej nama komunizem. Jaz sem se učil pravoslovju, on zdravníštvu."

„V tem času sta mi umrla oče in mati; Lojz je bil edini človek na svetu, ki sem ga ljubil."

„Preskušnje sem bil dobro naredil in dve leti potem imel uže službo adjunkta v trgu * na Dolenjskem (imen vam ne morem imenovati iz razlogov, ki jih

boste uvideli sami). Kmalu potem je bil on prišel, „doctor medicinae“, v bólnico na Dunaji. Meni se je tožilo po Lojzu tóliko bolj, ker so bili ljudjé okolo mene pustí, predstojnik moj čmerikav človek, drugi uradniki pak najvsakdanjejši ljudjé, ki so bili v kancelijah in v prepisovanji suhih papirjev izgubili še tisto trôhico izobraženega duha, kolikor so ga prinesli iz šol. Okrajni zdravnik tega kraja je bil uže onemogel in vsak čas je bilo pričakovati, da se bode umeknil s svojega mesta v pokoj. Zato sem bil jaz prijatelju pisal, naj tako dolgo ostane, kjer je, naj razširi svoje znanje, kadar pa pride čas, obljubil sem mu prizadevati si na vse sile, da dobode on okrajno zdravništvo tukaj, da bodeva tako zopet združena.“

„Mej tem pa se mi je pripetílo nekaj druzega, kar mi je olajšalo čakanje nánj. Pravil vam bom zdaj o tistem stanji srca v življenji, ki storí človeka najsrečnejšega, pa tudi dostikrat najneumnejšega, ki prej ali pozneje obide vsakega človeka, izimši moža, ki je s svetejšo obljubo navezan krotiti in uničevati v sebi naravni nagòn telesnosti svoje, o čustvu, ki uhaja dostikrat pred premislekom in razumom: namreč o tóliko opevani in opisovani, stari in vender večno novi ljubezni.“

„Neoženjen nisem nikdar mislil ostati. Namenil sem si bil poiskati ženíco z lepimi svojstvi, na imetje in lepoto pa ne gledati. V trgu je bila tobákarica, stara, gluha in na polu oslepéla ženska, ki je imela

mlado, komaj sedemnajstletno hčerko, Tončiko, lepo in ljubo deklico. Précej ko sem jo videl, bila mi je po všeči, da-si od konca nisem mislil nánjo, kajti čeravno je bila lepa in je še tudi imela vse, kar sem si bil jaz umislil, da mora imeti žena moja, bila je namreč tiha, največ domá, pobožna, nedolžna: pogrešal sem vender pri njej nekaj važnega, kar sem jaz še terjal: izobraženja. Toda vsadila se mi je bila v srce in kolikor bolj sem jo spoznaval, tólikanj čednostnejša in ljubeznivejša se mi je zdela. Začel sem misliti: zakaj bi je ne mogel sam omikati, saj ima mnogo naravnega razuma, podlogo vsakemu olikanju uže tudi ima, ker zná brati in pisati, in koga bi mogel z večjim veseljem poučevati od ljubeče in ljubljene ženíce.“

„Po večkratnem obiskovanji me je začela tudi deklica ljubiti. Stopim torej nekdaj pred staro gluho mater in je povprašam, ali ne bi hotela dati mi Tončike v zakon. Od veselja starka ni mogla odgovoriti, ko je videla, da hočem v resnici njeno hčer za ženo in mi jo je rada obljubila, toda pod tem pogojem, da počakam edno leto. Dva uzroka je imela mati za ta odlog. V prvič je dejala, da je Tončika še premlada za možitev in da jo je namenila še le v dvajsetem letu dati možu, vender je je volja, dejala je, dve leti odmekniti, naj se moži v osemnajstem letu. Drugič pa je rekla, da neče, da bi šla hči brez dote od hiše; da-si tudi je ona nekoliko krajcarjev prihranila, kateri so Tončikini, ima vender starega bolnega strijca, ki ni oženjen

in je precèj imovìt. Ta bode kmalu umrl in vse zapustil njeni hčeri. Jaz sem bil s tem tóliko rajši zadovoljen, ker sem imel priliko in čas, glavico ljube svoje neveste s potrebnimi znanostimi napolniti še predno je bila po zakonu moja. Zahajal sem pogostoma k njej, dajal jej potrebnih knjig in jo sam učil in napeljeval. Učila se je rada in hitro, ljubila me od dné do dné bolj in ves srečen sem naznanjal v pismih dalnjemu prijatelju srečo svojo.“

„Ni bila še minila polovica dogovorjenega obroka, ko je ondukajšnji uže omenjeni zdravnik popustil svojo službo in po mojem prizadevanji in s pomočjo prijateljevih dobrih spričal dobí Lojz, dragi pobratim moj, okrajno zdravništvo.“

„Tri tedne potem sem ga objel v sobi svoji.“

„Zdaj nisem pogrešal ničesa; zdaj sem imel njega pri sebi, mogel sem mu zopet razodevati, kar mi je kipelo v srci, in veselje moje je bilo še edenkrat tóliko.“

„Morda tega vsega ne razumete“ — dejal je moj pripovedovalec — „morda se vam zdi prenapeto ali presiljeno. Ali misliti si morate ognjeno srce, ki je z vsemi žilicami viselo na njem, na prijatelji, tako, da vam ne morem povédati, koga sem bolj ljubil, ali njega ali nevesto.“

„Po polnem vas razumevam,“ rekel sem jaz in radoveden prosil moža, naj bi mi povest svojo pravil dalje.

„Lehko si mislite, da je bila prva moja skrb“ — pripoveduje mi dalje — „da sem Lojzu predstavil zaročeno svojo nevesto.“

„Evo ti srčnega mojega prijatelja“ — rekel sem jej — „evo ti možá, katerega moraš za menoj najbolj čestiti in ljubiti, kakor rodnega brata.“

„Podala mu je rokó, zarudela se in dejala: „Dober človek mora biti, ker je prijatelj tvoj, zato naj si bode v svesti, da ga bodem po vrednosti čislala in, ker ti tako hočeš, hranila mu prijaznost, kakor sestra bratu.“

„Tako daleč sem obema zaupal, da sem pri slovesu ukazal Lojzu poljubiti nevesto mojo v čelo.“

„Kako ti je kaj po všeči izvoljenka moja?“ vprašal sem ga, ko sva šla od nje domóv.“

„Prav dobro!“ — odgovorí on —. „Ko ne bi bila tvoja, brate, morala bi biti moja. Kako lepo govorí! Moram se čuditi modrosti tvoji, da si jo v tako kratkem času toliko ogladil.“

„Vé se samó ob sebi, da mi je bila pohvala njegova po volji.“

„Posihmal je bil on dostikrat pri njej, nosil je od nje pozdravila meni, od mene njej. Kjer je bil po obrazu in postavi dokaj lepši od mene, bil bi lehko kaj sumnel, ali poznal sem njega in njo, zaupal sem jo njemu, kakor sebi. Lojze, dober, učen zdravnik, pridobil si je kmalu ime v okraji in prijazno vedenje njegovo se je prikupilo vsem ljudém.“

„Predstojnik moj, čmeren starec, zbolí. Jaz sem imel opravka čez glavo; več mesecev sem delal od svita do mraka in le malokdaj sem si mogel ukrasti urico, da sem šel k Tončiki ali k doktorju, prijatelju svojemu. On me tudi ni več tako pogosto obiskoval, kar me pa ni motilo, ker nisem utegnil misliti na to, in če sem mislil, opravičeval sem ga s tem, da ima tudi on mnogo opravila.“

„Po trgu se je mej tem razglasilo, da tobákarčina Tončika, ki je zaročena in obljubljena sodnemu adjunktu, ima zdaj edno oko tudi za lepega novega doktorja. Meni pa te govorice niso prišle na ušesa, in ko bi mi bile prišle, smijal bi se jim bil. Sicer bi bil uže sam lehko izpremembo opazil na ljubici svoji, ko ne bi bil slep. Nič več me ni tako veselo vzprejemala, ko sem časih o mraku prišel k njej. Postala je tožna in zamišljena. Jaz sem vse obračal le na dóbro in pripisoval temu, da se bliža čas najine poroke. Znano je, dejal sem, da deklica vender le nerada prestopi iz samskega stanú v zakon, če jej tudi obeta zvrho njenih želj in jej daje ljubljenca, najdražjo reč, v naročaj.“

„Pride odmenjeni čas; obrok ednega leta je bil minil. Staremu strijcu, na katerega imetje se je mati nanašala, ni se ljubilo umreti. Meni je bilo pač vse edno, voščil sem mu še dolgo življenje, saj mi za denar ni bilo nič. Nestrpljivo sem čakal in priganjal, da bi se sklenila najina zveza. Lehko bi se mi bilo čudno zdelo, kako mi prijatelj celó nič ne pomaga, dà, celó

odvija, rekši, da je Tončika bolehna. Tožna deklica je res potrdila, da jo vedno peče pri srci in tudi ona in njena mati sta me jeli prositi — odloga. Skrbno sem doktorju Lojzu naročal, naj pazi na njeno zdravje, naj jej pomaga za božjo voljo in za voljo najinega svetega prijateljstva, in rad sem odložil svátovščino še za pol leta. Zdelo se je, da se obrača pri vsej skrbi doktorjevi, ki je bil vsak dan pri Tončiki, njeno zdravje zmerom na slabše. Ko sem časih v mraku sedèl pri njej (po dnevi nisem skôraj nikoli utegnil, ker je bil predstojnik čim dalje slabejši za delo), videl sem, kako je tiho, bleda v lice, sedela meni nasproti. Ničesa me ni vprašala, ničesa mi povédala, le na moja vprašanja je odgovarjala kratko in s pogostimi vzdihljaji. „Ali ti je hudo, Tončika? Kje pa čutiš bolezen?“ — vprašal sem jo, in položila je ročíco na prsi, na srce. „Ubožica!“ dejal sem in poljubivši jo s težkim srcem šel domóv. Ne rečem preveč, če trdim, da bi bil rajši sam umrl, kakor njo videl umreti. Mislite si torej žalost mojo.“

„Bil sem, kar se ženstvá tiče, malo menj kakor brez izkušnje; zato nisem nikakor mogel njene bolezni razlagati drugače, kakor naravno. Spoznal sem sicer, da je na duhu bolna, večkrat sem si zastonj prizadeval razveseliti jo za hip: ali na um mi ni prišlo podtikati jej kak pregrešek zoper mene in njeno dolžnost, kakor uzrok tega stanja. Nekaj mesecev ni šla Tona nič vèn, nì v cerkev nì po kakem opravku. Sedéla je vedno

v kamrici svoji; stara, slepa in gluha mati je morala sáma prodajati, kar je pa radovoljna storila, da le ljube hčere ni nadlegovala v bolezni. Nihče ves dan ni šel k njej, kakor doktor, Lojz moj, ki je, kakor so mi ljudjé povedali še le pozneje, po cele ure bil pri njej. Prijateljice se niso upale zahajati k njej, ker je bila nevesta gospoda podsodnika, in zdaj uže tako po gospôsko izučena, zlasti pa zato ne, ker jih ni nikdar vabila k sebi.“

„Nekega dné sem moral iti kaki dobri dve uri v hribe. Dva kmeta sta se tožarila za seženj zemlje in moral sem iti na ôgled. Vzel sem bil s seboj pisarja in ednega biríča. Uže trd mrak je bil, ko sem nazaj prišel do trga. Svojima spremljevalcema sem ukazal iti domóv, sam pak sem jo krenil čez travnik proti njenemu dómu. Mesec je prijazno svetil. Izvolil sem bližen pot čez tobákarčin vrt, na katerem so gosto rastla stara sadna drevesa.“

„Semkaj báli, semkaj, tukaj sem!“ slišal sem glas in ko sem se ozrl, zagledal sem svojo Tono na klopi pod jablano.“

„Stopil sem k njej; spoznavši me se je zgenila.“

„Kaj delaš tukaj v hladu? Kaj misliš? Bolna si, doktor ti prepoveduje še po dnevu hoditi ven, in izpostavljaš se nočni sapi?“ — rekel sem čudé se.“

„Ali si ti, ljubi moj?“ dejala je s tresočim glasom.

„V tem hipu zaslišim stopinje, ozrem se in vidim Lojza.“

„Zdajci mi pade na um strašna morilna misel: njega je čakala, ne mene! Zdajci sem si razjasnil njeno in njegovo izpremembo proti meni.“

„Nezvestoba, izdaja!“ kričal sem, v glavi se mi je vrtélo, bežal sem z vrta. Omamljen, skôraj z uma sem prilomastil v sobo svojo. Bridko sem se jokal, nì prej nì potlej nisem imel take nočí, kakor tisto.“

„Drugo jutro sem se ohrabril. Po moško hočem nositi breme nesreče svoje, nečem toževati po babje, rekel sem.“

„Napišem listič doktorju Lojzu. Térjam od njega, naj se mi oglasi, naj mi razjasni zamotano stvar, naj opraviči sebe in vedenje svoje. Rotíl sem ga pri najinem prijateljstvu. Toda zastonj sem pričakoval njega, zastonj odgovora. Drugi dan ga grém iskat sam. Dekla njegova mi reče, da ga ni domá; grém sam na vrata gledat, bila so zaklenena, toda skozi ključánično luknjo se ni videlo, ključ je bil od znotraj zavrten, zaprl se je bil pred menoj. Vrnem se domóv.“

„Štiri tedne sem tako živel, nikamer šel razven v kancelijo, nisem iskal več niti nje, niti njega. Pisal sem mu bil še edno pismo, ali odgovora ni bilo. Grizlo in jedlo me je neznano pri srci. Lice mi je upadlo in po cele dní nisem izpregovoril besede, nego kar sem prav moral.“

„Bilo je nekega večera uže ob desetih. Jaz sem se ravno razpravljal. Zunaj je razsajala burja in dež

je lil s curkom in bil ob okna. Nekdo potrka na vrata. Vprašam, kdo je. „Jaz sem, jaz, gospod, Tomaž iz málina. Prosil bi, ko bi brž brž odprli, nekaj bi vam rad povedal.“ Hitro odprem in v sobo stopi meni znani kmetski hlapec iz málina, ki je stal dobre pol ure od trga v samotnem žlebu sredi smrečja.“

„Kaj bi rad, Tomaž?“ vprašam ga.“

„Gospod!“ — začne fant — „jaz sem bil ravno zasul mernik rží na srednji tečaj in sem šel zatvórnico odpirat. Kar se domislim, da sem rjuho pšeníce pozabil na sušílu, in ker je jel dež kapati, rekel sem: Tomaž, pónjo moraš iti, da je dež ne zmoči in pa da je ne odnese kakóv plášar ali drug postopáč. Ko tako grém doli ob vodi po trati, saj véste, kje je, zazdí se mi, da slišim jok. „Kaj hudiča je to,“ pravim, in stopim v smrečje. In kaj sem zagledal? Neka deklica je privezovala košárnico na smrekovo vejo in je jokala. Gotovo ima otroka skrivaj in ga hoče tukaj pustiti. Uže sem hotel planiti tjàkaj, vzeti košárnico in pogledati dekle — —“

„In nisi tega storil, nesrečni človek?!“ pravim jaz.“

„Jemineja! No, nikarte ne bodite hudi náme. Mislil sem, če gréš tjàkaj, prisezati boš moral pri sodbi in kakóva bábnica bo še rekla, da imaš ti pri tej reči mérico žita. Zato sem dejal sam v sebi: Tomaž, najbolje storiš, ako tečeš h gospodu in povéš kako in kaj, pa ti ne bo mogla živa duša čez hrbet, in babe te ne bodo vlekle čez škrbaste zobé.“

„Jaz naglo potegnem plašč s stene, pokrijem kosmato kapo in se odpravim s hlapcem. „Brž stopi k biríču Tinku, pokliči ga in pritecíta naglo za menoj!“ rečem hlapcu, sam pak hitro stopam v dežji proti málinarjevemu smrečju. Précej me dojdeta Tomaž in birič in vsi trije smo hiteli, kar se je najbolj dalo po opózlem potu. Gredóč sta óna dva kramoljála in ugibala marsikaj, kar je bilo v zvezi z našo zdanjo nalogo. Jaz nisem poslušal, nekaj sem slutil, vrelo in gorelo je vse po meni.“

„Kmalu smo slišali klopotáti málinska kolesa. Tam na trati je stala ženska podoba, zavita v veliko plahto. Dež je lil po njej. Bila je gologlava in sapa si je igrala z dolzimi lasmí in nepremakneno je strmela v tla. Pospešil sem korake. Slutnja moja se je bila uresničila.“

„Spoznal sem Tono. Pač je bil ta hip najstrašnejši v življenji mojem. Njo, ki sem jo imel za vzor ženstva in nedolžnosti, njo sem videl tukaj hudodélko; sodnik sem imel nalogo zapreti jo po postavi. More li človek misliti si kaj bridkejšega!“

Zopet preneha pripovedovalec in zakrije očí v dlani. Nisem se ga upal prositi, naj bi nadaljeval pripóved svojo, dokler ni sam začel:

„Ko sem prišel bliže, ni me čutila, da-si tudi je bil moj korak v travi, od dežja napojeni, glasen. Videl sem, da je bila le v spodnji beli obleki in samó ogrnena s plahto, na postelji vzeto. Roki, vrat, prsi in glavo je imela golo; do polti premočena se je tresla od mraza. „Nisem ti nezvesta“ — slišal sem jo go-

voriti; — „nisem hotela pobegniti ž njim; nisem hotela materi in tebi storiti sramote. Sam si kriv, zakaj si mi ga pripeljal, zakaj si me silil, da sem ga poljubila. Ali otrok, zmrznil bo, ne! jaz . . .“

„Primem jo za ramo; stresne se, ozre, zagleda me, zakričí in se zgrudi na tla.“

„Ne vém, kako sem imel tóliko dušne močí, da nisem padel še jaz za njo. Stal sem kakor priklenen, na palico naslonen in sem srpo gledal v njeno bledo lice pod nogama. Žile so mi menda nehale biti, um ne vém, kje je bil. Da-si tudi sem zmerom stal na svojih nogah, zdramil sem se še le v málinarjevi hiši, kjer so mi dali piti vode.“

„Pri málinarji je brlela luč na mizi, jaz sem sedèl na stolu. Videl sem Tono v nesvesti ležati na postelji in málinarico z deklami poskušati na vse načine, da bi jo zopet vzbudile v življenje. Na mizi je stala košárnica, pregrnena z belim prtom.“

„Otrok, otrok! samó te besede sem mogel izustiti.“

„Mrtev je, gospod!“ rekel je málinar.“

„Košárnica je bila na smrekovi veji privezana, tako, da se je šibíla do tal“ — jame mi praviti Tomaž, videvši, da sem zopet za pomenek. — „Ko sem jo odvezal in potipal pod prtiček, bilo je dete uže mrzlo; ta gospod je na pričo.“

„Takóv črvíček kmalu zmrzne v takšnem pásjem vremenu, kakor je nocoj,“ pritrdi Tinek biričˇ.“

„Po marljivem prizadevanji málinaričinem se je Toni tóliko vrnilo življenje, da je srce jelo zopet tolči. Ne dolgo potem je začela blêsti. Imenovala je večkrat poleg máterinega tudi moje in Lojzovo ime. Takisto se je dalo soditi iz tega, kar je blêdla ob otroku, da ga je krstila.“

„Bilo je uže blizu polunočí. Dež je bil nehal liti. Prosil sem málinarja, naj napreže in se pelje po doktorja. Mož se je neutegoma odpravil. Iztrgal sem si iz svoje listnice nepopisan list in napisal Lojzu te vrste: „Nezvesti, sleparski prijatelj! Cvetje neslišane tvoje izdaje je to noč obródilo. Deklica, kateri si, izvívši jo iz prijateljevih rok, vzel nedolžnost, katero si pehnil z vrhunca sreče v prepad, porodíla ti je dete ter je nesla semkaj v hosto. Umrlo je v mrazu. Ti in ona sta njegova morilca. Ona sáma se borí s smrtjo. Če torej nečeš, da bi te jaz, katerega si časih imenoval pobratima svojega, ne imel in ne razglasil za najgršega in najnesramnejšega človeka, če me nečeš imeti krutega sovražnika: pridi sem in pomagaj jej!“

„To pismo sem dal málinarju in odpeljal se je brž k Lojzu. Težko sem pričakoval zdravnika, tem teže, ker se je gospodinja bala, da bode Tona umrla.“

„Minila je dolga ura. Vsako gibanje sem opazoval na bolníci. Napósled vender pridrdrá voz. Vstanem s stola in nagrbančim čelo. Hotel sem vzprejeti Lojza z najhujšim pogledom. Vrata se odpró in v izbo stopi — málinar sam.“

„Prinesel sem zdravíla. Doktor je rekel, da bode gotovo pomagalo.“

„Zakaj ni prišel sam?“ vprašal sem jaz jezno.“

„Gospod“ — pravi mož — „tega ne vém. Ko je slišal, da ste vi tukaj, nisem ga mogel spraviti. Pa je dobrosrčen, jokal se je skôraj, ko sem mu pravil, kako je deklici, in da smo dete našli zmrzneno.“

„Dadé Toni zdravílo, kakor je doktor naročal. Kmalu zaspí in upal sem, da bode dobro. Spala je do svita; jaz sem čul pri njeni postelji.“

„Zjutraj sem prosil málinarja, naj me pelje domóv. Hotel sem najprej poiskati Lojza in pogledati mu v očí; nekatero sem mu imel povédati. Malokdo je bil še vstal, tako zgodaj sva pridrdrála z málinarjem pred doktorjeva vežna vrata. Potrkam in stara njegova dekla mi pride odpirat. „Kje je doktor?“ vprašal sem in ob ednem stopil čez tri stopníce.“

„Oh, gospod sodnik, ni ga in ne bo ga več!“ reče mi Lojzova hišna v solzah.“

„Ni ga?“ vprašam jaz.“

„Oh, šel je stráni na naglem, dobri, ljubi gospod. Jaz sem ga prosila, za križe in težave sem ga prosila, naj ostane vsaj do dné, a ničesa ni hotel slišati. Zasèl je konja, nič druzega ni imel s seboj, nego nekova pisma in denar, in odjezdil je. Jaz ne vém, kaj čem početi; rekel je, da ga ne bo več nazaj. Ali verjamete, gospod sodnik, da ga ne bo? Jaz se tolažim, da ga bo

minila ura, kajti popustil je vse, bukve, obleko, omare in mize in vse, vse.“

„Čudno me je genila ta novica. Kajti, da-si sem bil ravno trenutek poprej ves v žolči in srdu nánj, vender nisem mogel iz srca izruvati poprejšnje ljubezni; misel, da je tudi on nesrečen, da ga bode vest podila v dalnji svet, da ga ne bom več videl, potrla mi je vsakšno sovraštvo, ukrotila mi lastne bolečine. Uže sem hotel oditi, ko me starka pokliče nazaj, rekši, da nekovo pisanje leží záme na mizi, katero je rekel meni izročiti. Pogledal sem in bral: „Prijatelj! Odpústi mi! Nakopal sem ti veliko nesrečo na srce, ali sebi še večjo. Odpústi mi, jaz si ne bom nikdar!“

„To so bile zadnje črke njegove, zadnje poročílo. Odsihmal nisem slišal nikdar o njem. Kolikor sem mogel zvédeti, obrnil se je bil proti Trstu in najbrž je šel čez mórje. Pozneje sem časih premišljal najine okolnosti in čim dlje tem menj sem mu zaméril. Bil je živejše domišljije in veliko močnejše čutnosti od mene; in če še pomislim, da smo vsi ljudjé, da je vsak iz mesá, nobeden brez slabosti, da lehko vsak pade: ne morem mu biti hud. To se vé, da ne morem po polnem razumeti njegovega ravnanja, zakaj namreč ni stopil prédme in mi vsega razodel. Ali poznal me je premalo. Vender bi vse dal, da bi ga še edenkrat videl na tem svetu.“

„Kaj pa je bilo s Tono?“ domislim pripovedovalca.

„Pač, nje ne smem pozabiti. Ozdravéla je na telesu, ali na duhu ne. Mešalo se jej je v glavi. Navadno je tiho, vedno v tla gledé hodila okrog, rada zahajala v cerkev in nikomur nič prizadela. Samó kadar je imela mene srečati, naredila je velik ovínek, ali pa se je vrnila. Časih pak jo je blaznost huje popadla in tačas je čudno namrdujé se mnogo govorila, toda tako naglo, da ni nihče védel o čem blêde; dostikrat je tudi otroke, ki so vpili zánjo: „Nora Tona! Nora Tona!“ podíla z dolgo natíčevo preklo po travniku, ali nobenemu ni ničesa storila. Njena mati ni mogla preboleti take nesreče, umrla je bila pol leta po telesnem ozdravljenji hčérinem. Ker je bilo ubogo dekle samó na svetu, skrbel sem zánjo jaz. Postavil sem váruha malemu imetju, katero je dobila po materi, in če je bil tudi bogati strijc nekega druzega odločil za dediča, Tona ni trpela nikakeršne siroščine, ker sem jej jaz razven vsega skupička za materino blagó tudi iz svojega dajal, česar je bilo treba. A ni dolgo uživala vsega tega; v desetih letih so jej bili lasjé osivéli, v petnajstem blaznosti svoje je umrla.“

„Po smrti okrajnega predstojnika sem prišel jaz na njegovo mesto. Da bi se ženil, ni mi prišlo na um; tóliko menj, ker nisem naletel na takšno nevesto, ki bi mi bila po všeči, kakor nekdaj Tona.“

„Pred šestimi leti sem pustil službo. Imam sicer samó polovico pokojnine, ker nisem doslužil vseh let, pa saj ne potrebujem mnogo. Kupil sem tukaj-le, kjer

se mi je zdelo prijazno mestece za čakati smrti, staro kočo, podrl jo in to postavil, kakor jo vidite. Obšló me je na stare dní zopet bolj tisto veselje, ki me je navdajalo mladeniča: začel sem namreč učiti se in brati. Sicer sem knjigo zmerom ljubil, veselila me je bodi si poezija ali znanost, toda obložen in zakopan v opravke, ujel sem le malo časa zánjo. Zdaj pak me ne moti niti dolžnost, niti hrum svetá, ker živim sam záse in določujem dnevni svoj red po polnem po svoji volji. Sósebno me veselí, da se vi mlajši bolj pečáte z domačim jezikom in slovstvom, nego smo se mi ob svojem času, in zato kupujem rad, kar prihaja na dan. Tudi tukaj nisem tako samošen, kakor se vidi; kmetje iz okrožja me radi iščejo in povprašujejo za svéte. Rad jim posvétujem in pomagam, kolikor morem. Tako imam še precèj zadovoljno starost, edino spomin na minulost mi vlije časih kapljo pelína v čašo, vender nisem tako romantičnega duhá, da bi zavoljo tega kaj prej umrl. Nadloga me je učila udajati se v voljo božjo.“

* * *

Drugi dan je stalo solnce uže visoko, ko me je odhajajočega stari predstojnik v pokoji spremljal s hriba hiše svoje, kjer me je bil s tóliko prijaznostjo vzprejel in prenóčil. Ko sva se ločila, podál mi je desnico in dejal: „Z Bogom, prijatelj mladi! Veselí me, da sem se sešel z vami. Ali se bova še kedaj videla, ali ni-

koli, to vé Bog. Ostanite zmerom zvesti tem mislim in načelom, katera sem pri vas zapazil, samó moška značajnost, ljubezen do resnice in pravice naj vam jih krepí in živí. Z Bogom!“ Ginen sem se mu zahvalil za tako dobrohoten opomin in obljubil ravnati se po njem. Poprosil sem ga tudi, če smem zapisati njegovo povest, katero mi je blagovolil povédati. Starec se nasmehne in reče: „Zakaj vam ne bi dovolil, če vas veselí. Samó to si izgovorim, da imen ne imenujete in pa, da ne osnujete iz suhe moje pripóvedi na dolgo mehkužno in sentimentalno raztegnenega romana.“

In ti, starček ljubeznivi, če te je Bog še ohranil in ti pridejo te vrste pred očí, videl boš, da sem se ravnal po pogodbi tvoji; če pa sem tvoje lepo in gladko postavljene besede z okornejšimi besedami in stavki nadomestil, ne zaméri mi, prosim, in pripisuj to slabemu spominu mojemu.

IV.

Vrban Smukova ženitev.

Humoristična povest iz narodnega življenja.

(„Slovenski Glasnik," 1865.)

V Lipánovi krčmi sta pila dva možaka. Prvi, star čez petdeset let, bil je dolgi in suhi krojač Peter Šnofè. Vlekel je na vse duške iz pipice in kadil gost dim pod svojo gospôsko, zdaj uže sila pomazano in odrgneno kapo. Da-si tudi sta ga dvé fari poznali za dobrega krojača, imel je vender kamižólo na komólci prególjeno in hlače dopetáče so bile razcefráne, kolikor se je dalo spoznati iz predlanskega blata. Bledo in upálo lice je pričalo, da Peter ljubi žganje in vino nad vse vatle in šivanke. Drugi možákar je bil kakih petnajst let trdnejši. Bil je to Vrban Smuk, samostojen lastník poslednje koče za vasjó. Života je širokoplečega, noge njegove so debele, kakor slonove, in dlan široka, da bi pokril ž njo ogel mize. Kostí na obrazu, zlasti čeljusti, razprle so se mu na dvoje, tako da je takšen, kakor bi bil dobro rejen, kar pa nikakor ni bilo, kajti videla se je marsikje kaka jamica na lici. Pod zmršenimi trdimi lasmí se je skrivalo nizko, toda široko čelo in pod njim je le-

sketalo dvoje sóvinih očij, ki so bile zlasti tačas hude, kadar je Smuka popadla kaka jezica. Oblečen je bil še precèj čedno v sivo-sukneni kamižóli, irhastih hlačah in dolzih, pod kolenom izpodrezanih čevljih.

„Tako praviš, da se moraš ženiti ta predpust?“ reče Šnofè.

„Tè-tè! če se fajmošter, šómaster, župan in komesár in komesarica postavijo na glavo, jaz se hočem oženiti in ravno Jero hočem imeti. Zakaj so se pa oče moj ženili, ki so bili tako božji, da so vso zimo za pečkom klečali in jagode brali na molkù? Zakaj se je Gorás oženil, ki je uže sedemdeset let star? Jaz jih bom pa o svetem Vrbanu izpolnil šest in trideset.“

„Kaj pa kàj fajmošter pravijo?“ vpraša krojač ter po besedi izprazni kozárček brínjevca.

„Kaj! Vrag védi, kaj bi dejali, nì poslušali me niso. Le čakaj, ti botrov, ti si prebrisan, pravijo, zato ti bom vse povédal, da mi boš svétoval. Lansko leto je bilo tako-le okolo pasjih dnij. Jaz pasem kravo doli v ograji za mejó in ti premišljam in rečem sam v sebi: ‚Vrban, koliko si uže star?‘ — ‚Pet in trideset sem jih bil vzpomladi, ko so prve muhe jele siliti kravi pod noge,‘ rekel sem si. In ko mi je tako prišla krava v glavo, začel sem o njej premišljati in sem dejal: ‚O ti preljuba Čuha ti! Še ranjka mati moja — Bog jih hudega brani! — so te kupili na Réberskem semnji in uže nekatero tele smo izpod tebe prodáli pri naši hiši. Kdo te bo imel, kadar mene ne bo več? Sorodniki?

O ne, rajši še na poslednjo uro s smrtne postelje vstanem in zapalim bajto in kravo in vse svoje, kar so mi pustili ranjki oče, nego da bi sorodniki moji za menoj kaj dobili. Ki se zdaj norce delajo iz mene, naj se bodo obrisali pa še tačas.' Tako mislim, mislim, kar pride onegáva Jera v ograjo košek detelje nakosìt. Jaz jo opazujem izza mejé in si mislim: glej je glej, kako čedno otročè, to dekle! Kaj pa, ko bi se ti oženil in to-le vzel, Vrban, reklo mi je nekaj znotraj."

„In od tačas se ti je zasadila v srce, kaj ne?" vpraša Šnofè in zopet izlije kozárček žganja v grlo.

„Prav si jo pogodil, Peter! Od tačas se mi je vsadila v srce, pa ne smèš praviti okrog; zdaj ljudjé še ne vedó tega. — Davi se torej umijem, razčèšem, podvežem streméni, zafrknem goleníco do kolena in jo prasnem k fajmoštru, rekši, da zvém kako in kaj. S fajmoštrom si res nisva prijatelja uže od nekdaj ne, ko so me pri krščanskem nauku švigali z brézovko — Bog jim ne zameri! — zato, ker so dejali, da ne znam ničesa; vender zmislil sem si bil uže po potu, kako bom govoril, kadar stopim v stanico. Ko pridem pred vrata, tista premalana z belo barvo, stisnem klobuk pod pázuho in rečem sam v sebi: sveti križ božji, Vrban, zdaj boš pa za kljuko pritisnil. Toda namestu kljuke imajo ta hudíkova gospôda takšen mesengast svédrec, ki se mora zavrtéti. Jaz tega nisem védel, mislil sem, da se s tem klêkom odpira, kakor pri druzih ključánicah, ki so po božje narejene, da se namreč

doli pritisne. Porival in potiskal sem doli, da je vse škripalo in pelo in pokalo po durih. Fajmošter so v staníci kričali: „gerajn!“ kar se pravi po nemško „notri,“ kakor mi je pôtlej pravila kuharica — pa kako bom šel „gerajn“, ko se vrata niso dala odpreti! Ali se boš izprožil ali ne, rečem jaz in se obesim na tisti čudni svéder, ki je bil namestu kljuke v vratih. Kaj se mi zgodí! Pošast se odlomi, ostane mi v rokah in še sam padem na tla. Kar se vrata od znotraj odpró, fajmošter razkačeni stopijo vèn in nekaj nesó za hrbtom. ‚Kaj delaš, kaj češ, kaj lomiš vrata?‘ — vse me vprašajo na edno sapo. Tólikanj sem se bil prestrašil, da sem pozabil, da sem prišel zavoljo ženitve z Jero. Jaz sem uže tako nesrečen, da imam takóvo presneto bučo, ki ne drží ničesa in ki ni vredna, da bi jo vranam za strašílo postavil v túrščico. ‚Kaj bi rad? Zakaj si polomil duri?‘ vprašajo gospod še edenkrat. — ‚Odpreti nisem znal,‘ odgovorim jaz. — ‚Bodem te pa jaz naučil,‘ rekli so mi in so zmeknili tisti korobáček izza hrbta.“

„Pa si bil tepen, ti revež ti!“ reče krojač in zvrne kozárček brínjevca.

„Ne, tepen pa ne boš, Vrban,“ dejal sem jaz, posegel z nogo za tri stopníce na skok in sem jo bil tako srečno upeljal.“

„Kaj si pa prav za prav imel pri gospodu govorice? Ali sta se z Boštélovo Jero uže pogodila in

zgovorila? Ne verjamem, vidiš, prebogata je!“ pravi Šnofè in zopet pije.

„To tudi mene moti, buzarona! In ravno zato se je nisem upal nikoli ogovoriti.“

„Kako se pa ženiš!“ zavpije smejé se Šnofè, ki je z žganjem uže omočen pozabil, da pije iz tuje dobrote.

„Ti kíslica, kaj ti ne pripovedujem! Poslušaj, če hočeš, če ne se pa poberi od mojega šnòpca!“ zakričí Vrban in bije srdít ob mizo.

Prikazen Smukove jeze je krojača naglo tóliko stréznila in spametovala, da je spoznal, kako omahljivo je stanje njegovo, namreč prepijanje tuji mošni na škodo. Zato mu je naglo prešlo veselje, šale uganjati z neumnim Vrbanom, in rekel je tolažljivo: „No, no! Vrbanček, saj sva prijatelja uže, odkar beráči prosijo, in rajši si vseh sedem naglavnih grehov nakopljem na vest, nego da bi se s teboj skregal ali pa stepel.“

„Tepéža z menoj te pa váruj sáma sveta Trojica,“ reče Vrban, „kajti ko bi se midva spoprijela, ne maram, ako bi ti tako raztresel suhe udke, da jih do sodnjega dné ne bi zbral in skladal še tri dní po sveti večnosti!“

„Jejheta!“ reče krojač. „Saj te poznam, saj te poznam!“

„Ti me poznaš?!“ kričí Vrban, „ti hudírja poznaš, pa kozla, pa šivanko, mene pa ne, ti sraka dolgopéta ti!“

„No no, Vrbanček, kaj te je hudoba obsedla, ka-li? Jaz sem le dejal, da te poznam, da si trden in močen za tri druge in da sva midva prijatelja.“

„No, če sva prijatelja, pa bodiva — samó bodi takšen, kakor gré, in ne delaj zabáve, ker uže nisi zato, da bi jo dognal do kraja.“

„Povédi mi dalje, kako bi se ženil. Nekaj pa morata vender uže z Jero imeti govorjenja.“

„To se vé, da imava,“ pripoveduje Vrban zopet miren. — „To zimo sva šla neko nedeljo vkupe od maše. Jaz sem bil šel kupit mehúr tobaka, ona se je bila pa nekje drugjé zamudila tako, da so bili drugi ljudjé uže daleč naprej. Jaz sem jo počasi izpeljeval, dejal sem, da mi je težko samošnemu živeti. ‚Pa se ženi,‘ dejala je ona. ‚Saj bi se,‘ rekel sem jaz, in uže mi je bila beseda na goltanci, pa me je nekov vrag tako pomotil, da je nisem mogel spraviti na jezik.“

„Le bi je bil vprašal, saj bi ti bila povédala, ali si zánjo, ali nisi.“

„Saj vém, da bi bila. Grd nisem, tega mi ne smé nihče reči; še v vojake bi me bili vzeli, ko ne bi bil malo plošnjatih podplatov. Samó tega prekanjenega denarja nimam.“

„V loterijo stavi,“ pravi krojač in guga s pijano glavo.

„Ničesa ne zadenem, hudímana!“ odgovorí Vrban. K fajmoštru sem mislil iti, da bi jih svéta poprosil in da bi bili govorili záme. Da se mi pa taka pri-

petí, tri sto copernih bab! Uže poprej, pravijo, so me imeli za neumnega, zdaj bodo mislili, da sem res.“

In na jok žalosten povési Vrban debelo svojo glavo na mizo.

„Vé-véš kaj, Vrban!“ govorí pijani Šnofè, „pojdi, pojdi v ris, tam boš dobil denar.“

„V ris?“ vpraša tiho Vrban. „Kaj meniš, da bi bilo kaj?“

„To se vé, ako doboš práprotnega sémena in pa če imaš sto goldinarjev za aro. Brez are in brez práprotnega sémena ne dá hudoba nič denarja od sebe.“

„Kaj ima hudoba kaj denarja?“ vpraša Vrban zvestó.

„Lej ga šleve!“ govorí Peter, „kaj še tega ne véš, da leží na vsakem križišči ali razpotji, in pri vsakem božjem znamenji na pólji in v hosti, pol sedmo brazdo v zemlji, debel zaklad žvenka in cvenka, belega in rumenega?“

„Ko bi jaz védel, da se delaš norca iz mene, pa bi ti kar bučo stolkel,“ pravi Vrban zopet malo jezen.

„Lej ga Vrbana, kaj se bom delal norca!“

„Zakaj pa sam ne gréš v ris, saj si tako potreben ali morebiti še bolj, nego li jaz?“

„Ko bi imel sto goldinarjev!“ šepetá krojač.

„Kje jih imam pa jaz?“ pravi Vrban.

„Kravo prodàj, in še kaj druzega,“ svétuje Peter.

„Tega pa ne, tega, krave ne prodám. Ranjka mati so mi dejali na smrtni postelji: ‚Vrban,‘ so rekli, ‚priden bodi, krave pa ne prodájaj, dobrega plemena je in dobrega mleka.‘ Prve želje jim nisem izpolnil, ker priden nisem; vender drugo jim hočem izpolniti; če se prav nikoli ne oženim, krave ne prodám.“

„Pa laz prodàj!“ pravi Peter.

„Kaj?“ hudúje se Smuk, „nič druzega zemljišča nimam pri hiši, kakor laz in ograjo, pa bom še to zapravljal? Pôtlej me res ne vzame nì Jera, nì kakóva druga poštena. Ne, béži, kíslica skušnjava, láza ne prodám!“

„Kakor hočeš, brez denarja ne dobiš ničesa!“ reče krojač in oba se zamislita, Vrban v zaklad in ženitev, Peter v prazno steklenico.

„Kako bi pa dobil práprotnega sémena?“ vpraša čez nekaj časa zopet Vrban, kateremu ni šla iz glave misel, kako bi obogatel in naravnost povprašal pri Jeri.

„Jaz bi ti uže povédal, ko bi védel, da ne boš govoril okrog, kajti če to vsi ljudjé vedó, ne veljá nič.“

„Jaz bom tiho, kakor tat po noči,“ trdi Smuk.

Peter se obriše okolo ust in začne počasi praviti: „Na krésni večer je ves vrag na zemlji. Samí kruljavi in pokvečeni hudíči gospodárijo tačas v peklu. Práprot je pa vražje zélišče. Zato samó ta večer cvetè od ednajstih do dvanajstih. To je séme, ki v edni uri dozóri, pa je tako drobno, da se skôraj ne vidi. Zato mora človek v hosti čakati, da odbije ednajst,

mora s seboj imeti svileno ruto, zganeno v sedem gubíc in na to ruto mora tresti práprot za práprotjo. Tako se do polunočí lazi po kolenih od bíli do bíli in natrese se za drobno nosníco sémena. Tega mora človek v risu potresti po tleh in če je le denar blizu, mora ga dati hudiman na dan. Samó to je, če še kdo trese v tisti hosti, nima nobeno séme nikakeršne močí.“

„Kako se pa naredí ris?“

„Kaj ne véš? Odlomi šibico od léševega ali hudolésovega grma, ki je vzrastla v ednem letu. Potem stopi na široko v tisti kraj, kjer misliš klicati hudirja, oriši s to šibo okolo sebe ris tako na široko, kakor dosežeš. Posúj pôtlej ta prostor s práprotnim sémenom, polôži hudičevo aro, sto goldinarjev, na sredo, in videl boš zaklad cvesti z rumeno lučjo. Bog in Mamka božja pa te obvaruj stopiti iz risa, dokler bo zaklad cvetel.“

„Kdo te je pa vsemu temu učil, Peter?“ vpraša Vrban.

„Greh se pové, grešnik ne, velí pregovor,“ reče krojač.

„Kako bi pač jaz dobil sto goldinarjev?“ béli si glavo Smuk.

„Tiho zdaj, tiho. Lipan gré in še drugih glav nekaj. — He! Lipan, si li ti krčmar, da te še blizu ni? Prinesi še malo žganega, prazno imava!“

Te poslednje besede krojačeve so merile na krčmarja, ki je s tremi možmí prišel v hišo.

„Ne smeta zameriti, da nisem bil pri vama; moral sem svoje plemene prašiče pokazati možém. — Précej vama prinesem, če hočeta pol soda," reče krčmar.

Trije na novo prišedši možjé so bili sosedje iz bližnje vasí, trdni kmetje, Lipanovi prijatelji. Séli so k mizi, poklicali bokal vina in začeli razgovor, v katerega se je vtikal tudi krojač. Vrban pa je tiho sedèl in mračno gledal izpod čela. Nihče ne verjame, kako ga je jezilo, da njega, préprostega, neimovitega osebénika, ti kmetski velikaši niso hoteli ničesa povprašati in mu nikakor ne pomagati v pogovor. „Oj, ko bi jaz dobil sto goldinarjev za hudičevo aro, da bi šel v ris! Še ne pogledal bi vas pôtlej, ne pogledal!" tako je mislil in molčal siromak Vrban.

„Koliko bodo imeli ti prašički ob letu osovré?" reče eden kmetov.

„Po dva centa prav z lahko," odgovorí drugi.

„Glejte, kako si je Lipan opomogel, kar se je v drugič oženil; nič mu ni treba delati, samó gospodári, pa mu ne gré nikjer po robu," dé tretji izmej prišlecev.

„Dobra žena je dar božji," reče prvi.

„Sósebno taka, ki je lepo doto prinesla k hiši," dostavi smejé se tretji.

„Koliko je uže, kar je ranjka umrla, Lipan?" vpraša eden krčmarja, ki je ravno prineseno vino in žganje postavil na mizo.

„O svetem Ponkrci bo tri leta; ravno prosó smo sejali. Še dobro vém, na dolgi njivi sem vlačil z rujavo kobilo, ko sem slišal kúkavico samó edenkrat zakúkati. Ona je pa doma bolna ležala in précej sem dejal: slabo znamenje, in res je osem in štirideset ur pôtlej umrla," pripoveduje krčmar.

„Kaj pa kaj novega véš, Lipan?" vpraša krčmarja eden izmej pivcev.

„Boštél bo hčer možíl, če hočeš, pa se podvizaj," pravi Lipan.

„Jero?" vpraša krojač in pogleda Vrbana, ki je od straha odprl usta in gledal v krčmarja, kakor bi ne bilo mogoče, kar pripoveduje.

„Lepo doto bo nesla od hiše njegova Jerica," dostavi eden.

„Pa je tudi ne bo dobil vsak brnávs, ampak kdor bo imel petíce shranjene," reče drugi.

„Denar, denar, ta storí možá," dé prvi.

Vrban vzdihne in misli: ‚O denar, denar! Ne bom je dobil Jere ne, ker sem ubog.'

Upre očí v mizo in misli, kje in kako bi prišel do sto goldinarjev, da bi mogel v ris.

Tako je bil ubogi Vrban zamišljen v te skrbí, da ni zapazil vaškega pota Andrejca Tihleca, ki je zdaj stopil v hišo. Bil je Tihlec tenka koščena podoba plešaste glave, majhnih očij, pa dolzega nosá. Imel je na sebi kratko kamižólo, kateri se je po ogóljenih nitih poznalo, da je bila nekdaj iz rujavega sukna, zdaj pa

je nosila uže sem ter tjà velike záplate iz blagá druge barve in druge volne ali konopníne, sósebno na komólcih so bili z velikimi šivi ne ravno majhni podméčki iz írhovine. Hlače je nosil Tihlec dolge, toda bile so tako ózke, da so se vedno gubile nad suhim kolenom in stale za pedenj visoko od opétice Tihlečevega čevlja, kateremu se je videlo, da je bil uže večkrat pod krparskim šilom; in če so sosedje prav govorili, niso bile le-té hlače nikdar merjene Tihlecu, ampak kupil jih je bil bojè v ljubljanski staríni pri imenitnem prodajalci stare obleke, Janezu, in si jih je bil pôtlej s svojo šivanko popravil za svoji nogi. Vender popisujé prenatančno pótove hlače, pozabili bi bili kmalu iz léševih víter pletenega koša, ki je jezdil Tihlečev hrbet, in v katerem je mož nosil jajca prodajat v dalnje ljubljansko mesto, ob ednem pa bil za póta gospodu fajmoštru in druzim, ki so imeli kako pismo ali kaj druzega oddati v mesto ali kaj dobiti od ondukaj. Pri tem poslu pa je Tihlec bil tudi za novičarja vsej okolici, ker je v kaki ljubljanski ali obcéstni krčmi pobral kakšno novo in jo čudovito presukano, popravljeno in pomnoženo s svojimi dostavki v vasi pravil sosedom. A pozabili smo, da je Tihlec le začasna in neimenitna oseba v pravljici naši, zato ne smemo več o njem povedati, nego o druzih.

„Dober dan, Andrejec!“ vpije košárju eden kmetov. „Ná, pojdi, boš pil in povédal kaj novega!“

„Presneta para!“ pravi Tihlec s počasnim jezikom, „novega vém pa zadosti!“

„No, le prisédi, pa povédi, kar ti je padlo v koš.“

„Lipan! prinesi mi za tri krajcarje žganega, nekaj sem jedel, pa ni bilo nič tekovíto, kakor Ribničanova muha. Moram malo želodec poplahniti.“

Krčmar prinese pijače. Možjé in sósebno Peter, krojač, priganjali so ga, da bi povédal svoje zvedke, le Vrban se ni pečal nì za novice, nì za košárja, nì za drúščino.

„Dobro dé ta kaplja, boljša je od ljubljanske, Lipan!“ reče potem Tihlec. „Možjé in fantje, če vam je treba denarjev, le v Ljubljano pónje, tam jih denašnji dan sipljejo, kakor mi vzpomladi oves za brazdo.“

„Denar!“ čudi se Peter, in Vrban se zdajci predrami iz sanj.

„Ni poškéti, da bi ga gospôda imela tako odveč!“ izpregovorí eden kmetov.

„Le počakajte in poslušajte mene, ki vém. Zdaj je v ljubljansko mesto prišla nova gospôda, ki ni naše svete vere, ampak Bog védi katere. Jaz sem bil sinoči pri Hrovatícah v Ljubljani čez noč. Pijem svoje žganje tako-le na oglu, kakor zdaj, nasproti pa so sedéli, tako kakor zdaj-le Smukov Vrban, trije suknjáči, takšni, kakor naš birič, ki v nedeljo oklicuje. Vsi trije so bili grdo bradáti in kosmati pod nosom in pod obradkom; eden je bil takšen, kakor kozel in je imel visok klobuk na glavi, samó da ni bil tako gladek,

kakor našega gospoda fajmoštra, Bog jih ohrani, ampak je bil malo zvežèn in stlačen; eden je imel motíkasto kapo čez očí, brado pa iz sivih in črnih kocín, kakor bi jo bile miši znesle vkupe, vso zmršeno in razkuzmáno; eden je pa tako grdo gledal, da ne vém, ali je bil škilec ali slepec, in je rajši poslušal svoja dva tovariša, nego da bi bil sam rekel kakóvo pametno, na vsako je primuzal in si klobučíno potegnil čez očí.“

„Kaj so se pa menili tisti škrici?“ vpraša Peter.

„No, vse bom povédal, in samó to izpustil, kar sem pozabil po poti. — Tisti, ki je imel tako brado, kakor bi mu jo bile miši znesle vkupe, pravil je ónemu, ki je bil takšen, kakor kozel, da so neka gospôda druge vere spisali nekove bukvice ravno tako, kakor mi slišimo časih kaj branja, in da so jih zatrosili po vsem svetu. Oni je pristavil, da tudi vsakemu obétajo štirideset krón, kdor bi se zapisal k njim.“

„Piši me v uho še štirideset ali pa sto in devetkrat sto krón, ko bi pa jaz moral ž njimi iti živ in gorák v pekel,“ vpije Peter.

„Ti misliš, Peter, da si zinil Bog védi kako pametno in modro besedo,“ reče Tihlec, iztegne koščeno brado daleč naprej in primuzne kake tri pote.

„Kdo pa pravi, da ni bilo pametno, kar sem dejal?“ odgovorí nasproti Peter. „Jaz tako menim, da ni bilo, in ni bilo; kaj ti misliš, da je kdo kje na božjem svetu s pametjo, ki bi dušo svojo prodál in si tako naravnost nasipal pot v pekel? Ni ga ne. Kaj

meniš, da bi jih jaz ne vzel, krón, ko bi se ne bilo treba vpisati?“

„Kaj mislite, možjé!“ govorí dalje Peter, „gospôda je vsa neumna, ko bi prišel zvit človek, in bi jo prekanil. Za tako dolgo bi se zapisal, da bi mu odšteli, sproti bi pa figo v žep vteknil ter pôtlej pobegnil domóv.“

„Prevara je greh!“ oglási se eden izmej mož.

„E, pojdi,“ reče Peter, ki ni imel nič prenapete vestí, „takim ljudém, ki tako denar razméčejo, smé se uže kakóva zasoliti, da se vsaj spametujejo.“

„Ovbe, ovbe,“ stoka Vrban tiho sam v sebi, „ko bi pač mogel človek le za dva dní dušo svojo dati kakemu poštenemu človeku na pósodo ali v shrambo.“

„Véste kaj,“ govorí dalje Tihlec, „jaz sem ves nadlóžen in reven, kakor sveti Job na gnoji, dostikrat jed s svetim križem osolím in s figo zabélim, suh sem kakor sušilna lésa v jesen, ko se tare lan, neumen sem, da ne znam brati druzega nego številko na bajti svoji, ki znam, da je kljuka pet, križ deset, pa kôla dva, to storí sedemnajst: pa vender, možjé, dobro vém, da je pamet boljša kakor žamet, in da greh, ako pride v človeka in požene korenine, kakor učé fajmošter, da se greh pôtlej ne dá izruvati nì uničiti, takisto kakor hren v razóru. Zato sem jaz pošten, kot sreberna dvajsetica šmárijina, in brez skrbí živím, kakor črni čmrlj v hrastovi hosti pod mahom, in za ves svet se ne bi dal zapisati v krivo vero.“

„Glej ga, glej ga,“ pravi eden móž, „kako zná govoriti, kakor bi sveto pismo bral z léce.“

„On je lehko moder v govorici,“ reče Peter, „saj hodi zmerom v mesto, zmerom se múši okolo gladkojezične gospôde, sliši tam edno, ondukaj zopet pobere edno mastno, pôtlej mu lehko teče beseda, kakor meni žgano vino.“

Tako se je pletel govor na dalje, zašli so govorniki na druge rečí, Tihlec je védel še dosti druzih novíc. Vsi so govorili, samó Vrban je molčal in mislil.

Uže je bila noč, ko je koračil Vrban ob plôtu po vaških ulicah proti koči svoji. V glavi ga je imel nekoliko in govoril je sam s seboj.

Vrbanova hiša je stala sama sredi vrtíča. Bila je sila stara, pol zidana, pol lesena, pa zeló ukajena, ker dim ni imel nikjer določenega izhoda in si je moral iskati po vseh luknjah pota do zraka. Streha je bila zanemarjena, slama je štrlela venkaj tú in tam; več lukenj, katere je bil naredil sneg in razmetala burja, zamašil je bil lastník le za silo in začasno s prosénim ali ovsenim otépom. Črni zid, ki menda ni bil s prvote zadosti stalno položen v tla, bil se je zvéžil, visel je močno in le stara jablana, na katero se je naslanjal, varovala ga je, da ni omahnil in potegnil slémena za seboj. Marsikdo bi se bil bal spati pod tako végastim in níčevim poslopjem, a Vrbanu nì na misel ni prišlo, da bi se mogla streha s stropom vred zgruditi nánj. Odprè mala vrata in stopi v hišo. Dolgo išče

kresíla in žveplénke. Toda ali se je v njegovi glavi preveč vrtilo, ali je bil te rečí res kam zateknil na nenavaden kraj, Vrban ni mogel najti netíla, da bi naredil luč, zakuril peč in šel v omaro iskat mrzlega bôba, katerega si je bil zjutraj skuhal in okísal. „Saj me ne zebe, lačen tudi nisem, kar légel bom," rekel je Vrban, nejevoljen po dolzem iskanji. Zlekne in iztegne se oblečen in obút po trdi klopi pri mrzli pêči.

Skozi malo okence je sijala luna ravno Vrbanu vzglavje. V glavi mu je nekaj vrelo, ni mogel zaspati. „O Bog moj, oče nebeški, ti sveti Vrban, patron moj, ki grozdje váruješ in muhe paseš, vi ranjka mati moja, ki ste v nebesih, pomagajte mi!" Tako je jel Vrban moliti. „Kako bi se jaz greha vároval in vender dobil denar, vsaj za hudičevo aro, da bi se mogel ženiti? Ljuba ranjka mati moja v nebesih, saj ste se tudi vi možíli, prosite záme, da bom dobil vsaj sto goldinarjev! — Kravo bi prodál, saj bi jo lehko pôtlej zopet kupil nazaj! Toda za kravo dobim le dvajset krón, to je štirideset goldinarjev, treba jih še eden, dva, trideset krón. Oj, oj, kaj ko bi jaz poskusil ljubljansko gospôdo, tisto neumno preplašáriti in prepehári ti, da bi jim vzel tistih štirideset krón, ki jim tako razrivajo mošno. Nič, pogledat grém, gori v Ljubljano, saj še nikoli nisem bil v mestu, razven tam notri v Kočevji, kjer sva z ranjko materjo kupovala kozó na semnji, ko sem bil še le deset let star in sem hodil še do kolena bos. Saj zapisal se ne bom, figo bom

stisnil v žep in tiho molil očenaš ter drugače mislil; ko mi pa bodo odšteli, bodem pograbil, pospravil in kakor blisk in vrisk jo bom popihal domóv.“

Po tem ukrépu stori Vrban križ in jame vznak ležé moliti večerno svojo molitev, katere pa ni skončal, ker predno je védel kako in kaj, bil je uže zaspal.

Petelini so bili uže odpeli po vasi, ko se je Vrban drugo jutro vzbudil. Naglo si je razčesal zmršene lase z redkozobim glavníkom, pritegnil streméni in popravil obleko na sebi. Preštel je pôtlej denarno imetje svoje in je po dolzem skladanji in številjenji na kupčke in na prste zračunil, da ima v papirji, srebru in kufru za tri goldinarje, devetnajst grošev in eden krajcar gotovíne. Vse to je stresel v mošno, umazani stari nogovíci podobno, ter jo je trikrat zadrhnil in zavezal z usnjatim reménčkom in spravil v globok žep na levi stráni v kamižóli. Potem je še druge žepe pretipal in ošlatal, ali je v mehúrji še dovolj tobaka, ali je pipa na pravem mestu in ako ni izgubil kresílnega noža in kámena. Vse je po tej preiskavi našel v redu. Zaprl je torej véžna vrata, šel ogledat kravo in jej naložil za dva dní poklaje v jasli. Predno je pa šel na potovanje, mislil je četrt ure še na tnalu, naslonen na topôlovo kobílo: „Ali nisem česa pozabil.“ Nič druzega mu ni prišlo na um, nego da palice še nima, „da bi kakóvega psà udaril, ako bi ga hotel na cesti popasti.“ Preskrbí se torej z grčavo bátino in potem jo nemudno mahne za

plótom in za vrti proti véliki cesti, ki drží v stólno mesto.

Na potu se mu ni razven treh rečij prigodilo nič, kar bi se dalo povédati. Prvo je to, da je bil zalótil starega cunjarja, ki je tudi v mesto romal skupovat šivánk, iglíc in druge ednake drobnjáve za svoje kupčevánje in zaméno. Vrban mu ni iz gole nevoščljivosti hotel povedati, čemu gré v Ljubljano, češ, da ga ne bi dedec prehitel. Cunjar pa je bil bolj odkritega srca in mu je marsikaj zaupal ter mnogo govoril o svojem kupčevánji po gorah in dolinah vse dežele, o bábici svoji, najboljši ženi na tem svetu, o sinu svojem, ki je imel po nesreči tako dobro ustvarjene prsi, da so ga potrdili v vojake; celo dolgo dolgo pripóved je védel Vrbanu praviti, kako je neki svinjski pastir, ki ni znal nì brati, nì pisati, bil napósled papež. Druga imena vredna črtica iz Vrbanovega pota bi bila morda le-tá, da je bil v pohlevni krčmi zapil štiri groše. Tretjič je pa, sósebno, ko je bil uže bliže mesta in ga je bil cunjar pustil, na vsakem tretjem počiválniku sedéval in mislil, koliko in kaj si bo kupil pôtlej po ženitvi, koliko bo bodoči hčeri privárčeval dote, in ednake stvarí. In ko je tako na nekem cestnem mejniku počival v dvé gubé zgúzen, došel ga je majhen mož, ki je hodil ob palici. „Ale, prijatelj božji, hajdi, gréva v drúščini,“ ogovorí ga novi potovalec in sname osmojeno žlindrasto pípo svojo iz ust. „Kam pa vi?“ vpraša Vrban in vstane. „V Ljubljano po žeblje. Ali menjaš

za pipo, prijatelj?“ odgovarja in vpraša mož Vrbana, ki korači vštric njega. „Koliko bo pridáva? Če bo kaj prida naméčka, pa zbarantajva zánji; moja dobro kadí,“ pravi Vrban. „Ale! mrho za mrho, pipo za pipo, menjajva,“ ponuja óni. „Ne bo dal, moja ima lepo kovánje in pokfanast kròv; o svetem Martinu sem jo kupil od Ribničana za eden in dvajset grošev. Ne pocéja nič; rezljána je iz brézove grče in jaz jo imam rajši in cenim bolj, nego cesar svojo deželo, ali nego pes klobaso mastníco,“ hvali Vrban robo svojo. „I, kaj meniš,“ reče starec, „da sem jaz svojo pobral na gnoji. Če je tvojo ustvaril Ribničan, mojo je sezidal Repletov Kozmek z Grivja, saj si uže kaj slišal o njem, vém da. Ko bi se hotela pipica moja goniti, imela bi takšne mladíče, da se devet tvojih skrij, če jo prav bolj ceniš, nego cesar deželo. Pa če je volja tvoja, menjam vse edno tekmà, brez pridáva.“ — „Kaj, za tisto s u š n j á d, osmojeno, bom dajal jaz robe pipo, ki je uže nekateri mehúrček tobaka prevlekla, in ga je,“ huduje se Vrban. „Volk te podíši, če je pipa moja sušnjád, pasja vera, tvoja je pa l u b á d, po sredi otla ob kraji pa nič,“ pravi možíc tudi srdit. „Kaj praviš, preklícani dedec ti, moja pipa je lubád? Ti si si lubád, ti, zgaga bridka ti, ti komólec krivi ti!“ kolne Vrban. Tako sta se prepirala in zmerjala menjujé in kupčujé za pipi tako dolgo, da sta proti mraku v Ljubljano prišla in ohranila vsak svoje blagó.

Vrban Smuk je bil prvič v svojem življenji v mestu. Zato je stopil v sredo vélicih ulic na trgu, odprl usta in oči in gledal. „To ti je strahovito velika vas“ — pravil je časih pozneje pastirjem domá — „vas, takšna, da ima sáme gradove in pa še kakšne? Takšne, da so okna večja, nego vrata v mojo vežo. Grad se tiščí grada, tako, da pošten človek ne vé, ali je vse edna hiša, ali kje se edna končá in kje druga začne. Pred prodajálnicami pa visijo in iz stekla gledajo čudno pisana oblačila, da nikdar takega. Snegá še po zimi ni bilo; vsega so gospôda prodali in v vodo zmetali. Ta šentana gospôda meni, da ga še do členka ne smé gaziti.“

Te in take rečí je Smuk opazoval in opazil. Ko se je nagledal nekoliko, jel je premišljevati, ali bi précej še ta večer šel vpisat se v krivo vero, ali bi počakal druzega dné, kajti noč se je bližala. Dozdevalo se je pameti njegovi, da so mu nekdaj pravili ranjka mati, ki so služili mlade dni v grádu pri gospôdi za pastiríco, da gospôda zvečer nehté, da bi jih kdo nadlegoval, zjutraj pa dolgo spé. „Če jutri do ednajstih čakam, zapravim preveč grošev, ali če nocoj grém, morda bi mi ne hoteli dati tistih krón,“ rekel si je Vrban in je premišljujé sédel na neki kameniti prag. — „Nocoj torej ne grém.“ Zdajci zakašlja. „Kaj hudirja, hrkam in kašljam; ko bi se bil pregrèl na potu ali pil kako žáltavo vino, dobim jetiko in konec je ženitve. Tudi sem dostikrat slišal, ako oče ni

zdrav, nima zdravih otrok. Ali sem jaz zdrav? Ko bi le zakašljal ne bil, in ko bi me časih v goltanci in v dušníku doli po grlu ne tiščalo, druzega nimam na sebi. Kaj ko bi šel k dohtarju? Ti ljudjé so umétalni in ubrisanih glav, vedó vse, kaj je človeku in kaj mu pomaga; menda tudi pratike ti delajo, kar je najumétnejše delo na tem svetu. Čakaj me, nič nimam opravka, k dohtarju grém, da bom zdrav, pôtlej jutri pa vpisat se in po króne.“

Rekši se Smuk vzdigne s praga in koráči stari bábici naproti, ki je s cajnico pod pázduho ob palici švedrála po trgu.

„Matka staríkava! Kod se gré, da se pride k dohtarju?“ vpraša Vrban.

„H kakšnemu dohtarju?“ zagodrnjá baba, povzdigne krmežljave očí in sopíha.

„I, nu, k dohtarju! Jaz vam drugače ne vém reči!“ pravi Vrban nejevoljen in neve lóč, kako se ne bi mogla razumeti jasna njegova beseda.

„Ali se pravdate?“ vpraša baba.

„Kaj se bom hudirja pravdal! Saj vas ne vprašam po jezičnem dohtarji, ampak po takšnem, ki zdrávi!“

„Le pojdite do četrte veže, pa vprašajte za duri.“

Kmalu najde Vrban vežo in mislé: visoki gospodje stanujejo visoko, tolče s težkimi svojimi čevlji po stopnicah navzgor. „Kobálim, kobálim gori“ — pravil je pozneje — „po tistih gladkih skládih, kar pridem do lesene, na sivkasto prebarvane mreže,

plôtu podobne. In tisti vrag mi je zaprl pot. Jaz rinem od sebe tisto leseno zvér, pa se ni dalo odriniti, nì odpreti. Kljuke ni bilo, nì takšnega svédreca, kakor sem ga bil zalótil na fajmoštrovih durih. Dolgo ogledujem, pritiskam nekovi gómbec iz železa, toda nič, odprlo se ni. Mrak se je delal, kar me jeza popade in zgrabim tisti lepi plot ter ga z vso močjo pomikástim in potresem. Zaklepetalo je tako, da je zadonelo po mostovžih. Kar pride sivolas možiček, pogleda me ostro, pritisne nekovega klêka in brž se odpre. ‚Lej, šenta, pravim sam v sebi, to je gotovo dohtar, ker je tako umne glave, da vraga tako z lahka odpre.‘

„Zakaj ne pozvonite tam za nit?“ pravi on. „I, zlómek“ — pravim jaz — „kdo bo védel, da je to na zvonec napeljano in da pri vas z zvoncem odpirate te plotóve, pri nas imamo zvonce samó zato, da se krave ne izgubé.“ — „Kaj bi radi?“ vpraša on — vikal me je, menda ni védel, da nisem še oženjen. „Bolan sem, dohtarja iščem,“ pravim jaz. „Le noter pojdite,“ velí óni, ki je bil res dohtar sam. Pa sem šel noter.“

To so prav Vrbanove besede.

„No, vi se mi vidite zdravi, menda niste vi bolnik?“ ogovorí dohtar Vrbana.

„I, pač“ — reče Vrban in pogleda v tla. — „Bolan sem, vender ne vém dobro, kaj mi je. Prosim lepo, visoki gospod, ko bi mi kaj pomagali, ustregli bi prav zeló meni in še komu, ki ga še ni na svetu. Saj če boste hoteli storiti dobro, ne bo zastonj, nisem prišel

s čisto golo in boso mošno. Kake groše bi vam hotel vreči, ko bi mi pomogli.“

„Kje pa je kaj nenavadnega? Ali je kaj sape?“

„Nenavadnega ni nič posebnega pri nas. Sape pa je bilo, sape. Doli za Višnjo Goro je bil davi takšen vriš in piš, da je ves sneg z drevja streslo in da sem se bal, kakóv šibek kozolec bode razkrilo ali mu stebre tikoma tal odkrhnilo. Burja je bila, bolj nego sapa,“ hitel je Vrban praviti in si je mislil: „to so ti prijazen gospod, ki se kaj zmenijo.“

„Prijatelj, ali vi me ne razumejete; jaz vas vprašam po vaši sapi, namreč kako dihate,“ dé zdravnik.

„Po sapi moji? Kako diham?“ — odgovorí čudé se Vrban. — „I, Bog nas váruj, gospod, jaz sem menil, da véste, kako ljudjé dihajo. Kako bom jaz drugače dihal? Antì véste kako: sapo noter, sapo vèn, po leti se ne vidi, po zimi pa časih diham meglé iz sebe. Nekaj vlečem čez zobe, nekaj čez nos, vse polagoma. Da prav do uma povém, tako diham, kakor vi, ali kakor sosed moj, ali kdo drug.“

„Torej dihate po navadi?“ vpraša zopet zdravník.

„Navadil sem se menda, kaj pa; ker sem otroče mater videl dihati, menda sem reva bil pa še jaz začel. Jaz si to reč uže tako mislim. Saj vse, kar počnemo, pride po navadi,“ modruje Vrban.

„Ali je kaj blata?“ vpraša dalje zdravnik.

„Oj, blata pa obilo tudi. Danes popoludné je bilo nekaj solnce odgrélo in tako blato in žlójdra se je

bila na cesti sprijela, da sem komaj nogi vzdigal. Le pogledite, kako sem utepel goleníci od blata; uže sem se mej potom kesal, da sem boljše írhaste hlače oblekel," pripoveduje Smuk.

„Kaj čenčate!" — pravi zdravnik. — „Jaz vas ne vprašujem po cestnem blatu, ampak če kaj močno gré od vas."

„Oj, vse gré rajše od mene, nego k meni. Ženil bi se rad, pa bábnica ne pride blizu, zato ker gré denar zmerom rajši od mene, kakor k meni. Ko bi me gospod tako znali ozdraviti, da bi se me denar prijemal, dam vam vso mošno. Saj sem uže od ranjke matere slišal, da nekateri znajo tako narediti, da se denar zmerom vrača v žep," pravi Smuk.

Zdravniku se nabere čelo, vender précej ga smeh posili in reče Vrbanu: „Pojdite, pojdite, od koder ste prišli, vi niste bolní, ampak neumni."

Vrbana je bila pri tej priči obvzela navadna njegova jeza; uže je imel na jeziku tri robate kletve in štiri čudovita imena, dohtarjevi osebi primerne pridevke in primere, toda mu je po sreči prišlo na misel: „Če mu rečeš žal besedo, Vrbanček, pa te bo dal škrijc zapreti in še s palico bi ti jih nametali. Premislek je boljši, nego dan hodá, velí pregovor." Zato stisne klobuk pod pázduho in se zmuzne skozi duri vènkaj. Doli po stopnicah si je pa vrlo ohladil srd in togoto ter se je tri pote za vrstjo privéril in pridušil, da višnjegórska

konjedérka več vé in več bolezni pozná, nego vsi zdravniki, dohtarji in rezárji, kar jih slepári na zemlji.

Ne zná se za gotovo, kje je Smuk tisto noč v Ljubljani prespal. Nekateri govoré, da se je bil v neki krčmi, kjer ga niso mogli imeti čez noč, od sile žganja napil, tako da je bil pôtlej zadremal na južni stráni pod neko lôpo zunaj mesta. Drugi celó govoré, da je pijan tako ukal in vpil po mestnih ulicah, kakor bi v domači vasi ponočeval, in da so ga zato do druzega jutra zaprli policaji. Naj bo uže, kakor je bilo, drugo jutro ob deveti uri nahajamo junaka svojega žalostnega na oglu špitalskih ulic. Žalostnega pa vidimo iz dveh razlogov. Prvič je imel uže dve nesreči v Ljubljani, edno pri dohtarji, ki mu je brez ljubezni do bližnjega očital, da nima prave pameti, drugič mu to ni bilo po volji, česar je učakal poslednjo noč. V tretje pak uže od njega dnij, kar imajo vrabci mlade, nesreča rada pride, mislil je Vrban in je imel celó važen uzrok dvojiti, ali ga bodo ali ne bodo hoteli vpisati v tisto krivo vero, kjer se dobivajo króne. Srečal je bil namreč davi najprej staro sključeno babo. Če pa človek zjutraj vidi grdo grbasto babo poprej, nego mlado deklico ali poštenega možá, ima v vsem nesrečo tisti dan.

Védel je sicer Vrban, kaj pri takih prilikah pomaga, namreč, da se mora človek vrniti domóv, pred hlevom na gnojnem dvoru dvakrat na levo se obrniti in da je potem vse poravnano, kar skazí vid stare

babe; ali kje je v Ljubljani kak gnojni kup, da bi se bil revež dvakrat obrnil na levo?

Šel je torej Vrban povešen in pobit po špitalskih ulicah in se je ogledaval, da bi dobil človeka, ki bi mu znal povedati, kje zapisujejo v krivo vero. Zagleda na desni stráni veliko prodajálnico, pred katero je viselo mnogo pisanih svilenih rut in druge reči. Na pragu pa sta stala dva mlada nališpana in prepréčena trgovca in sta topoumnega Vrbana tako gledala, kakor bi se mu hotela posmehovati.

„Hoj!“ — zakliče vaščan — „kje je kdo, ki bi mi povédal za tistega gospoda, ki zapisuje v krivo vero? No, kaj se bosta rigala in smijala, res, res!“

„Kàj se boste vi vpisali?“ vpraša ga eden.

„I, dal bi se, dal!“ pravi Smuk.

Zdaj pridejo še drugi mali in veliki fantinje iz prodajálnice na prag, ogledujejo Vrbana in si pomežikújejo mej seboj ter govoré v jeziku Vrbanu nerazumljivem.

„No, le zmenite se uže in eden bodi takšen, da mi od daleč pokaže, ali se imam obračati na levo ali na desno, da pridem prav.“

In res eden prestopi prag in reče: „Le pojdite za menoj, jaz bom vam pokazal, kje je gospod, pri katerem se boste prav dobro zapisali v novo vero.“

„Oj, sam se uže ne bom, ne znam nič pisati; jaz se bom samó podkrižal.“

„Tudi podkrižal in prekrižal vas bo,“ odgovorí óni z nekim hudomušnim smehom, ki ga pa Vrban ni

zapazil; samó to se mu je zdelo, da iz prodajálnice sem sliši nekovo kihanje in róganje mladih poredneżev in obrnivši se je videl, da gledajo za njim.“

Ko sta prišla do frančiškanskega mosta, tikoma tam, kjer tiste umazane babe pródajo neko lužo za kavo, pokaže trgovec Vrbanu v klošter ter pravi: „Tam gori po stopnicah pojdite, kjer je óni križ. Gori na mostovži vprašajte, kje so pater Felicijan in pojdite k njim, oní vam bodo vse razložili in dali, kar bi radi.“

„Uže prav“ — pravi Vrban. — „Bog vam plati, ki ste mi razkazali, kam in kje. In ker ste bili tako dobri, jaz tudi ne bom tako grd, da ne bi dal za frakelj žganega, če ga gréste z menoj pit.“

„Zahvaljujem — ne utegnem,“ pravi smejé se mladi trgovec.

„I, no, pa sédite tukaj-le z menoj k tej ženski, ki ima velik lonec te jedí, bodeva vsak edno sklédico koféta popila, to vas ne bo dolgo mudilo. Glejte, óni starec ga ravno sréblje. Nikar se ne bojte, da bi kaj zapravili, vse bom plačal jaz.“

Trgovec se je na glas zasmijal in se hitro vrnil nazaj. Vrban pa je gledal srdito za njim in je godrnjal: „Kdo li si ti, da ne maraš od mene piti nì jesti? I, ti trakovec gospóski ti, da bi midva pri Lipanu pila v naši vasi in da bi mi ne hotel iz mojega vina napiti, jaz bi ti pokazal in povédal, kaj si proti meni; lasé in ušesa bi ti populil, in bi ti jih —“

Rekši jo krene Vrban čez most in v klošter. Na stopnicah pak je postal in začel misliti: „Kako li hočem reči? — Da se vpišem zavoljo denarja, tega ne smem. E, bo uže kaj prišlo na jezik, ali se bom pa kaj zlagal, saj ne bo tako velik greh, Bog uže vé, da bom vse to storil iz potrebščine in nadloge, da se bom pôtlej ženil "

Vrhu stopnic sreča Vrban meniha, „čudnega moža" — kakor je časih pôtlej pripovedoval — „oblečenega v dolgo srajco, iz rujavega sukna zdelano in z belo vrvjó prepasano ter starega, kakor zemlja." Skôraj bi se ga bil Vrban ustrašil, vender prišlo mu je na misel: „otepel me ne bo," in dobil je toliko glasú, da je vprašal: „Kje so tisti gospod pater Flerjan, ki — —?" — „Patra Flerjana ni v našem kloštru, morda iščete očeta Felicijana?" odgovorí Vrbanu menih. „Saj ta bo pravi, ne mara, ta," pravi Vrban in „čudni mož" ga vêde do nekih vrat, kjer potrka ter ga pošlje noter.

Pater Felicijan je bil mož čestitljivega lica, po mestu znan gorečnják v svojem stanu, dober, prijazen človek in eden izmej tistih móž, ki so neustrahljivo branili katoliško resnico ob priliki, ko so bili neki drugovérniki dali natisniti neko knjižico v slovenskem jeziku z namenom, sebe in vérovanje svoje obranjevati in naši deželni veri staviti nasproti. In ravno zato so bili menda hudomušni trgovci našega nevedno-neumnega Vrbana poslali k njemu. Kako se je torej mož moral čuditi, ko mu začne Smuk tako-le praviti:

„Jaz sem Vrban Smuk. Slišal sem domá od pota Tihleca, da v Ljubljani vpisujete v tisto vero vašo in da vsakemu daste nekaj denarja na róke. Jaz sem se domá z našim gospodom fajmoštrom — saj vém, da ga poznate, gospoda — nekaj sprl zato, ker mu nisem še za zvonove vsega plačal. Prosim vas prav ponižno, pater Flerjan — ali Felc — Felcjan, bodite tako dobri in zapišite še mene, jaz se bom podkrižal, kamor boste zastavili peró (zdaj stisne Vrban figo v žep, da bi nič ne veljalo, kar bo rekel), jaz bom véroval, kakor me boste poúčili.“

Lehko si je misliti, kako se je mož ustrašil in zavzel, ko je Vrban končal govor svoj. Za prvega je mislil, da se je prišel ta človek iž njega norčevat in namenjen je uže bil odpeti tisti beli pas ter ubozega nevedneža Vrbana prekrotovíčiti čez glavo in čez hrbet. Kmalu se je pa uvéril, da Smukov strijc res ne vé, kaj pravi, in jel ga je poučeváti in mu pridigovati tako, da so se skesanemu Vrbanu udrle solze po širocem rujavem lici in da je razodel očetu Felicijanu, iz katerega namena in na čegave besede je prišel v Ljubljano po denar. Mož mu je prigovarjal, naj se ženi na to, kar ima, naj ne išče denarja po risih, kjer ga ni, in take rečí.

„No, vi uže véste, vi uže véste, toda jaz nisem védel“ — dé Vrban; — „saj vere svoje nisem mislil pustiti, le denar in Jerico bi bil rad imel; pa če ni volja božja, grém tudi prazen domóv.“

Po potu proti dômu je Vrban še edenkrat premislil patrove besede, popadla ga je še edenkrat jeza in zaklel je: „Buzarada! v uho me piši ženitev, bogastvo, bábnice in Jera tudi! Bom pa sam živel, sam umrl in sam v nebesa šel.“

In res je tako storil.

Za čednika je pri sosedih domá stopil v službo in še dan denašnji pase vaške krave samec, brez žene, takšen, kakeršen je bil nekdaj.

V.

Golída.

Povest po resnični dogodbi.

(„Slovenski Glasnik," 1866.)

1.

Ko je bil padel Napoleon po nesreči na Ruskem in po izgubljeni bitvi pri Lipsku z vrha sreče svoje, začeli so Avstrijanci zopet misliti na izgubljene slovenske dežele, katere je bil Napoleon na ime „Ilirija“ spravil pod oblast svojo. Sósebno iz juga gori so se pomikala avstrijska krdela. Na več krajih so se sprijeli gráničarji in Francozje, kateri poslednji so se hitro umikali iz dežele, ker niso čutili hrbta zaslonénega.

Ponkráčev mali málin je stal v odljudni dolínici pri majhnem potoku. Bilo je okolo devetih zvečer, ko je málinar Ponkrác, kakih pet in trideset let star mož, odprl lino, pogledal na vse strani po mesečni noči in potem pomeknivši se nazaj, málinsko lino zopet zaprl in dejal ženi svoji: „Neža! zdaj pa menim, da bi uže smela zasuti žakelj ječmena. Žive duše ni čuti nikjer; menda so uže odšli francoski in hrvatski vojaki. Le mali mérniški žakelj izvléci izpod kleti, jaz bom pa zatvórnico odprl.“

Rekši odpahne duri, ki so bile zavarovane z velikim, skôraj pol čevlja debelim zapahom, in gré

zatvórnice odpirat; Neža, žena njegova, ki je bila za kakih pet zim starejša od njega, vzdigne v kotu tri deske iz tal in pokazala se je luknja v zemljo. Tamkaj notri sta bila žito in druge vrednosti skrila pred sovražniki. Kmalu se je zaslišalo klopotánje velikanskega málinskega kolesa.

„Dàj no, brž, dàj!“ vpije mož, ki je bil zopet nazaj prišel in skrbno zapehnil vrata.

„Ali je težko; čakaj, da denem na glavo. Vpiti pa ni treba tako, vzbudil boš fanta, ki je zaspal,“ oglaša se málinarica iz podzemske luknje, in précej potem pride z žakljem na glavi po lestvi gori. Mož pogleda na stransko klop, kjer je spal devetletni fantič, in vzame ženi žakelj z glave ter ga nese na tečáj zasipat.

Dolgočasno in ednomerno se je razlegalo šumenje na lopate padajoče vode in klopotánje málinskega sita, ki je izpod kámena treslo moko v prédal. Slabo brleča svetílka je na pol osvetljevala prostorni, z vsakovrstnim orodjem in razno návlako napolnjeni málin.

„Neža!“ dejal je málinar Ponkrác, ko je sédel na panj ženi svoji nasproti in napravil pipo tobaka. „Neža! Janezek spí razodet; zeblo ga bo in vzglavja nima nič. Vzemi moj kožuh tam s klina in odeni ga, pa pod glavo mu kaj zatlači.“

Skrbljivo je mati postregla spečemu sinu, kakor je veleval mož, in zopet sédla v dvé gubé.

„Neža," začne zopet govoriti Ponkrác, „na denašnji dan je ravno dvanajst let, kar sva se vzela. Kregala in prepirala se nisva, hvala Bogú, kaj ne, da ne!"

„Kako ti prihaja to na misel ravno nocoj!" zavzame se ženíca.

„Glej, ravno to sem ti hotel povédati. Tako mi je nekaj čudno pri srci uže ves dan. Otodi sem Janezka pogledal, pa se mi je tako milo storilo, da so mi solze prišle v očí. Da bi le uže nocojšna noč minila! Posebno zdaj zvečer, ko se je doli z rébri slišalo streljanje, bilo mi je prav tesnó. Nikjer nisem imel mirú. Kaj praviš, kaj to pomeni?" dejal je málinar.

„Béži, béži!" — zavrne ga žena, „saj si bil časih pameten! Kaj bi imel takšne prazne marnje. Misli na kaj božjega, pomôli eden očenaš, pa te bo minilo."

„Saj zdaj me je uže minilo nekoliko. Le poprej sem vedno mislil, da bo še gotovo kaka nesreča prišla na najino hišo."

„Kar je volja božja, to se bo zgodilo. Fajmošter so dejali, da še las človeku z glave ne pade, če Bog tega neče. — Le izbij si vse neumnosti iz glave, pa Bogú se priporoči in malo zadrémlji. Sinoči nisi spal, truden si. Bodem uže jaz čakala, kadar ječmen poteče, potlej te bom uže vzbudila, da boš zatvórnico spustil in vodo priprl."

Ponkrác je bil dober mož, ubogal je ženo in légel. Kmalu je glasno smrčal. Žena pa je sklenila roki in jela moliti.

Ni dolgo tako čepela, ko nekdo glasno potrka na vrata. Málinarica se je tako ustrašila, da se ni mogla geniti z mesta. Še le ko drugič nekdo močneje sune ob vrata in se tudi več glasov sliši zunaj, plane po konci in potrese moža za roko: „Vstani!“

„Kaj pa je!“ vpraša Ponkrác še na pol v spanji. — „Ali se je uže ves ječmen semlèl?“

„Nekdo trka na vrata! Kaj hočeva početi? Odpreti ne smeva!“ pravi málinarica.

Ponkrác skoči na noge.

Ravno v tem hipu je začel tisti zunaj strahovito nabijati na vrata.

„Kdo je?“ vpraša málinar, kar je najglasneje mogel.

Zunaj sta se dva glasa odzivala in dva človeka lopotála ob vrata še bolj, ali málinar ni razumel, kaj bi rada.

„Francozje so!“ dejal je ženi svoji — „odpreti morava, drugače nam razbijejo vrata ali pa zid razkopljejo.“

„Bog in sveta Mati božja pomagaj!“ vzdihne málinarica.

Ponkrác pa odrine zapah in odprè duri.

Ker je bil málin čisto na samoti, bilo ni še nikdar nobenega vojaka blizu. Lehko si je torej misliti strah matere málinarice, ko je videla dva moža, grda, velika, s puško in sabljo stopiti v málin. Brž je stopila pred svojega sina, ki se je bil v tem hrupu vzbudil in boječe stisnil za máterin hrbet, kakor bi bil tam najbolje zavarovan.

Prvi izmej obéh vojakov je bil krvav po obrazu. Bil je menda ta dan ranjen v boji. Strahovito grdo je gledal, kakor je málinarica časih pozneje pravila. Drugi je imel neko košárnico v roki, katero je postavil na tla.

Oba sta začela zdaj ogledovati okolo sebe. Prvi je vzel pest moke iz kadúnj; ko pa vidi, da ni pšenična, vrgel jo je jezno po tleh. Moral je biti lačen; kajti hleb kruha, ki ga je zagledal, poprijel je z obema rokama, in razdelila sta si ga; vsak polovico v roko vzemši, začela sta mirno grizti skorjo za sredíco.

Málinar in málinarica sta se uže tolažila, da ne bo nič hudega, da se bosta najedla in šla.

Málinarici sta se uže skôraj smilila, ko je videla, kako jima črni kruh gré v slast. Stopila je torej tjàkaj v stransko málinsko kamrico, tam vzela s pečí pol sklede kaše, ostanek nocojšnje večerje, in jo jima postavila na mizo.

Toda tisti grdoglèd je tako neznansko zarentačil, da je málinarica vztrepetala, prijel skledo, kašo in žlico, in vse vkupe tréščil na tla.

Tovariš mu je nekaj povédal, oziral se je potem navzgor po grêdah in vpil málinarici: „Gallina, gallina, gallina!“

„Menda bi golído rad imel,“ reče žena vsa v strahu možu. — „Pojdi, pojdi, pa mu prinesi golído, naj počne ž njo, kar hoče.“

In Ponkrác gré tjà v zadnji kot, poišče mej drugo posodo golído, narejeno iz hrastovih dóg in spodaj nabito z železnim obročem.

To nese Francozu.

Gallina, kar je Francoz hotel imeti, pravi se v romanskih jezikih kokoš. Ko je torej vojak videl, da mu je málinar prinesel golído namestu kokoši, mislil je, da se hoče šaliti ž njim. Jezen je bil uže morda zavoljo bolečine, ki mu jo je delala rana, še bolj pa se je pri tej priči razjaril. Kakor bi trenil pograbi golído in udari málinarja z železnim robom tako po glavi, da se je mož kar zvrnil in ne genil več.

Vidé moža mrtvega na tléh, začne málinarica strahovito vpiti in klicati na pomagánje.

Janezek pak kljubovalno s palico zamahne na Francoza, ki je očeta tako udaril, da so padli.

Morda tuji vojak ni mislil kmeta udariti na smrt; kajti nekaj časa je strmé gledal, kaj je naredil, potem pa prijel tovariša in oba sta se naglo odpravila.

Drugi izmej njiju je celó pozabil svojo košárnico, v kateri je bilo nekaj zavitega.

Bilo je pa tudi hudobnežema poslednji čas, da sta se odtegnila.

Komaj dobrih pet minut pozneje je prikoračilo kakih pet kmetov s palicami in betí oboroženih mimo málina, ki so uže od daleč slišali vpitje in prišli gledat, kaj je.

Nič ni pomagalo, da so pobitega málinarja škropili z vodó.

Hudobnež ga je bil z železnim robom težke golíde ravno preko desnega sencà tako zeló udaril, da je bil na mestu mrtev.

Da bi bili šli kmetje za Francozoma, to se jim ni zdelo varno; kajti védel je vsak, da se vse krdelo pomiče proti meji, da je torej bolje, če je človek čim dalje od njih.

Ko so pá popuščeno Francozovo košárnico preiskali, našli so notri v cunje zavitega, kakega pol leta starega — spéčega otroka.

2.

Vsakovrstne nadlóge in hude izkušnje človeka v življenji pesté in učé, da vse mine, da vse, kar ima rad, napósled izgubí. — Vender te izkušnje in bridke izgube, katere se v tistem hipu, ko pridejo na človeka, kakor bi padle iz néba in ga hotele potreti, zdé trpéčemu smrtniku neizbrisljive in nepozabljive, vse te izgube se s časom bolj ali menj izbrišejo in utopé v spominu. Človek vse pozabi in le še kedaj, zdaj pa zdaj mu pridejo na um. Toda namestu tiste teže, tiste smrtne toge, ostane mu le še mila tožna misel nánje.

Tako se je tudi málinarica počasi utolažila in nekoliko pozabila nesrečne in strašne smrti svojega moža, da-si je imela v hiši človeka, kateri jo je moral večkrat spominati tiste strahovite ure v málinu, namreč malega otroka, katerega je bil eden francoskih vojakov pozabivši v košárnici popustil tisto noč v málinu.

Ker je bila dobra žena, smilila se jej je mala božja stvar in mislila je: najboljša molitev za dušni

mir in pokoj umršega ali bolj prav usmrčenega možá bode pač ta, če otroku, ki ga je sovražnik nosil s seboj, skažem največjo dobroto, da mu bom mati in ga tudi vzgojim dobrega kristijana. Tako je ostalo ubogo dete neznanih staršev v málinarčini Ponkráčevkini hiši. Podpiralo jo je v tej krščanski nameri tudi to, ker je za gotovo mislila, da je tuji vojak otroka kje ukradel — Bog védi s kakšnim hudobnim namenom. Da-si se je tedaj oglasilo več kmetov v okolici, ki so izrekli, da otroka vzamejo za svojega, vender ni Ponkráčevka nikomur hotela prepustiti tega dobrega dela.

Pavlek, kakor so imenovali otroka, vzrastel je torej v Ponkráčevkini hiši. Málinarica ga je imela rada in ga ni nikjer ločila od pravega svojega sina Janezka, ki je bil dorastel do mladeniča.

Vender čudno je bilo, da málinarjev sin Janez ni bil tiste misli z materjo. Nikdar ni mogel pozabiti, da je tega prisiljenega brata prinesel eden tistih dveh mož, ki sta pobila očeta. Zato ga je od prve mladosti gledal pisano in postransko ter mu nagajal, kjer je le mogel; večkrat se je celó pokazalo, da ga sovraži. Uže fantalin je Janez jemal skrivaj otroku kruh, ki mu ga je dajala málinarica, in pozneje, ko je prisiljeni brat obul hlače in začel tékati okolo hiše, jel ga je dostikrat tepsti, če le matere ni bilo blizu, očitaje mu, da je „očeta ubìl“.

Ponkráčevka je sicer zapazila to in skrbelo jo je, kaj bo, če ostane sin vedno tako hudobnega srca; zato

ga je vselej ostró kaznovala in sicer tem bolj, ker je videla, da je Pavlek tih, priden in ubogljiv fant. Pa ker ni mogla povsod biti in otrók svojih ne vedno imeti pred očmí, kaznovanje njeno ni dosti pomagalo.

Ko je bil Pavlek tóliko dorastel, da je málinarjeve krave pasel v bližnjem soséskinem pašniku, pokazal se je drugi del tega čudésa, namreč, da so vsi mladi fantalinje, pastirji iz obližnjih vasij, „malemu Francozku“ nagajali in mu delali veliko preglávico. Ker je bilo znano, kako je prišel v málin, zvédeli so fantinje od staršev svojih domá čudno pravljico o „golídi“ ter so málinskega pastirja sploh imenovali „Golído“. Ti mladi poredneži, starejši in močnejši od ubozega dečka, suvali so ga prav dostikrat po vzgledu „málinskega Janeza“, rekši: „Le dajmo ga, sicer nas bo, kadar doraste, vse pobìl z golído, kakor oče njegov, hudi Francoz.“

Zavoljo teh surovostij se je pa fantič vedno ogibal vrstníkov svojih. Gonil je krave vselej tjàkaj na pašo, kjer je védel, da drugi ne pasejo, in tam je revež sam sedèl, sam jokal. Ker ni imel ljudíj, da bi se bil pogovarjal ž njimi, govoril je kravam svojim in je mislil, da ga umevajo. Ne imejóč nikogar, da bi se ga bil oklenil, imel je rad svojo kravo Lisko ter je njej tožil, kako je ta in óni hudoben in je je prosil, naj ga pobôde, ako ga bo še tepel ali lasàl.

Ker mu je bilo na paši dolgčas, sedéval je rad na ilovnatem jarku in je za igro gnétel ilovico in na-

rejal razne podobe iz mehke prstí: ljudí, ki ga niso tepli in zmerjali z Golído, krave, hiše, cerkve in druge rečí. To mu je bilo edino veselje, in ker je dan na dan ponavljal tisto delo, izuril se je bil v tem zidanji in upodábljanji v ilovici tako, da se je bilo čuditi. Ali še tega veselja mu hudobni tovariši niso pustili; vse, kar je Golída sezidal z umétalno ročíco, raztêpli so mu iz gole nagajívosti.

Edina málinarica ga je imela rada in skrbela zánj, kakor rôdna mati. Toda málinarica se je bila jako postárala. Skrbí in nadlóge so jej bile pobelíle glavo.

Pavlek še ni bil izpolnil dvanajst let, ko mu je umrla Ponkráčevka, edina dobrotnica.

Nekega popoludné je Pavlek sedèl blizu ceste pri ilovnatih podobah in hišah svojih in je milo in bridko jokal. Janez, ki je bil po máterini smrti prevzel gospodarstvo v málinu, povédal mu je ravno danes, naj si drugjé poišče službe in kruha. In ubogo dete ni védelo, nì kam, nì kod se dobode kruh; v obližji niso nikjer potrebovali pastirja in nikjer ni védel za človeka, ki bi vzel Golído pod streho. Pa to mu ni bilo še najhuje, tega še ni tólikanj mislil. Le to mu ni šlo v glavo, kako bo mogel spati v kaki drugi hiši, nego v tej, v kateri je živela in umrla „mati“ in katera mu je bila, kakor očetovska hiša. Da se loči od Janeza, to mu ni moglo biti hudo, ker on ga ni imel rad; le to ga je peklo, da ne bo več pasel teh krav, ki so mu bile edine prijateljice. Šel je tjà k Liski,

ki je mirno mulíla travo ob cesti, obesil se jej na vrat in je jokal in jokal in govoril: „Oj, ti Liska ti, kdo te bo pasel, kdo te vračal, ko mene ne bo! Oj, ti reva ti, morda boš s šibo tepena pôtlej, ko bom jaz odšel!“ In kakor bi ga krava razumela, pustila je travo in ga gledala in migala z ušesoma. Pavleku so se pa še bolj solze udrle po lici.

V tem hipu zagleda nekoga stati tam pri ilovnatih podobah svojih. Bil je tisti gospod, katerega je v nedeljo videl pri farni cerkvi in o katerem so ljudjé dejali, da popravlja podobe v oltarji. Pavlek, ki ni bil druzega človeka vajen videti pri ilovnatem svojem jarku, nego hudobneže, ki so delo njegovo razbrskali s palico, mislil je tudi zdaj, da hoče ta gospod razkopati vse njegove podobe; sósebno ga je v tej veri utrjalo, ker je videl, da ima tujec palico v roki. To mu je bilo pa vender preveč; danes je poslednjič pasel, poslednjič gledal kravo svojo iz ilovice zgneteno, tako podobno Liski, in danes poslednjič bi pustil, da mu vse to kdo razruši? Da-si sta mu še dve debeli solzi viseli na okroglem lici, popade ga vender srd, in stisnivši palico svojo teče tjà ter jezno govorí: „Vi! če mi razkopljete to, udarim vas!“

Tuji gospod pazljivo ogleduje podobe, nasmehne se dečku in reče: „Nič se ne bój, ne bom ti ničesa pokvaril. Ali si ti sam to naredil?“

„Jaz sam,“ odgovorí deček in povési palico svojo.

„Kdo te je naučil?“ vpraša dalje tujec.

„Sam sem se naučil," odgovorí Pavlek.

Podobar ostró pogleda dečka in videvši objokane očí in solzno lice, vpraša ga: „Zakaj si se pa jokal?"

To vprašanje je storilo, da se je fante zopet domislil nesreče svoje. Brž začne z nova plakati, briše si z rokavom solze in na drugo in tretje vprašanje še le odgovorí:

„Janez je rekel, da ne bom več pasel njegovih kráv, da bom moral iti stráni."

„Kdo je ta Janez?"

„I, Janez!" zatrdi Pavlek, ki je menil, da se to ne dá drugače povédati in da je izgovorjeno ime povsod znano.

„Kam pa pojdeš pôtlej?"

„Ne vém!"

„Ali bi hotel iti z menoj? Pri meni ti bo dobro, ne bo ti treba pasti kráv, jaz te bom učil še lepše podobe delati, nego so te. Tudi te ne bom stráni gonil, kakor ta Janez. Samó priden boš moral biti in vsega boš imel. Novo obleko ti bom dal in marsikaj lepega. Ali bi šel z menoj?"

Pavlek debelo gleda, solze se mu ustavijo in tri pote z glavo primuza, da bi šel.

„No! précej jutri odrineva. Zato se moram pa še s tvojim Janezom pomeniti. Ženi živino svojo domóv, jaz grém s teboj."

Ali to ni bilo lehko, kakor si je mislil tuji gospod. Pavlek je imel neznano dosti pomislekov in bojazni, zdaj précej gnati domóv, ko je še solnce za

dva možá nad górámi. Trdil je, da ga bo Janez gotovo pretépel, če prej prižene domóv, predno zazvoní Avemarijo. Še le po dolzem prigovarjanji in ko mu je gospod obljubil, da ga bo on varoval Janeza, če ga bode hotel tepsti, zbral je deček čedo svojo in jo podil proti dómu. Večkrat pa mu je mej potom prišlo na misel, da ga bo Janez vender-le tepel, ker prezgodaj živina pride domóv. Vselej pa mu je gospod zagotovil, da se nima ničesa bati, da bo on govoril zánj in ga tudi branil.

Málinski Janez je mislil, vidé tujega gospoda gredočega z Golído, da mu bo menda živino zarubil. S strahom je posnel klobuk z glave, gledal plašnó, kakor zajec in stal na mestu, kakor privezan. Ko je pa slišal, da tujec ni birič iz kancelije, čeravno nosi suknjo, ampak da je mestni podobar, ki popravlja oltar in ki bi vzel Golído s seboj: vrnila se mu je brž hudobna natóra. Bil je menda fantu nevoščljiv takšne sreče; kajti komaj mu je tujec povédal, da je o fantu slišal, kako ga misli stráni dati od hiše in da ga on meni vzeti s seboj: brž se Janez premisli in reče Golídi:

„No, ti hudobnež! pri hiši moji si jedel kruh, dokler nisi bil za drugo nego za lego; zdaj, ko bi lehko prijel za kako delo in povrnil dobrote, zdaj bi pa rad šel.“

„Saj si mi rekel, da moram iti,“ odgovorí jokaje se Golída.

„Kaj imaš ti okolo raznašati, kaj sem jaz rekel, kaj? Séme ti, sémensko!“ Rekši pograbi mladi málinar

fanta za ušesi, hitro kakor blisk. Gospod je imel dosti opraviti, da je ubranil dečka. Spoznal je pa tudi brž, da ta neusmiljeni mladi gospodar tepe fanta brez uzroka iz samega sovraštva. Sklenil ga je na vsak način rešiti takšnega gospodarja, kateri bi mu počasi z ednakim surovim ravnanjem ne zatrl samó lepih dušnih darov, ampak ga tudi telesno pohabil. Zastonj je bilo vse prigovárjanje podobarjevo, ki je dejal, da, ako mu hoče dobro, mora pustiti mladi málinar dečka njemu. Janez je le odgovarjal, da fantinu tudi pri njem ni sile, „da ima jesti in piti dovolj.“

Podobar je napósled šel. Komaj je izginil Janezu izpred očíj, ko je zopet začela dečku padati Janezova roka okolo ušes, kakor toča, „da bo védel drugikrat take škrijce voditi k hiši.“

Ali dvé uri pozneje se je tuji gospod zopet vrnil, in zdaj ne sam, ampak s fajmoštrom.

Janez se je duhovnega gospoda bal bolj, nego li vseh ljudíj. Ko je torej tudi iz njegovih ust slišal prigovore, naj dečka pustí iti z le-tém gospodom, da bo kedaj kaj iz njega, ni se upal več ustavljati.

Pavlek Golída je zbral še tisti večer svoje tri cape vkupe, vzel jokaje slovó od málinarjeve hiše, od vsakega kóta posebe, pogledal še edenkrat v hlevu krave, Liski nekaj govoril in potem odšel z gospodom.

Ko je šel skozi bližnjo vas, tekli so fantinje vkupe kričé: „Golída gré stráni, Golída gré z nekim gospodom!“

3.

Zopet je bilo minilo kakih petnajst let. V samotnem Ponkráčevem málinu, kakor v bližnji vasi, bili so menda pozabili uže vsi ljudjé ubozega Golíde. Nihče ni védel, kje je in kaj je iz njega.

Ali v málinu se je bilo v teh petnajstih letih marsikaj izpremenilo. Janez se je bil kmalu po Pavlekovem odhodu oženil in lepo doto mu je žena prinesla v hišo. Toda božjega blagoslova ni bilo v tej hiši. Kakor bi ga bil Bog hotel kaznovati, da je poprej z ubozim sirotinskim dečkom dostikrat neusmiljeno ravnal, obiskovala ga je nesreča za nesrečo. Bil je slab gospodar; kar je njegova ranjka mati prigospodínjila, to je od leta do leta zagospodáril. Živina mu je crkala; kar je usejál, ni obródilo; povsod le nesreča. Tudi málin mu ni tako nesel, kakor materi in očetu v prejšnjih časih. Ker je bil namreč lakomen, jemal je celó od žita, kar so mu ga prinesli mlét, večjo mérico, nego drugi málinarji. To pa so kmetje v okolici kmalu spazili in niso več hoteli k njemu nositi v málin. Nosili so rajši daleč drugam.

Ponkráčev Janez je imel troje otrok. Te in ženo je moral živíti. Ker je pa začel večkrat še živež pohajati, začel je jemati na pósodo, delati dolgove.

Nobeden kvas pa ne vzhaja rajši od d o l g á, pravijo stari možjé. Tako je bilo tudi pri málinarji. Prej nego je sam uvidel, sedèl je tako v dolgovih zakopan, da mu uže ni bilo mogoče izbresti iz njih. Kaj, ko bi bil sam! Ali imel je ženo, imel je troje otrók!

Izkušal je revež, kaj je skrb, kaj nadlóga; ali pomagati si ni védel.

Nekatero noč ni zatisnil očesa.

Vender vse ni nič pomagalo.

Tisti, ki so mu upali posojíla, jeli so ga térjati od vseh straníj. On jim ni imel česa vrniti; saj še otrôkom ni imel dati kruha. Razglasilo se je, da bodo upníki prodáli Ponkráčev málin z zemljiščem, orodjem in pohištvom vred. Bil je dan povédan, kedaj bo dražba, kedaj naj pridejo tisti, ki želé kaj kupiti.

Prišel je tisti dan.

Pred Ponkráčevim málinom je stala mízica, za mízico je sedèl uradnik od gospóske in birič, okolo in okolo pa so stali možjé kupčeválci in glédalci.

Mladi málinar Janez pak je ležal doli pri potoku na travi in se premétal po tleh, kakor blazen, in jokal ter klical Bogá in vse svetníke na pomoč. Slišal je, kako se oddaje njegovo blagó, orodje za orodjem, posoda za posodo, in ni imel nobenega denarja, da bi to ali óno reč otel sebi. Berač je bil zdaj, slabši celó od berača,

kajti ni bil sam, ampak imel je otróke, in to noč uže ne strehe svoje!

„Golída z železom okovana, dva groša, kdo dá več!“ zaslišal je Janez klicati biríča.

Naglo je skočil na noge. Kaj je bilo, ki ga je pri besedi „golída“ tako genilo? Ali se je domislil pri tej besedi, kako neusmiljeno je nekdaj ravnal z nekim človekom; ali mu je prišlo na um, da je bil njegov oče prav s to posodo ubit, da mu je torej svet spomin, ki ne smé priti v tuje roke?

„Stojte!“ kričal je málinar. — „Jaz bom sam kje dobil dva groša, če ja imam vbogajme izprositi, pustite mi golído!“

„Štiri grošе!“ čuje se neki glas, in ko se ljudjé ozró po njem, zagledajo mladega gospoda, ki je bil ravno prišel. Bil je kakih pet in dvajset let star in lepo opravljen. Vsi se čudijo, da takšen gospodič draží golído.

„Za božjo voljo, saj ste ljudjé, pustite mi samó to golído!“ prosi málinar.

„Pet grošev bom dal.“

„Goldinar, dva goldinarja!“ oglasí se mladenič.

„Golída dva goldinarja!“ klical je biríč.

Vse je strmelo, vse gledalo mladega gospoda. Menili so, da se mu blêde v glavi. Málinar pak je stal osupnen, potrt, menil je, da se mu sanja ali da se je ves svet zarótil zoper njega. Niti pogledal ni po njem, ki je plačeval golído.

„Koliko je dolžan ta mož, ki mu prodajate blagó?“ vpraša mladi tujec uradnika pri mízici, odštevši denar za golído.

„Več nego li je vredna domačija njegova in vsa drobnjáv. Dve tisoč in še nekaj goldinarjev,“ odgovorí mu óni.

Mladenič poseže v žep in izvleče veliko mošno, odpaše mačka svojega od pasa in vse vkupe vrže v golído.

„Ni treba več na dróbno prodajati, jaz sem plačník za vse,“ reče mladi gospod uradniku.

Potem se obrne k málinarju, ki je, kakor omrl, gledal v tla in za vse nič več maral.

„Janez!“ ogovorí málinarja.

Málinar pogleda k višku. Srpo upira pogled v tujca. Kakor mréna mu je nekaj padlo izpred očij, tega človeka je spoznal, to je bil Pavlek, to je bil tisti, ki ga je v mladosti sovražil, tepel, ki ga je imenoval Golído.

„Janez! Ná golído in v golídi tóliko, da si rešiš domačijo in imetje svoje. Hiša, v kateri je živela tvoja mati, in v kateri sem jaz užil mnogo dobrega, ne smé priti v tuje roke. Naj golída, ki je nekdaj v to hišo prinesla nesrečo, če tudi nisem bil kriv jaz, prinese zdaj po meni srečo. Bodi mi srečen, Bogá ne pozabi, a golída ti bodi spomin na očeta, na mater in náme — na Golído, kakor si me časih klical. Bog te obváruj!“

Rekši Pavlek naglo odide; málinar je gledal za njim, gledal zdaj keblíco v roki in denar v njej, zdaj ljudí okrog. Ne — to niso bile sanje, to je bila resnica, saj so upníki prihajali od vseh straníj, málinarju voščili srečo in bili vse drugi ljudjé.

Mladi Ponkrác je poplatil dolgove. Ni bilo treba nì njemu, nì otrôkom njegovim iskati strehe na tujem. Božji blagoslov se je povrnil v hišo málinarjevo; kmalu je bila imovitejša, nego poprej. Ali tudi Janez se je preródil v čisto drugačnega možá in ni mu bilo večjega veselja, nego kadar je prišel Pavlek, sloveč podobar iz Trsta, in je vprašal, kje je golída. To posodo hranijo v Ponkráčevi hiši še denašnji dan, in kdor jo vidi prvič, pripovedujejo mu vse te čudne rečí o njej.

VI.

Kozlóvska sodba v Višnji Gori.

Lepa povest iz stare zgodovine.

(„Slovenski Glasnik," 1867.)

Nekaj let je temu, kar sem — meni se zdí v „Novicah“ — pravil o višenjskem lonci in usodi njegovi. In zameril sem se bil nekemu možu, da je še dan danes grozovito hud náme, da-si mi niti na misel ni prišlo, da bi ga bil razžalil. Hvalil naj bi me možek, hvalil, da slavím rojstveno njegovo mesto. Vender, saj vém, da pride še tisti dan, ko se mu bodo odprle očí, zlasti potem, ko bom še druge staríne imenitnega mesta njegovega razkril svetu, kar sem namenjen ravno zdaj. Mnogo sicer vém o Višnji Gori, vém na priliko povédati o nekem slovečem polži in drugo, ali tega ne bom raznašal. Tudi o tisti glasoviti češnji, ki bojè v Višnji Gori raste in rodí uže dôkaj let, pa ne vedó Višnjanje, ali so češnje črníce ali belíce, ker jih otroci vselej zelene pozobljejo — tudi o tej ne bom govoril; temveč za zdaj naj samó pohvalim višnjansko sodniško bistroumnost, naj namreč povém, kako je tekla v starem času sloveča pravda zavoljo kozla Lukeža Drenúlje in nepopásenega vrta Andraša Slamorézca.

Lukež Drenúlja, višnjanski meščan, ni sicer pil svojega mleka — ker v tistem starodavnem času, ko je živel on, bilo je še menj kravjih repov v Višnji Gori, nego li denašnji dan — Lukež Drenúlja ni glasoval za nemške kandidate, ker tačas ni bilo treba za nobenega; vender je imel ta Lukež Drenúlja svojo hišo sredi mesta. Res ni bila velika, pa bila je gostoljubna, kajti vežna vrata so noč in dan stala na stežáj odprta in če je kakóv pesèk tekel mimo in mu je kaj prišlo na um, stopil je v to vežo, zavzdignil nogo in kaj popustil. Tudi ljudjé so sósebno ob semánjih dnevih počutke svoje hodili opravljat v Drenúljevo vežo. In naš Lukež, póstaren, suh in kljukonos mož, ki je od pómnenja uže služil za ponôčnega čuvája, ni se kdo vé kaj in kako zmenil za te in take neméstne navade tujih psov in tujih, največ kmetskih ljudíj. Nekateri trdijo, da je bil tako bogaboječ in potrpljiv; drugi pa hočejo bolje védeti in pravijo, da je imel čuváj Drenúlja na sebi nekaj tistega, Bog védi, morda čisla vrednega ponosa, kateri se vsem višnjanskim meščánom bojè od roda do roda deduje in zapušča, da se ne menijo mnogo, kaj in kako delajo „kmetski cépci“ okrog njih.

Več nego li gospodar Drenúlja se je pa brigal za takóve goste kozel njegov Lisec, ki je bil zavoljo tega, ker ni imel boljšega hleva, privezan v veži. Kadar koli se je kak pes oglasil v vežo, trgal je Lisec nemiljeno svoj motvòz in nastavljal roge in pripravljal se na trk. Iz tega je dostikrat prišlo, da se je več psov

zbralo okrog njega in brez pretrganja lajalo, da so vsi višnjanski otroci vreli vkupe in kamenjali ubozega Lisca in cokali z blatom za Bóga svetega.

Kdo pameten se bo torej čudil, če se je nesrečni kozel Lisec nekega popoludné ko je Drenúlja ravno kradoma v hosti zánj smukal zelenje, iztrgal in meketaje na ves dir po višnjanskem mestu bežal pred psi in otroki.

Ko se storí hlad, naveličajo se Liščevi sovraži ubozega bradáča drvajsati, in Lisec se oddahne ravno tam za kamenjem, kjer se je nekdaj poródil tisti glasoviti pólž, katerega so Višnjanje po božje častili, če se prav sliši in bere. Tam torej kozel Lisec séde, roge pomolí k víšku in z brado majé prežveka poklájo ter premišlja, kam bi šel. Pozabi vse réve in nadlóge, in obide ga neko sladko čustvo prostosti, ko pod seboj zagleda zeleni vrt mestnega svetováca Andraša Slamorézca.

Po neutrudnem preiskovanji se mi je dalo zvédeti, kdo in kakóv je bil ta Andraš Slamorézec. Da je bil mestni svetováec, to sem védel poprej. Stari, po meni najdeni akti pa še pristavljajo, da je bil človeče na kratkih nogah, širok čez trebuh, da je rad jedel slaníno in čebulo in — kar je morda še imenitneje — da je bil strupén sovražnik nôčnega čuvája, Liščevega gospodarja Lukeža Drenúlje. Da ga je pa takisto na smrt sovražil, godilo se je bojè tako:

Andraš Slamorézec je imel, da-si uže petdeset let star, najlepšo mlado ženo, kar se jih je prej ali poslé poródilo v višnjanskèm mestu. Res je sicer, da mlajši rod starodavnih Višnjanov slúje zavoljo nravnega in krepóstnega življenja, ali izimki se dobodo povsod. Kleopatra in Didona v Afriki, grška Helena in druge zgodovinske lepotíce nam pričajo, koliko utegne lepa ženska napraviti kolobócije in nadlóge sebi in drugim ljudém, da utegne prevariti še pobožnega možá itd. Tako so tudi v Višnji Gori ob tistem času nekateri šémežni mladi bábjaki škiléli za Slamorezélo. Lukež Drenúlja je bil tako nesrečen, da je nekdaj po noči, ko je klical deseto uro, naletel nekoga omenjene vrste, kako se je ob Slamorézčevem zidu vzpenjal do okna. To je razsrdilo in razkačilo moralnost njegovo in pravil je o tej neslišani grdobiji drugo jutro po vsem mestu. Andraš Slamorézec ni véroval vsega tega in trdil je, da je Drnúlja obíralec, širokoustnež, potepúh in slepár. Pri prvi seji mestnih očetov je nasvétoval, naj se mu vzame ponôčno stražárstvo. Vender tudi Drenúlja je imel prijatelje in Slamorézčev nasvet je padel z vsemi zoper tri glasove. Od tiste dôbe je bil Drenúlja Andrašu trn v pêti in gledal in pazil je dan na dan, kako bi ga pogubil.

Toda vrnimo se h kozlu Liscu.

Ta je, kakor smo povédali, poželjivo s kámenja ogledoval zeleni vrt mestnega svetoválca. Kaj, ko bi kozel prišel do glavnatega zelja, vabljíve solate, lepe

detelje in druge zelenjave, mislil si je naš Lisec. In ni dolgo preudarjal, temveč s kózjo brado svojo je pokimal, vzdignil se in peketàl proti vrtu Andraša Slamorézca.

Ali vrt je bil ograjen okrog in okrog z lesenim plotom pet pedíj in tri palce visokim. Pomerjal je kozel Lisec na vse načine, kako bi prišel noter, ali ni se dalo.

Vzpnè se s sprednjima nogama vrh plota in gleda s pregrešnim veseljem ter veliko poželjivostjo na vrt, ob ednem premišljujé, kako bi se dal plot podreti, preskočiti, ali kar si bodi.

A kaj se zgodí?

Prav v tem grehôtnem stánu ga zagleda gospod Andraš Slamorézec. On je ravno nekoliko kislega mleka posrébal za popoludnévno kosilo in nekaj premišljal — Bog védi kaj — ko zapazi Drenúljevega kozla ob plotu in uvidi hudobno njegovo namembo. Razkačen popade — ne vém, če burklje ali štorkljo — in dirja na plano s trdnim namenom, da bi hudobnega Drenúljevega kozla potolkel do gotove smrti. Lisec, nedolžni kozel, nič hudega vajen od starejših ljudij, prijazno mekéče in meni: ta mi bode odprl plot in jaz idem na vrt. Slamorézec, ko dojde bliže, zamahne in ob tisti uri bi bil ubozega Lisca potolkel na žive in na mrtve, da ni zdajci sam samcat Lukež Drenúlja, ki je Lisca s strahom in skrbjó iskal, priskočil, Slamorézca za roko zgrabil in tako govoril: „Stójte, mirújte, prizanesíte,

zléga ne delajte, oj, Slamorézec! Kozel moj nedolžni nič hudega ne misli, nikarte ga ne pobijajte!“

Pač bi bil očánec Slamorézec v tisti minuti potépel Drenúljo, da ni bil ta močnejši. Tako pak se mu je bridko zagrózil in dejal: „Môlči, Drenúlja, in kozel tvoj hudobni, jaz te bodem tožil na véliko pravdo pri mestnem sodíšči.“

„Ni vam krivíce, kar hočete storíte,“ pravi Drenúlja, prime kozla Lisca za brado in ga trikrat pripáli z grjačo.

„Hudobna volja je v svetem pismu prepovédana, kakor hudobno dejanje, pómeni to ti in kozel tvoj,“ reče Slamorézec.

Tako se je iztekla reč. In šest dnij in šest nočij potem so sedéli zbrani mestni očetje, župan iz Višnje Gore, svetováleci, vsi starejšine in vsi veljáki. Imeli so sodbo pred seboj, véliko pravdo kozlóvsko.

Tožník je bil Andraš Slamorézec, tóženec je bil navzóčen: prvič, Lukežev kozel Lisec s svojo brado; drugič, gospodar njegov in advokat, Lukež Drenúlja sam. In mnogo premnogo množice Višnjanov je bilo zbrane, modrih možákov in pametnih žení, ki so prišli poslušat, kako bo tekla imenitna kozlóvska pravda.

In vstal je v tem sódnjem zboru višnjanskih modrijárhov, starejšin in sodníkov Pavle Zaropotàj, prvi sodník in župan tega starega mesta. In svetló je sodnik Zaropotàj pogledal po zbrani množici, trikrat zacmákal z ustmi in povzdignil glas menda tako-le:

„Čemú smo se zbrali danes? To vprašam vas, stari Višnjanje, zaslómba in podpora slavnemu našemu mestu, in tudi vas, ki odpirate usta in nastavljate ušesa po vsej spoštljivosti, da bi zaslišali, kaj je pravica, s katero nas je Bog poslal mej ljudí. Morebiti se nismo zbrali zavoljo Drenúljevega kozla Lisca in zaradi Slamorézčevega vrta? Ta hudobna kozlóvska zvér je namreč, zapeljana po meséni poželjivosti svoji, po pregrešni lakoti in požrešnosti, dalje po lenobi in nemarljivosti gospodarja svojega Lukeža Drenúlje, bila namenjena, da bi vse zelje, vso péso, korenje, česen in čebúlo na Andraša Slamorézca vrtu posmukála, pojédla, potrla in požrla. Kaj ne, Višnjanje, da smo mi od nekdaj bogaboječi in pravični?“

„Smo, smo,“ odgovarja višnjansko ljudstvo.

„Če smo bogaboječi, poslušajmo, kar veléva Bog. Deveta in deseta zapóved veléva, da ne smemo ničesa poželeti, kar ni naše, ampak našega bližnjega. On prepovedúje vse hudobne misli. Če jaz mislim komu snésti zelje ali buče, veljá pri Bógu tóliko, kakor bi jih bil res snèl. Drenúljev kozel je pa poželel bližnjega svojega blagó, on je pregrešno gledal čez plot, torej ga obsodímo na smrt!“

In vse ljudstvo zagrmí: „Obésimo ga!“

„Lukež Drenúlja pak“ — govorí višji sodnik dalje — „ni nič kriv tega. Njega ni bilo domá in kar je še več, on je dober ponôčni čuváj. Dajmo mu samó pet gorkih palic po podplátih, pa nič več.“

„Pet palic!“ kričé Višnjanje.

Ko se poleže vihar, višji sodnik Zaropotàj pa séde, kar vstane sivobradi starejšina Žužnjàl in govorí tako: „Ko sem še jaz v sami srajci in brez hlač tékal okolo, tačas je bilo drugače v Višnji Gori. Kaj sem hotel reči? — tačas še nismo imeli studenca z deskámi kritega in solnce je gorkeje sijalo, nego li zdaj. Tačas smo imeli hitrejše noge, boljše očí in vse živote boljše, nego li zdaj. Pa kaj sem hotel reči — res, Lukež Drenúlja ni nič boljši od kozla svojega. Le ubijmo ga in umorímo, bode vsaj drugo pot védel kozla dobro privezati domá, da ne bo mogel poskušati, kako bi se delala kvara.“

Andraš Slamorézec je poskočil od veselja in zavriskal, ko je zaslišal te modre besede sivega starejšine Žužnjála. Ali gospodar Gôbežel, drugi starejšina, sovražnik Žužnjálov trikrat zmaje z glavo, v četrtič pa srdito vstane in reče: „Kakóve so te besede, katere sem zaslišal? To niso prave besede. Bodimo, Višnjanje moji, pošteni z ljudmí, da bo Bog z nami pošten; milost skažímo in pravico, da nam Bog milost skaže in pravico; ne srdorítimo se, da se ne bo On srdorítil. Saj véste, da imamo polža svojega v veliki čestì, kar je lepo in prav. Od njega, od polža svojega se učímo krepósti. On je pohleven, tóliko hišo ima, da jo nosi s seboj, roge ima, pa ne bode, noge ima, pa ne kolovráti naglo, ampak lepo in počasi leze, kar je prav; s kratka: nikomur ne storí nič žalega. Bodimo

še mi takšni. Glejte, Višnjanje moji, ko bi kdo izmej nas — česar nas sveti Bog obváruj! — hotel našega polža dražiti, drézati in bezáti, kaj bi pač storil? V hišo svojo bi se tiho pomeknil in sam v sebi miroljubivo dejal: Bog jim odpústi grehe; saj ne vedó, kaj delajo. Posnémajmo starega polža svojega, da se bo nam dobro godilo in nam bode dobro na tem svetu. Odpustímo Lukežu Drenúlji ne le smrt, temveč tudi tistih pet palic po podplátih. Kozlu Liscu tudi odpustímo, on je neumen, ne vé, kaj je pravo in kaj grešno. In če to storimo, Višnjanje, bode današnje in vse bodoče dní Bog vesel, da je ustvaril Višnjo Goro."

Vse Višnjanke skôraj s svojimi otróki vred se spusté v jok, ko zaslišijo ta govor o pôlževih krepóstih. Kakor bi mignil, bilo je veliko število veljavnih móž za Gôbežlja in pomíloščenje Drenúljevega Lisca. S strahom je tožník Slamorézec videl to izpremembo mislij mestnih sodníkov in tékal okrog, da bi jih pridobil zopet vsaj polovico na svojo stran nazaj. In res vstane v drugič starejšina Žužnjàl ter v dolzem govoru glasúje za kozlovo in Drenúljevo smrt bojè tako izvrstno, da so se zdajci Višnjanje razpolóvili na dvé stranki, edna za milost, druga manjša za smrt kozlóvsko.

Govorili so še sodníki in meščánje: Jurijček Gríža, Boštè Krévs, Peter Štráma, Marko Črmaž, Miha Kísovar, Jožman Kravopásec in še več zaznamenovanih slovečih možákov, edni z Gôbežljem, drugi z Žužnjálom.

Ne morejo se združiti, zmešnjava je velika, srdé se in nekateri stiskajo pestí.

Višji sodník in župan Zaropotàj, ki je bil prestopil h Gôbežlovi večini, bojé se, da bi bodoče leto zopet ne bil izvoljen, imel je mnogo preglávice in križev, da je, prvosednik, ohranil primeren red. In ker je videl, da se pričkajo in pulijo zlasti zavoljo tega, ali ima kozel Lisec um in pamet, ali ne, zmisli se v modri glavi svoji in reče:

„Možjé, stojte, poslušajte! Kaj bi bilo, ko bi mi po kozla Lisca poslali ter bi ga preiskali in pretipali in uvideli, ali ima pameti, ali je nima?“

S tem predlogom sta bili zadovoljni obé stranki in Lukež Drenúlja je z meščáni: Kašopíharjem, Lasáčem in Črmažem dirjal domóv, da bi kozla privédel pred visoko in čestito sodíšče.

V tem so se višnjanski možjé malo oddehníli in obrisali pót z vročega čela, vender so željno pričakovali, ali se bo skazal kozel pametnega, ali ne.

Drenúlja s solznim očesom domá Lisca omotvózi in ga vleče za seboj ter opominja Črmaža, naj ga poganja, toda le — prav z lépo. Liscu pak žalosten reče: „Oj, ko bi se dalo, da bi midva jaz in ti mogla zdaj-le menjati koži in glavi tako, da bi bil jaz kozel, ti pa gospodar moj Drenúlja! Kajti če se ne boš dobro nosil, obesili te bodo in še meni ne bo dobro. Oj, da bi vender ti danes tóliko pameten bil, da bi se delal vsaj tako neumnega, kakor si bil neumen, ko si šel

čez plot Slamorézčevo zelje gledat in si sebi in meni storil hudo.“ Pravijo, da kozel na to ni ničesa odgovoril žalosti polnemu svojemu gospodarju Lukežu Drenúlji.

Prišedši mej sódnji zbor, zmeni se kozel malo za vse sodníke in starejšine, temveč meni nič tebi nič léže in se z zadnjo nogo prav dobro popraska za vratom.

„Kozel je neumen, ne vé, kaj bi storil, ničesa se ne bojí,“ ukrépa iz tega Gôbežel.

„Ni neumen,“ vpijejo nasprotniki, in glejte čudésa: kozel Lisec sam odmaje z brado.

„Ali ste videli,“ kričé nasprotniki.

„Muho je odgánjal,“ vpije Drenúlja in srdit, da se Lisec nosi tako slábo, zamahne z bátino nánj. Kozel se ustraši, iztrga iz njegovih rók, in kakor bi devet naglavnih grehov imel na sebi, zdirja po trgu in naravnost domóv. „To je slaba kozlova vest!“ izpregovoré Žužnjàl in privrženci njegovi in oj, gorjé! Drenúlja vidi, da se število prijateljev zopet manjša. Pristopi k starejšini Gôbežlju in mu dé skrivaj: „Oj, ljubi oče Gôbežel! tri jare kokóši vam prinesem do prve nedelje, samó rešite me iz teh rév in težáv.“

Toda ni bilo treba jarih kokošíj, kajti v tistem hipu pride sloveči berač in védež višnjegorski Flerè Krivostêgno. Ta je obhodil mnogo svetá, imel od Bogá po višnjanski veri poseben dar modrosti ter je znal coprati, da so zdravi ljudjé obolévali, bolní umiráli.

„Flerè Krivostêgno naj sodi za vso Višnjo Goro,“ zmisli se neka modróstna ženska in zdajci je Flerè sedèl na Zaropotájevem stolu, vzdignil bérlo svojo ob sebi in jel pozvedávati, kaj je in kako je. Obé stranki sta ga bili veseli, ker tako je hitro zopet združnost in zlóščina prišla v ljubo mesto višnjansko; celó Lukež Drenúlja se je obvesélil, ker je z druzimi meščáni vred mnogo stavil na pravičnost in posebne božje darove Krivostêgnove.

Dolgo naslanja védež Flerè kosmato brado na bérlo in misli: „Višnjanje, tukaj je težkó soditi“ — izpregovorí napósled Flerè Krivostêgno. — „Kajti greh je storjen in ni storjen. Ko bi bil kozel zelje požrl, tepli bi ga bili s palicami, da bi bil čutil. In Andraš Slamorézec bi zelja ne bil imel. Zdaj pa kozel zelja ni pojèl. Slamorézcu ni nič kvare. Greh poželjivosti pa ima vender kozel na sebi, zato je vreden kazni. Hùm, hùm, to je težkó soditi.“

In zopet nasloní kosmato brado in misli.

In glejte! Proti poludné je bilo, kar vstane védež Krivostêgno, počasi dene tri prste na čelo in pogleda svetló in veselo po višnjanski drhali.

„Duh božji ga je razsvétlil, poslušajmo!“ šepetajo starci in mladci.

Krivostêgno pak govorí in razsodi tako-le:

„Ker se kozel z zeljem ni gostíl, pa bi se bil rad gostíl, ker je čez plot gledal, pa ni mogel čez plot, zato bodi po svoji s e n c i t e p e n z devetimi udarci.

Gospodar njegov Drenúlja pak ta tepež glédaj z zavezanima očima, ker je kozla slabo privezal. In zato ker mu je ušel, zato bomo pol ure s palico zamahováli nánj."

„To je višnjanski Salomon!" vpije krdelo.

Trikrat je še solnce stalo nad Višnjo Goro in ko je prišlo v četrtič, gnali so kozla Lisca in Lukeža Drenúljo iz mesta vènkaj na hrib Peščenjak in tam, kjer so njega dnij na hribci stala slavna višnjanska vešala, tam je bil kozel Lisec vpričo višnjanske množice po senci tepen in Drenúlja je to tepenje gledal z zavezanima očima in pol ure so s palicami zamahováli nánj.

BIBLIOTHEK
ZU
LAIBACH

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA
COBISS
0000375467